YABANCI ROMAN 12

BELGESEL ROMAN

AUSCHWITZ'DE DÜĞÜN

ERICH HACKL

Türkçesi: Kaan H. Ökten

AUSCHWITZ'DE DÜĞÜN ERICH HACKL

agorakitaplığı
181

ERICH HACKL

1954'te Avusturya'nın Steyr kentinde doğdu. Salzburg ve Malaga'da Alman ve İspanyol Dili ve Edebiyatı öğrenimi gördü. 1977-1979 yılları arasında Madrid'de üniversite okutmanlığı, sonraki yıllarda da Viyana'da öğretmenlik yaptı. 1976'dan bu yana yazılarını düzenli olarak *Wiener Tagebuch* ("Viyana Günlüğü") dergisinde yayımlayan Hackl, İspanyolca'dan Almanca'ya yaptığı çevirilerle de tanınmaktadır. Edebiyat alanında birçok ödülün sahibidir. Başlıca yapıtları: *Auroras Anlass* (1987), *Abschied von Sidonie* (1989 - Yapı Kredi Yayınları'ndan 1997'de *Elveda Sidonie* adı altında çıkmıştır); *Sara und Simón. Eine endlose Geschichte* (1995); *König Wamba. Ein Märchen* (1991).

KAAN H. ÖKTEN

Bahçeşehir Üniversitesi'nde öğretim üyesi ve Rektör Danışmanı. Özellikle Heidegger, Kant, Luther ve Aristoteles hakkındaki kitap ve yazılarıyla tanınıyor. Evli ve bir çocuk babası.

Erich Hackl

AUSCHWITZ'DE DÜĞÜN

Belgesel Roman

Türkçesi: Kaan H. Ökten

a

agorakitaplığı

Çağdaş Dünya Edebiyatı 19

Auschwitz'de Düğün
Erich Hackl

Eserin özgün adı:
Die Hochzeit von Auschwitz
Diogenes, Zürih, 2004

Almanca'dan çeviren: Kaan H. Ökten
Kapak tasarım: Mithat Çınar
Dizgi: Sibel Yurt

© 2002, Diogenes Verlag AG Zürich
© Çeviri: S. Fischer Stiftung, Hamburg
© 2007; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Agora Kitaplığı'na aittir.

Bu kitap ADIMLAR/Schritte çeviri dizini programı içinde, Sezer Duru (İstanbul) ve Carl Holenstein (Zürih) tarafından S. Fischer Vakfı'nın (Berlin) katkılarıyla yayınlanmış ve Ernst-Reuter girişimi çerçevesinde desteklenmiştir.

Birinci Basım: Kasım 2007

ISBN: 978-605-006-002-7

Baskı ve Cilt: İdil Matbaacılık
Tel: (0212) 664 66 78

AGORA KİTAPLIĞI
Gümüşsuyu Mahallesi Osmanlı Yokuşu,
Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28
www.agorakitapligi.com
e-posta: agora@agorakitapligi.com

AUSCHWITZ'DE DÜĞÜN

"Hakikatin ne olduğunu bilmiyorum –hakikat diye bir şey varsa tabii. Belki de öyküyü anlatanlardan biri yalan söyledi. Ayrıca, bunun aksi de mümkün: belki de herkes hakikati kendine göre anlattı. Yahut insanlar, öykülerini şu ya da bu şekilde süsleyip püslemişlerdi, içlerinden gelen doğal bir ihtiyaçla. Veya şöyle bir tahminde bulunabiliriz: Hatıralarımızın peçesi yavaş yavaş olguların üzerini örtmekte ve görgü tanıklarının anlattıklarını çarpıtıp dönüştürmekte –tıpkı tarihçilerin yaptığı çıkarsamalarda olduğu gibi."

(Sergio Atzeni, *Il figlio di Bakunin*)

1
FIRTINA

Bu gece rüyamda Rudi Friemel'i göreceğim. Yüzü bembeyaz olacak, balmumundanmış gibi; gözlerini kocaman açmış olacak, ölesiye korkmuş gibi. İnce çizgili bir mahkûm pantolonu giyiyor olacak, soğuktan morarmış bacaklarını örten; bir de beyaz gömlek, üzerine güller işlenmiş. Birinin hediyesi bu, ama kimin? Gülümsüyor olacak, her zaman gülümsediği gibi. Çenesindeki çukurcuğu göreceğim. Bana diyecek ki: Beni herkes unuttu –kadınlar, dostlar, yoldaşlar.

Saçmalama, diyeceğim ona.

Ah Marina, benim küçük yaman baldızım. Beni hiç hatırlıyor musun, diye cevap verecek Rudi.

Çok candan bir delikanlıydı. Oto tamircisi, motosiklet delisi. İnanmış bir sosyalist. Biraz çılgın. Gözüpek, atılgan, maceraperest. 1934 Şubat'ında Viyana'da cesurca direndiği söyleniyordu. Ardından Brünn'e kaçmıştı. Sonraları bizimle birlikte burada, İspanya'da çarpışmıştı. Kim bilir, ondan daha neler olurdu?

Onu rüyamda görecek olmam ne kadar tuhaf. O kadar yıl geçti ki aradan. İnsanın rüyasında ölmüşlerini görmesi hayra alamet derler. Öyleyse onu neden çok daha önce rüyamda görmedim?

Onun hikâyesini anlatayım mı? Dinlemek ister misin bu hikâyeyi? Uyarıyorum seni: Onun hayatıyla ilgili sadece bölük pörçük bilgiler var bende; kafamda net bir resim oluşturamıyorum. Yıllar uçup gitmiş. Geriye dönüp baktığımızda, kurguyla gerçekliği birbirinden ayırt etmekte geç kalmış oluyoruz doğrusu. En iyisi, onun hakkında başkalarından malumat araman. Öyle yapsan da, hakkında yine de pek fazla bir şey söyleyemeyecekler. Onu tanımış olanlardan kim kalmış ki geriye? Neredeyse hepsi öldürüldü. Öldürülmemiş olanlar da yataklarında öldüler, insana yaraşır şekilde. Öldürülmemiş veya yataklarında ölmemiş olanlar da hatırlayamayacaklar, çünkü hatırlamak istemeyeceklerdir. Gerçi hatırlamak istemeyenler arasında da onu tanıyanı pek bulamayacaksın.

Friemel. Friemel Edeltrude. Trude. Rudolf Friemel'le akraba değilim. Stiegel Sokağı, 7 numaradaki bu apartmanda o isimde biri yaşıyor. Kaç yaşında acaba, otuz iki mi, otuz beş mi? Otuz iki olsa gerek, babası da altmış yaşında falan. Bildiğim kadarıyla telefonları da yok.

"Akrabalarım arasında Rudolf adında birisi yok. En az yüz elli yıldan beri bizde bu isimde birini bulamazsınız.

Yirmi sekiz tane Friemel var, ama içlerinde tek bir Rudolf yok. Şecerecilik yapıyorum çünkü, bunu o yüzden biliyorum. Acaba Viyana doğumlu mu, bunu çok bilmek isterdim. Bildiğim bütün Friemel'ler Şilezyalı da."

"Friemel, Maria. 30 Haziran itibariyle telefon aboneliğini iptal ettirmiş."

"Hayır, Therese. Therese Friemel. Rudolf Friemel adında birini tanımıyorum. Bütün Friemel'leri bilecek değilim ya. Şansınızı Graz'da denediniz mi? Galiba orada yaşayan Friemel adında bir aile var."

"Friemel ya da Frieml. Veya kısa bir i ile, Frimmel. İspanya, Fransa, Polonya? Bakın, burası seyahat acentası değil."

"Hayal meyal bir Friemel hatırlıyorum. Onunla şahsen karşılaşmadım, ama Sosyalist Devrimcilerin gençlik kollarının yeraltı toplantılarında adını sıkça duymuştum. Ara sokaklarda buluşuyorduk, ortak eylemler hazırlamak için; illegal 1 Mayıs eylemi, ya da Şubat Direnişi'ni anmak üzere bildiri dağıtmak gibi. Bu tip yerlerde Friemel adını sık sık duyuyordum. Öyle birinin yaşadığı biliniyordu, yani. Bir yerlerdeydi, Favoriten'de bir yerlerde. Altmış altı yıl önce."

"Tek bir girişimle bulacağım onu. Freytag, Friedmann, Friedrich ve işte: Friemel. Onun hakkında toplayabildiğim bütün malumat bu arşiv kutusunun içinde. İspanya'da muhaberatçıydı, haberleşme hatları döşeyenler arasındaydı. O zamanlar onlara döşemeciler diyorduk. Ama ben onunla daha sonraları Fransa'da, kampta tanıştım. Hiçbir kötülüğünü görmedim gerçi. Aksine, sağlam bir adamdı, çok da şık ve yakışıklıydı."

"Tam bir hovardaydı bence. On parmağında on sevgili oynatırdı. Onda ne buluyorlardı, doğrusu hiç anlamadım. Belki de kararlılığına, masumane cesaretine, doğru buldu-

ğu bir davaya kendini adamasına hayrandılar. Ya da biz erkeklerin göremeyeceği, alnının orta yerinde veya iki kaşının arasında özel bir işaret vardı. Öyle ya da böyle, kesin olan şu ki, kadınlar çevresinde pervane olup dönüyorlardı."

"Bu isim benim açımdan tam bir kâbus. Friemel yüzünden kaç uykusuz gece geçirdim ben! Saatlerce evini kolaçan ederdim, babasının ve Korvas adındaki radikal başka bir elemanla evli kız kardeşinin evi de dahil. Sonra ertesi gün yok şurada, yok burada görüldüğü haberi gelirdi. Yani, eve uğramış olurdu! Kedinin fareyle oynaması gibi oynardı benimle. Ama er ya da geç, kimse kurtulamaz. Kanunun kolu uzundur."

"O benim babamdı. Ama onu pek tanımıyorum. Aklımda kalmış birkaç hatırası da soldu gitti. Şuralarda bir yerlerde bir ayakkabı kutusu olması lazım, dedemden miras. İçinde mektuplar ve fotoğraflar var. Gerçi fazla değil; şöyle bir gözucuyla tarayıp görebildiğim kadarıyla. Dedemin ikinci eşi ölmüştü, daireyi boşaltmamız gerekiyordu, apartman yönetimi bizi çok sıkıştırıyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, şimdiye kadar kutuyu açacak cesareti bulamadım daha kendimde."

Bugün rüyamda kız kardeşimi de göreceğim. Yıllardır rüya görmüyorum; görsem de saçma sapan şeyler görüyor ve uyanır uyanmaz onları unutmuş oluyorum. Ama zaten çoğunlukla rüya görmeye bile başlayamıyorum, yanımdaki adam her allahın gecesi gıdaklayıp duruyor. Uyurken muazzam nutuklar atıyor. Fernando, diyorum o zaman, keser misin artık! Fakat sesini kesince de göğsümün ortasına bir dirsek yiyorum mutlaka; Marina horluyorsun, diyor Fernando ve yana deviriyor kendini. Bense uyanık kalıyorum ve sabaha değin uykuya dalamıyorum.

Şimdi şunun olmasını diliyorum: Bari iki gece üst üste gıdaklama olmasın, dirsek yemeyeyim de, bir gece Rudi'yi göreyim, öbürkünde Margarita'yı. Eminim kız kardeşimi rüyamda göreceğim, çünkü o kıskanç biri. Aa, ben mi kıskancım, asıl sen kıskançsın, diyecektir sonra bana. Sonra da, saçmalama, diye cevap vereceğim.

Zavallı Marga.

Doğum belgesi, Neu-Ottakring'teki Heilige Familie [Kutsal Aile] kilisesi tarafından düzenlenmiş. Buna göre 11 Mayıs 1907'de Viyana'da Habichergasse 9 adresinde dünyaya gelmiş ve ertesi gün Rudolf Adolf adıyla vaftiz edilmiş. Baba adı: Clemens Friemel, Latin-Katolik, sıvacı ustası, 21 Aralık 1881, Prag doğumlu. Annesi: Stefanie, kızlık soyadı Spitzer, Latin-Katolik, hizmetçi, 20 Aralık 1882, Viyana doğumlu.

Mesleki eğitim diploması; Mollardgasse 87 Viyana VI. adresindeki Dreiklassige fachliche Fortbildungsschule für Mechaniker [Üç Aşamalı Mekaniker Meslek Okulu] tarafından verilmiş.

Şehadetnamesine göre, 4 Temmuz 1925'te çıraklık sınavını 'iyi' notuyla başarmış.

Ehliyetine göre, patlama motorlu araçları ve çok tekerli motosikletleri kullanabilir.

Bonservis aldığı şirketler: Steyrermühl, Vereins-Molkerei, OEWA, Neues Wiener Tagblatt ile Productiv-Gesellschaft der Wiener Fleischselcher. Bu bonservislere bakılırsa, bütün görevlerini ciddiyetle yerine getirmiş olduğu halde iş hacmi düşük çıkıyor diye kerhen işine son verilmiş.

Fotoğraflar. İlkinde yazlık bir elbise giymiş, kolunda bilezik ve alnında şerit olan bir kız var. Teyzem. Gözleri koyu renk. Gülümsüyor mu? Denemez. Kucağında çiçek açmış

birkaç dal var. *Forsythia* veya *delphinium*. Pek anlaşılmıyor. Fotoğraf biraz karanlık. Arka yüzünde şunlar yazılı: "Kız kardeşin Steferl. 17/XI.1923. Güzellikte birincilik ödülü."

Sonra babamın üç fotoğrafı geliyor, bir fotoğrafçıda çekilmiş. Galiba ona benziyorum. Gerçi ondan daha uzun ve iriyim ve o resimde olduğundan çok daha yaşlıyım; yuvarlağımsı çenemi de annemden almışım –ama geniş alnım, sık ve dalgalı saçlarım babamdan kalmış. Sadece bakışı benimkinden farklı. Küstah diyemeyeceğim, yine de kararlı, inatçı, dikkafalı. Güçlü kuvvetli genç bir adam, takım elbiseli ve kravatlı. Birinde oturuyor, diğerinde ayakta, birinde başı açık, diğerinde şapkalı ve bastonlu. Mayıs 1927'de çekilmiş, yirminci yaş gününde. Fotoğraflarda beni rahatsız eden şey ne, tam olarak çıkaramıyorum. Şık giyimi mi? Yapay ışıklandırma mı? Yoksa şarki kulis mi? Donup öylece kalma tarzı ya da ona asla yetişemeyeceğimin kesinliği. Üçüncü fotoğrafta örme yün ceket giymiş. Bunu daha çok beğendim, oysa yüzündeki ifade çok ciddi. Burada deminki gibi itici değil. Sanki beni olduğum gibi kabul edebilecek.

Annem. Şipşak çekilmiş. Epey yorgun çıkmış. Gençliğinde ne kadar da neşeliymiş. Gülmeyi, gezmeyi severdi; mandolin orkestrasında bile çalmıştı. Sonraları gülüşü soldu gitti.

On ya da on iki şiir; bazıları elle yazılmış, bazıları daktiloyla. Şiir de yazdığını bilmiyordum. Aslında pek şiir okumam. Ama bunları beğendim. Kafiyeli ve mizahi. Hepsi değil, bazıları gayet ciddi. Biri mevsimlerin süreksizliği üzerine, biri kötü yola düşen fukara bir öksüz üzerine, biri uzaktaki bir sevgili üzerine, ikisi bana duyduğu özlem hakkında: "Oğulcuğum", "Norbert'e!" Herhalde bunları mülteciyken yazmış. Demek beni de düşünmüş.

"Çocuksu gülmeni billûr gibi işitiyorum hem rüyamda, hem uyanıkken." Sonra siyasi şiirler de var; prangalar vurulmuş halktan ve özgürlük mücadelesinden ve erguvani zafer bayrağının çekilmesinden bahseden.

Kızıl halen en sevdiğim renk, diyeceğim ona. Çünkü bir kızıl olarak doğdum, büyük Ekim Devrimi sırasında; ve bir kızıl olarak mezara gideceğim. Bunu bir meziyet olarak söylemiyorum, öyle denk geldi işte; anne babamı, hal ve şartları ben seçmedim ki.

Annem Madrid'liydi. Babası José Rey, sosyalistlerin önemli bir neferiydi; Pablo Iglesias'tan sonraki ikinci adamdı. Genç yaşta ölmüştü. Büyükannem de öyle. Annem beş yaşındayken annesiz babasız kalmıştı. Gömlek dikerek geçiniyordu. Bu zanaatı bir teyzesinden öğrenmişti.

Babam Menorca'da büyümüştü. Ferrer'lerin ecdadı Yahudiydi. Demek ki bir zamanlar takibata uğramış olmalıydılar. Böyle de olsa, her papazın peşinden koşmayı ve adadaki her kodamanla işbirliği yapmayı kendilerine yakıştırabilmişlerdi. İçlerinde tek istisna babamdı. On yedi yaşında okumak için Madrid'e gelmişti. Tam üniversiteye kayıt olacakken, gümrük idaresinde bir kadro boşalmıştı. Sınavı kazanarak kadroya intihap etmişti. Böylece tahsilini rahatlıkla finanse edebilmişti. Zira eczaneleriyle inanılmaz paralar kazanan anne babası çok kindardılar. Cebine tek bir *Duro* [kuruş] bile koymamışlardı, devrimci zihniyette olduğu için; onlar öyle değillerdi. Hele ki bir kilise görmesin, hemen yolunu değiştiriyordu. Tahsili sırasında Calle Montera'da, şimdilerde fahişelerin bekleştiği semtte oturuyordu, annemin bulaşık yıkadığı bir pansiyonda. Tanışmaları da burada olmuştu zaten. O sıralarda annem sekiz yaşındaydı.

Dokuz ya da on yıl sonra Calle Encomienda'da, Mesón de Paredes'in köşesindeki bir dükkânın kapısını çaldı. Bu semt de tekin değildi, halen de değil. Burada anarşistler toplantılarını düzenliyorlardı. Annem, bir anarşistin kız kardeşiyle arkadaştı. Tesadüf o ki, babamın da aralarında bulunduğu anarşistlerin toplandığı o akşam, annem arkadaşını ziyarete gelmişti. Birbirlerini görür görmez ateşler çakmıştı. Seninle Margarita'da olduğu gibi, diyeceğim Rudi'ye. Babam annemden dokuz yaş daha büyüktü. Rudi de Margarita'dan birkaç yaş büyüktü.

Adın ne, diye sordu babam.

Rosario.

Öyle mi? Bir zamanlar ben de Rosario diye birini tanıyordum.

Bendim o.

İşte her şey böyle başladı.

Olayların başında, annemle babamın Sosyal Demokratların Mayıs Yürüyüşü sırasında birbiriyle tanışması var. Bu 1930'daydı, Prater'de. Annemin adı Pauline'ydi, Pauline Fucka; herkes ona Paula diyordu. Parti sempatizanıydı, ama babam kadar angaje değildi. Babam bir Monus şoförüydü ve gazete dağıtıyordu. Monus, ikisi önde, biri arkada üç tekerden oluşan bir motosikletti. Ön tarafında gazeteler için bir kutu vardı. Babamı gündelik tutuyorlardı. Sair günler işsizdi. Annemse Hammerbrotwerke'de satıcı olarak çalışıyordu. Bir süre sonra onu da işten atmışlardı. Hatırlıyorum da, bir gün işsizlik parasını almaya gitmiştik, o zamanlar on iki Schilling veriyorlardı. Sonra tramvayla eve dönerken parayı kaybetmiştik. Annemi keder bürümüştü. Tek başına yaşayan kız kardeşi yardımımıza koşmuştu. Başka zamanlar da bize hep yardımcı olurdu.

Babam hiç evde olmazdı ki. Evde olduğu günlerdeyse artık korkmama sebep yoktu. Bana hep iyi davranıyordu. Bazen sesini yükseltip sertleşse de babamdan hiç tokat yememiştim. Fakat benimle hiç alakadar olmazdı. Bütün yük annemin omuzları üzerindeydi; babam ona parasal açıdan hiç yardımcı olmamıştı. Gerçi annem de bu tür şeylere zırnık değer vermezdi.

Annem ileri gelen bir sosyalistin kızıydı; babam başlarda anarşistti, sonra komünist olmuştu. Hamurumuz epey kaliteliydi, yani. İlk toplantıma katıldığımda henüz on dört yaşındaydım. 1931 ya da 1932'deydi. Galiba 32'de, Ocak 1932. O zamanlar işçi liderleri sınıf mücadelesini ilan ederken çok başka bir yol izliyorlardı. Çok daha zecri, ama biraz da safdil. Burjuvaziye yükleniyor, onları yok etmeye uğraşıyorlardı. Diyorlardı ki, burjuvayı şapkasından tanırdınız (babamın şapka giydiğini gördüğümde dehşete düşmüştüm), bastonundan tanırdınız (bir kez daha dehşete düşmüştüm, çünkü babamın bastonu da vardı), kravatından tanırdınız (ve eyvah! onun kravatı da vardı). Diyorlardı ki, burjuvazi emekçilerin kanını emiyor. Felç olmuş gibiydim, tastamam felç olmuştum. Ağzımı açıp tek söz edememiştim. Kimsenin suratına bakmaya cesaret edemiyor, tir tir titriyordum; bakın hele, burada bir kan emicinin kızı oturuyor, gebertin onu, demelerinden korkuyordum.

Dedemin ayakkabı kutusunda Viyana Federal Emniyet Müdürlüğü'nün hazırladığı sabıka sicil kaydını bulmuştum. Bir sürü sabıkası vardı: Viyana Gençlik Mahkemesi, 19 Mayıs 1924, Ceza Yasası madde 460'a göre 5 gün ağırlaştırılmış hapis cezası; Bölge Mahkemesi I, 16 Temmuz 1926,

Ceza Yasası madde 431'e göre 48 saat hapis cezası; Eyalet Mahkemesi I, 6 Nisan 1933, Ceza Yasası madde 197 ve 199 d'ye göre 14 gün ağırlaştırılmış hapis cezası, 6 Nisan 1935 tarihine kadar koşullu, hukuki sonuçları saklı; Bölge Mahkemesi X, 2 Ocak 1934, Ceza Yasası madde 411'e göre 16 Schilling para cezası, ödenmemesi durumunda 24 saat hapis cezası. Ayrıca babamın, 21 Kasım 1932 günü, Nasyonal-Sosyalist bir dövizi okuyan bir şahsa küfür etmek suretiyle kamu huzurunu bozduğu, şikayet üzerine gözaltına alındığı, şahsın şikayetini geri çekmesiyle nezarethaneden salıverildiği kayda geçirilmişti. Diyordu ki raporda, Friemel Sosyal Demokrat Parti'nin rozetini taşıdığı halde şikayetçi şahıs herhangi bir parti rozeti taşımamaktadır.

Bundan hiç haberim yoktu. Ben sadece tek bir sabıkasından haberdardım: Babam kendine bir motosiklet yapmış ve bununla deneme sürüşüne çıkmıştı. Bu amaçla bir parça mukavvadan plaka numarası da hazırlamıştı kendine. Sonra bir polis onu çevirip durdurmuş ve babamı dava etmişti. Galiba bu olay ben dünyaya geldikten sonra olmuştu, ama motosiklet kazası olayı daha önceydi, '30 ya da '31'de. O tarihte annemle babam motosikletle yola çıkmışlardı. Steiermark'ta ışıklandırılmamış bir inşaat yerini görememişti. Feci bir kazaydı, annemin kafatası çatlamış ve ön dişlerinin hepsi kırılmıştı. Yani, annem daha yirmi dört yaşındayken dişlerine köprü taktırmıştı. Altmış yaşına kadar onları taşımıştı, ta ki bir diş hekimi anneme protez takana değin.

Hastaneden taburcu edildiğinde hekim ona demiş ki: Artık bir motosikletin arkasına binmezsiniz herhalde, ve annem de cevap olarak: Pencereden bir dışarıya bakın isterseniz, motosiklet orada duruyor bile, demiş. İşte böyle; sonra atlamış motosikletin arkasına ve ikisi basıp gitmişler, Favoriten'deki evlerine.

Favoriten, dirlik düzenliğe ihtimam gösterenlerin sakınacakları bir yerdi. Her Allah'ın günü ya kavga dövüş ve içki, ya da siyaset ve silah. Sonuç hep aynıydı: Nezarethaneden çıkış ve olay mahallinde tatbikat, tutanakların tutulması, şahitlerin dinlenmesi, tutuklama kararı verilmesi. Bağırış çağrış ve küfür eksik olmazdı tabii. Şahitler, vallahi hiçbir şey görmemişti, suçlular hep direniyordu veya olay mahallinden kaçarak kurtulmaya çalışıyorlardı. Kavga dövüş hiç eksik olmazdı. Mistelbacher, defol git, yoksa deşerim karnını. Başımdaki şapkamı vurup indirmeleri sadece bir kere olmadı. Eğilip şapkamı almaya çalışınca da üstüne basarlar ve pis pis sırıtırlardı. Onlar yirmi kişiydiler, bizse sadece iki. Çocuklar bile azgın yaramazlardı. Ve o karılar. Moruklar. İşsizler. Oberlaa'lı kiremit işçileri. Kızıl ayaktakımı işte; ama belediyedeki parti kodamanları koruyucu ellerini onların üzerlerine atmışlardı. Hafta sonları Schutzbund [Sosyal Demokrat Muhafız Birliği] intikale başlar ve Laaerberg'te tatbikat düzenlerdi; tam teçhizatlı, silahlı, ve bizler de bütün bunları seyretmeye çağrılırdık. Fakat '33'te her şey altüst oldu. [Avusturya Başbakanı] Dollfuss Meclis'i kapattı, ölüm cezasını geri getirdi, Schutzbund'u yasakladı. Biliyorduk ki, vakit sert biçimde direnme vaktidir. Köşeye kıstırılmışlardı. Başlarını ezmeliydik. Sonra bir emir geldi, gizli silah depolarını arayıp bulmamız gerekiyordu. Seksiyon lokallerinin kömürlüklerinde silah arayıp durduk. Elbette bir şey bulamadık. Kafadan tırnağa kapkara olmuştuk, saatler geçtikten sonra geri çekilmek zorunda kaldık, bize bakıp gülüyor ve bizimle dalga geçiyorlardı. Ee Mistelbacher, bacaları mı temizledin bakalım? Yakalarına yapışınca da yumruklar konuşmaya başladı. Fakat kolluk güçleri tetikteydi. Kahkahaları kursaklarında kaldı.

Friemel elebaşlarından biriydi. Bilhassa asi bir fert, ama bunu özellikle vurguluyorum ki, eli açık mücadele eden bir fert. Başkaları durumu idare ederlerdi. Çenelerini açıp, kuyruklarını geri çekerlerdi. Ancak onun hakkında kimse böyle bir şey söyleyemezdi. Kanuna bakarsanız, idam edilmesi gerekiyordu aslında. Çünkü 12 Şubat 1934'teki çatışmalar sırasında Schutzbund'un bir müdahale grubunun lideriyken, meslektaşım komiser Schuster'i vurmuştu. Olay Kudlichgasse'de vuku bulmuştu, saat on yedi sularında, kuaför Sobotka'nın dükkânı önünde. Yanı başında sıktığı mermi karnına isabet etmişti. İkinci bir kolluk görevlisi, galiba başbekçi Reimer'di, baldırına saplanan iki kurşunla paçayı yırtmıştı. Schuster ise ertesi gün ölmüştü. Buradan da görülüyor ki, kızıllar hiçbir şeyden sakınmıyorlardı. Friemel kaçmak suretiyle tutuklanmaktan kurtulmuştu. Sınırı aşıp Çekoslovakya'ya geçmiş ve buradan yoğun bir mektup trafiği oluşturmuştu; mektupların bazılarını polis ele geçirmiş, bazılarıysa alıcıları tarafından bize teslim edilmişti. İddialara göre karısı, mektuplardan birisini polise teslim etmişti. Bunun doğru olup olmadığını bilmiyorum. Şu kadarını biliyorum ki, Friemel çifti çok da ahenkli bir çift değildi. Bir de bölgemizde genç bir kadın vardı, söylentilere göre o, Friemel'in sevgilisiydi. Öyle mi değil mi, bunu da bilmiyorum. Bildiğimiz tek şey, onun evinde illegal propaganda malzemesi bulmuş olmamızdı.

Friemel ta Ağustos sonunda tuzağımıza düştü. Bu onun şansıydı bir bakıma. Çünkü siyasi vaziyet epey değişmiş, gözdağları verilmiş, endişe edilecekler arasından sosyalistler çıkıp yerlerine Naziler geçmişti ki, gün geçtikçe onların güçleri artıyordu. Öte yandan Friemel, kendini mahkeme karşısında pek yaman savunmuştu. Özgü-

veni epey fazlaydı, hakkını vermek lazım; yargıçların da hoşuna gitmişti bu tavrı besbelli. Cinayet suçlamasından vazgeçilmişti; isyan cürümü ve kamusal şiddet suçundan hapis cezasına çarptırılarak paçayı kurtarmıştı. Dava, fazlaca dikkat çekmişti. Hatırlıyorum da, bir gece önce bazı komünistleri ele geçirmiştik, Favoriten'de bildiri dağıtırlarken yakalamıştık onları: "Schutzbund lideri Rudolf Friemel'i müebbet hapisten kurtaralım!", "Kahrolsun İtalyan faşizmi!"

Galiba Friemel, hükmün okunmasından sonra Stein'daki hapishaneye kondu, oradan da Wöllersdorf'a nakledildi. Daha sonra başına ne geldiği hakkındaysa bir bilgi sahibi değilim. Nazilerle miydi, yoksa Nazilere karşı mı?.. Ama Yahudi değildi. Şahsen ben Nazilerle iyi anlaşıyordum. Ben de işin içindeydim zaten.

Kız kardeşimle ben henüz çocuktuk. Babam her öğlen birkaç işçi arkadaşıyla birlikte mutfağımızda inzivaya çekilirdi. Burada sırasıyla *Das Kapital*'i ve *Kitab-ı Mukaddes*'i okurlardı. Babam da, tekli günlerde Marx'ı, çiftli günlerde Tanrı'yı yorumlardı.

Babam bir biyolog ve tabipti. İkisini de okumuştu, hatta astronomi bölümünden bile mezun olacak aşamaya gelmişti. Hekim olarak sadece savaş sırasında çalışmıştı, öğleden sonraları saat ikiyle altı arasında. Onun asıl alanı biyolojiydi. Tekhücreliler üzerinde uzmanlaşmıştı. Şeytan bilir, onlarda neyin nesini cazip buluyordu. Çokhücrelileriyse çok sıkıcı bulurdu. Ama tek bir hücre oldu mu, eli kanda bile olsa ilgisini çekerdi onun. Çok da seyahat etmişti: İngiltere'ye, Almanya'ya, Kızıldeniz'e. Hatta Hindistan'a. Bütün bu seyahatleri sevgili tekhücrelileri yüzünden yapmıştı. Bir sürü kitap yazmaktan da

geri kalmamıştı. Deniz Bilimleri Enstitüsü ona bir hocalık kadrosu dahi teklif etmişti; zaten bu yüzden Barcelona'ya taşınmıştık.

Bir biyolog olarak ünü dünya çapındaydı. Ölümünden yıllar sonra Hitler onun bir fotoğrafını istemişti, dedem de bir tane fotoğrafını Berlin'e göndermişti. İspanyol bir anarşist ve komünist, üstelik ecdadı Yahudi, fotoğrafı Nazilerin Doğa Tarihi Müzesi'ne asılıyordu! Bu konuda kendisi ne derdi, en iyisi düşünmeyeyim.

Annem hiç okula gitmemişti. Çok çalışkandı, iyi bir işçiydi, ama açıkçası pek parlak değildi. Ona saygıda kusur etmek istemesem de biraz aptaldı. Hatırlıyorum da, günlerden bir gün babam, ona gökyüzündeki yıldızları anlatıp açıklamaya çalışmıştı. Ayın dünya çevresinde döndüğünü, çok uzaklarda ve büyük olduğunu öğretmeye çalışmıştı. Ve annem, ne kadar büyük, şuradaki leğen kadar mı, diye sormasın mı? Koskoca bir kadın soruyordu bunu! Çok utangaçtı, çok ürkekti, çünkü çocukluğu çok zor geçmişti. Ama sonraları değişmişti durumu.

Kız kardeşim anneme benzemiş. Margarita mahcup, tedirgin, kız gibiydi. Her türlü kararı başkalarına bırakırdı. Gerçi bazen de inadı tutardı. Kafasına koyduğu her şeyi elde etmeyi başarmış biriydi o. Dolaylı yollardan olsa da.

Galiba babamın gözünde siyaset, ailesinden bile önce geliyordu. Annem buna bir türlü razı olmamıştı. Bu yüzden yolları zamanla ayrıldı. Söylendiğine göre babam başka kadınlarla da serbestçe gönül eğlendirirmiş, hep başka gönül ilişkileri de olurmuş; annemle dedem arasındaki düşmanlık da bu sebeple ortaya çıkmış. Birbirleriyle konuşmayı bu yüzden kesmişler. Annem babamın kendini aldatıyor olmasının suçunu hep dedeme atmış, yine söy-

lenenlere göre kadınları babamla tanıştıran dedemmiş. Fakat bu ne kadar doğru, ben bilmiyorum.

Dedem hemen karşımızdaki apartmanda, Ernst-Ludwig-Gasse'de oturuyordu. Dairemizden baktığımızda onun dairesini görebiliyorduk. Babamla dedem, bir polis baskını ya da tutuklama söz konusu olduğunda işaret olarak pencereye bir şey koyacakları konusunda anlaşmışlardı. Ne koyduklarını şimdi hatırlamıyorum. Ama hatırlıyorum da, bir sabah babam kalkmış tam pantolonunu giyerken pencereden karşı daireye bakmış ve şöyle haykırmıştı: Kahretsin, geldiler! Kemerini eline alıp onunla yatağa vurmuştu. Bunu hiç unutmadım, beynime kazındı.

Başka sadece bölük pörçük şeyler hatırlıyorum. Sabahleyin uyanıp kalktığımda ilk iş olarak bana şunu sorardı: Mendilin nerede? Yani, adabı muaşereti korumak birinci vazifemdi. Göğüs cebi olan bir pijamam vardı ve mendil hep bu göğüs cebinde bulunmak zorundaydı. Elimde onun bir mektubu var, diyor ki burada anneme; çocuğu bu kadar şişirme, doğru düzgün beslenmesini sağla; sonra da bazı talimatlar veriyor, nasıl davranmam gerektiğiyle ilgili olarak veya kültür fizik yapmam hakkında, yüksek sesle selam vermem ve dik yürümem konusunda.

Son bir kez daha eve gelmişti babam; annemle kavgaya tutuşmuşlardı, dozu gittikçe artan bir kavga, ve bir an babam anneme, vururum seni! demişti. Annem de babamla alay etmişti, elindeki bir sosisle.

O sıra babam iki gün bizde kalmıştı, sonra hepten ortadan kayboldu. Galiba '38'in başlarıydı, Alman işgalinden birkaç hafta önce.

Erkek kardeşim Paco ve ben oldukça politize olmuştuk. Margarita bizim gibi değildi; o her şeyiyle anneme

benziyordu, çekingen ve biraz da korkak. Paco jeoloji okumuştu. Bense öğretmen olmak istiyordum. Sonra İç Savaş patlak verdi. Paco ağır astım hastasıydı. Ama bu hali bir grup milisle cepheye gitmesine mani olmadı. Daha sonraları Sovyet Haber Ajansı'nda çalışmaya başladı. Bütün İspanyol gazetelerini gözden geçirir, Rusya'da yeniden basılmasını istediği makaleleri seçerdi. Margarita bir ticaret okuluna gitmişti. Daktiloyu çok hızlı kullanabiliyordu. Bunun dışında fazlaca bir mahareti yoktu. Sayılarla arası hiç iyi değildi. Pek bedbindi, hiçbir işe yaramıyorum ben, salağım, deyip dururdu; yok yahu, Marga, ama sen başka konularda gayet iyisin, herkesin yeteneği farklı, diye avutmaya çalışırdım onu.

Direnişçiler safında çalışmak istedim. Bu yüzden savaş başlar başlamaz Barcelona'daki Orfelinato Rivas'ta öğretmenlik görevini kabul ettim. Savaştan önce Rivas bir yetimhaneydi, sonra orayı askeri hastane yaptılar, başından yaralanan milis güçleri için. Her gün orada çalışıyordum, Dr. Ley adındaki bir cerrahın yanında. Bir sürü hasta gözlerini kaybetmişti. Bozuntuya vermemeye çalışıyorlardı ama, durumlarından tamamen haberdardım. Çaresizlikten deliye dönmüşlerdi ve karşılarına çıkan ilk fırsatta canlarına kıymaya hazırdılar. Onları hayata bağlayan bir şeyler lazımdı. Biraz araştırdıktan sonra körlere okuma yazma öğreten birini buldum, onlara Braille sistemini öğretmek üzere. Böylece tek başlarına hayatlarını sürdürebilmeyi öğrenmişlerdi. Onlar körler alfabesiyle yazılmış harfleri parmaklarıyla okumaya alışırlarken ben de gözleri görüp de başka surette kör olanlarla ilgileniyordum. Zira milisler arasında okuma yazma bilmeyen o kadar çok kişi vardı ki. Korkutucu ölçüde çok kişi. Daha sonraları, hapishanedeyken, yine başkalarına okuma yazma öğrete-

cektim. Oradaki öğrencilerimse kadınlardı, benim gibi mahpus kadınlar. İspanya, allahın kahrettiği bu memleket, cehalet kurbanı işte.

Margarita babamın sekreteri olarak çalışıyordu. Babam öğleden sonraları muayenehanesindeydi, ama öğleden önceleri araştırmalarıyla meşgul oluyordu. Birkaç ders vermişliği de vardı. Enstitüsü limana yakın bir yerdeydi ve Margarita'yı hep oraya götürürdü, zaten babamın en sevdiği kızı oydu. Kız kardeşim korkudan titrerdi hep, liman durmadan bombalanırdı; benim çalıştığım askeri hastaneyeyse pek bomba düşmezdi, çünkü tepede, dağ başındaydı orası.

İspanya'da kadın askere sadece savaşın çıktığı ilk aylarda rastlanırdı. '36'nın sonlarında, düzenli halk ordusunun oluşturulmasıyla birlikte bu uygulamaya son verildi. Ondan sonra kadınlar bir daha seferberliğe katılmadıkları gibi silah altına da alınmadılar, cepheye sürülmediler, bizzat bu göreve talip olanların istekleri bile kabul edilmedi. Çok doğru bir karar bu kuşkusuz. Siperlerde nelerin yaşandığını düşünüyorum da. Korkunç. Sadece bitlerden bahsetmiyorum. Siperler evin ve tuvaletin ve yatağın ve çamaşırhanen. Hiçbir zaman yalnız başına değilsin. Birinin gözü hep senin üstünde. Çömeliyorsun, ihtiyacını gideriyorsun, sonra da bir kürek alıp pisliğini siperden dışarıya atıyorsun. Siper hayatı böyle bir şey. İçinde bulunduğun cephe kısmında faaliyet yoksa zamanını bitlerini ayıklamakla geçiriyorsun. Yıkanamıyorsun, çünkü su yok; ya da geceleyin gidip bir yerlerden su bulacaksın. Bahtsızsan bu sırada bir keskin nişancı seni avlayıverir. Yapmayın yahu! Şahane askerlik hayatıyla ilgili o şarkılar

da ne öyle, boş çığırtkanlıktan başka! Şahane askerlik hayatı aslında bombok bir şey. Pislik. İğrenç. Sabahın ilk ışıklarında silah arkadaşınla uyanıyorsun, akşam olmadan adam yok oluyor. Ölüyor. Bütün bağırsakları çıkmış ortaya. Ya da kolu bacağı kopmuş. Ama lütfen, bunları bir kenara bırakalım. Bunlar hakkında konuşmak bana düşmez. Friemel bunları bizzat yaşadı zaten.

Margarita'yla ben Rudi'yle aynı zamanda tanışmıştık. Rudi İspanya'ya gelmişti, Uluslararası Tugaylar'la birlikte Franco'ya karşı savaşmak için. Taburu '38 ilkbaharında Ebro kıyılarındaydı. Bir gün, Mujeres Antifascistas'ın [Antifaşist Kadınlar Birliği], doğu cephesindeki Falset'te bulunan Uluslararası'ların mevziini ziyaret edeceği haberi geldi. Bu sık sık olan bir şeydi. Görevimiz askerleri eğlendirmek, morallerini yükseltmek ve birkaç saatliğine de olsa onlara savaş rutinini unutturabilmekti. Kız kardeşim bu tür gezilere zevkle katılıyordu. Ama ben değil, ben böyle şeylerden nefret ediyordum. O gün ilk ve son defa böyle bir geziye katılmıştım. Yaklaşık yüz kız ve kadındık, dört ya da beş kamyona dağıtmışlardı bizi. Yolculuğumuz birkaç kez duraksamıştı. Hava saldırısı alarmı, düşman ateşi. Vardığımızda erkekler uzunca bir yemek masası hazırlamışlar, kendi rızklarından artırıp kenara koyduklarıyla donatmışlardı onu. Bu durum içimi yakmıştı. Çünkü onlar hem bizler için savaşıyorlardı, hem zaten yemekleri kıttı, üzerine biz de cephe gerisinden gelip, üstelik şıkır şıkır giyinmiş halimizle yemeklerini yiyorduk. Tüfeklerimizle gelmiş olsaydık ya! Onlarla omuz omuza savaşsaydık ya!

Neredeyse her büyük ülkeden çıkıp gelmiş gönüllü askerlerdi onlar. Macar, Hollandalı, Alman, Polonyalı, Kuzey Amerikalı. Birbirleriyle anlaşmaları sorun yaratmıyordu.

Çabucak İspanyolca öğrenmişlerdi. Zaten dört kelime bilen kendini savunmayı becerebiliyor demekti. Biriyse cebinden hep küçük bir sözlük çıkarıp duruyordu, bir Avusturyalı, Rudi. Hepsi içinde en eğlencelisi de oydu zaten.

Tabii ki onun seni ziyaret etmesine sevinirsin. Bir kadına sadece bakmak bile seni sevindirmiyor mu? Yanlarında getirdikleri hediyelere de seviniyorsun, sigara ve çikolataya mesela. Ama vicdanın da sızlamıyor değil, çünkü bütün bunlar çok kıt şeyler, belki de rızklarından kestikleri ve şehirlerde artık neredeyse hiç bulunmayan şeyler. Oysa taburun görevini başkasına teslim edip dinlenmeye çekilecek olsan, tasarruf ettiğin asker parasıyla bunları rahatlıkla satın alabilirdin. Seviniyorsun ve bakıyorsun ve dinliyorsun, sonra da ziyaretin resmi bölümü bitiveriyor, niye, hâlâ aptal bir oğlan olduğun, genç kadınlarla konuşmaya cesaret edemediğin için; oysa onlar belki de senin konuşmanı bekliyorlar, yahut beklemiyorlar, çünkü nişanlılar, hatta evliler ya da hazır cevaplar, ki sen bunu seversin, ama huzursuz da olursun veya artık aptal bir oğlan değilsin ama Avusturya'da geride bırakıp ya da herhangi bir yerde firarda olup tam da şu anda seni düşünen kıza sadık kalmak istediğin için, yahut herşeyden önce gelen ilkelerin yüzünden, mesela faşizmle mücadelede dikkatli olmak gibi, dikkatli ve disiplinli, işte bundan dolayı bayrak teslim töreninden ve marşların söylenmesinden sonra bir süre daha oyalanıyorsun, getirdikleri sigaralardan bir tane içiyorsun, mahcup bir gülümseme, biraz yürüyüş ve bakmışsın kendini yine siperinde buluvermişsin, hiç de planlamadığın halde, eline dürbünü almışsın, ufku taramaya başlamışsın, Junker'ler ve Caproni'ler geliyor mu diye, çünkü, diyorsun kendi kendine, dikkat her şeyden ön-

ce gelir. Birazdan zaten erkeklerle kadınların seslerini, ara sıra kahkaha ve kıkırdamaları ayırt edemez oluyorsun, hatta motorların çalışıp gazlamalarını bile duymuyorsun. Savaş seni yeniden ele geçiriyor.

Ama lütfen, bırakalım bunları. Bunları Friemel de yaşamıştı zaten.

Saat dörtte ansızın hareket emri geldi. Bu yüzden dönmemiz gerekti. Bize yardımcı olmayı ihmal etmediler, şövalye misali, kamyonlara binerken bizler. Vedalaşırken Rudi bana sarıldı. Tam bu sırada, kız kardeşime âşık olduğunu fısıldadı bana. Hazır cevap olma konusunda kimseyi geride bırakmamışımdır. Öyle mi, dedim, [aşk meleği] Cupido okunu fırlattı yani? Bir kahkaha patlattı ve sözlüğünü açtı. Ah benim sivri dilim, sivri dilim! Bu hareketi çok beğenmiştim. Hemen kanım ısınmıştı ona. Kumaşında mizah vardı.

Margarita da âşıktı. Daha dönüş yolunda bunu bana itiraf etti. Cupido iki ok fırlatmıştı, yani. Birini Rudi'ye, diğerini kız kardeşime. Tam isabet. Dört saat zarfında parlayan bir aşkı tarifte başka bir açıklama getiremiyorum kendime. Aslında biraz şaşırmadım da değil. Çok sevimliydin sen, Rudi. Çok da çekici. Film yıldızı gibiydin. Dudaklarında daima bir gülümseme, sevecen, güçlü, iri kıyım değil, minyon da değil ama. Neden her şeyden sonra Fransa'da kalmadın ki? Güçlüydün, işin vardı, gül gibi geçinip giderdiniz.

Friemel'le Uluslararası Tugay'lar geri çekilirken tanışmıştım. Bisaura de Ter'de. Orada, Katalonya'da, Komünist Parti'nin yöneticilerinden biri olmuştum. Siyasal faaliyetle-

rimizi geliştirmeye başlamıştım ve bu esnada sosyalistlerle karşılaştım, onlarla tartıştım, Friemel Rudi'yle de, iyi bir adamdı ve önemli bir irtibatçı. Durumu idare edişi şaşırtmıştı beni. Aslında rezil bir haldeydik. Salak köylü kurbanlar olmuştuk. İspanya Cumhuriyeti hükümeti bizi cepheden geri çekip uluslararası bir komisyonun önüne koymuştu. Demokratik devletlerin inayetini kazanmak niyetindeydi: İşte bakın, bizim tarafımızda yabancı müdahalesi hiç yok! Oysa Franco; Faslı paralı askerlere, Mussolini'nin askerlerine ve Condor isimli Nazi lejiyonuna güveniyordu. Evdeki hesap çarşıya uymamıştı. İspanyol halkının mücadelesi yabancı ülkelerin çoktandır umurunda değildi çünkü. Onların derdi kendilerini bu işten salimen kurtarabilmekti. Hatta sınırlarını bile kapamışlardı. Sadece Meksika bizi kabul etmeye razı olmuştu, hükümetleri Bordeaux'ya bir gemi bile göndermişti. Ama herhalde kendi cesaretlerinden korkmuşlardı. İlerisini göremez hale gelmiştik. Bu yüzden moraller de berbattı. Kendi yoldaşlarım bile disiplinden kopmuşlardı. Önde gelen yöneticilerden birini, sabahtan akşama kadar iskambil oynarken yakalamıştım bir evin tavanarasında. Sudan bir sebeple iki yoldaş birbirine girmişti, mesela. Dördüncü bir yoldaş da önünde hep yeni ve dolu şarap şişelerinin bulunması için elinden geleni ardına koymuyordu. Oysa Friemel asla vazgeçmemişti. En azından ben böyle bir şeyi hiç göremedim. Hep neşeli, heyecanlı, hatta coşkuluydu. Çoğu kez bir yerlere gidiyordu. Döndüğünde yüzüne nur doğmuş gibi geliyordu bize.

O zamanlar Calle Villamari'de oturuyorduk. Barcelona'ya her geldiğinde Rudi bizi telefonla arar ve Marga'yla sözleşirdi. Bu durumda Marga'yla birlikte aşağıya iner, sokağın köşesine kadar onunla giderdim. Zaten köşede Rudi

onu bekliyor olurdu. Bir nevi namus bekçisiydim, yani. Bir öpücük, bir tokalaşma ve sonra ikisini yalnız bırakırdım. Saat dokuza kadar. Çünkü tam dokuzda evde olmak zorundaydık. Annemle babamın ruhu bile duymazdı. Ama günlerden bir gün kapı çaldı, kapıyı babam açtı ve işte, Rudi kapıda duruyordu; kızıyla evlenmek için babamdan izin istemeye koyulmuştu bile. Marga'yı hemen kapıp götürmek niyetindeydi.

Bu acaba ne zaman olmuştu? Uluslararası Tugaylar cepheden sonbaharda geri çağrılmıştı. Bundan kısa bir süre önceydi, yani Eylül'de, Eylül '38'de.

Babam onunla ilk kez karşılaşmıştı. Ansızın kapıda adamın biri belirmiş ve çatpat İspanyolca konuşmaya başlamıştı. Otuz yaşını geçkinceydi, yani kız kardeşimden on yaş büyüktü. Babam işi fazla uzatmadan Rudi'yi kapı dışarı etmişti.

Kız kardeşim hüngür hüngür ağlıyordu. Ona sırılsıklam âşıktı çünkü. Ama o, babasının sevgili kızıydı da – kızına delicesine düşkün bir babanın fikrini değiştirmek pek mümkün değildi. Babamın bu çılgınca düşkünlüğü benim dünyaya gelmemden kaynaklanıyor. Marga benden on dört ay büyük. Annem bana hamile kalınca Marga'yı sütten kesmesi gerekmişti. O günden sonra onu biberonla babam beslemişti, her akşam. Böylece onu kalbinin en derinlerine taşımıştı. Ve babası bir tanesini ellere vermek istememişti, hele ki hiç tanımadığı bir yabancıya, kapısında aniden beliren bir adama. Aslında babam çok da çağdaş biriydi. Ama başka bir neslin çocuğuydu işte. Bir misal: İç Savaş'ın başlamasından bir akşam önce, 17 Temmuz 1936 akşamı yani, saat dokuz yerine dokuzu beş gece eve gelmiştim. Bu yüzden bana öyle bir tokat patlatmıştı ki, odanın bir ucundan diğerine savrulmuştum. Ancak bu olaydan tam bir gün sonra da bana evin anahtarından yaptırıp

vermişti. Çünkü erkek kardeşimi aramaya gidecektim, cephedeydi o, barikatların arkasında.

Annemin sözü hiç geçmezdi. Gerçekten hiç geçmezdi. O zamanlar öyleydi bu işler. Erkekler özgürlüklerini istedikleri gibi kullanabiliyorlardı. Peki, ya kadınlar... Ah, şu kadınlar! Dokuzda eve, on ikide yatağa.

Alframba'da olurdu bunlar, Teruel'in kuzeyinde, cephenin hemen yakınında. Belediye meydanında Paseo bayramı kutlanıyordu. Kızlar ve oğlanlar meydanda volta atıp dururlardı. Kızlar sağdan, oğlanlar soldan turlarlardı. Karşılaştıklarında da birbirlerine laf atarlardı. O kadar ama! Oğlanlardan hiçbiri kızlarla dolaşmazdı, kızlar da oğlanlarla. Sadece volta atılırdı. Seyredip dururdun Alframba'nın belediye meydanında.

Cephenin yirmi kilometre gerisinde, Castelserás'taysa bambaşka bir şey yaşanmıştı. Halk, Dördüncü Tubur'u karşılamıştı, büyük bir olaydı bu. Yabancılar! Enternasyonalistler! Kızıllar! Tam bir şölen düzenlenmişti, kuş sütü bile eksik değildi; ama köyün tamamı bir kolektif haline getirilmişti, orada anarşistlerin borusu ötüyordu. Para geçmezdi, fakat Enternasyonalistlerin Peseta'yla ödeme yapmasına izin verilmişti. Köye intikaliniz sırasında senin ve başka birinin yanına bir kadın yaklaştı, bir oda arayıp aramadığınızı sordu ve size güzel bir oda verebileceğini söyledi. Onunla birlikte gittiniz. Kilisenin yanındaki bir evde oturuyorlardı kadın, kocası ve iki kızı, biri on sekiz, diğeri yirmi yaşlarındaydı tahminen. Kızların odası boşaltılmış ve size verilmişti; çantanızı oracığa bırakmıştınız ve kadın size şöyle demişti: Pekâlâ, varlığınızla bizi birkaç günlüğüne de olsa onurlandıracaksınız, kızlarım vaktini-

zin güzel geçmesi için ellerinden geleni yapacaklar. Arzu ederseniz, sizlerle gezmeye de çıkarlar. Ama daha fazlasını değil! Başka ihtiyaçlarınız olursa, buyrun size on Peseta, aşağıdaki sokakta bir genelev bulabilirsiniz. Hiç de şoke olmamışlardı, dediydin. Kızlarla her şey hakkında konuşulabiliyordu, bizdeki kadınların utanacakları ve haydi canım, böyle de söylenmez ki diyecekleri en mahrem konuları bile. Ama konuşmak, sadece konuşmak, daha ötesi değil. O zamanlar Castelserás'ta adet öyleydi.

Cephenin kırk kilometre gerisindeki Sitges'te bir akşam, sadece meraktan bir geneleve gitmiştin. Kahve içmiş, pasta yemiş ve kadınlarla konuşmuştun; hakkında her şeyi bilmek istiyorlardı ve siyasi konularda çok bilgiliydiler, dediğine göre, ortalama insanlardan çok daha akıllıydılar. Ama, naber yoldaş yukarıya odaya çıkalım mı, diye sorduklarında, yok, sağol, çok yorgunum, başka bir şey değil, demiştin ve fazla da üstelememişlerdi Sitges'teki o genelevde.

Tam cephe üzerindeki Ebro nehri kıyısında şöyle bir şey olmuştu. Burada bir asker omzuna dokunmuş ve, baksana çavuş, orada bir genelev var, demişti. Eliyle de kireç boyalı, kerpiçten küçük bir samanlığı işaret etmişti. Hemen oraya varmıştın, askerler kuyrukta bekliyorlardı. Kapıyı ya da tahta perdeyi veya orada bu işlevi gören her neyse onu hızla açmıştın, yerde bir miktar saman ve her köşede bir kadın görmüştün, üzerlerinde de pantolonlarını indirmiş birer erkek. Dediğine göre, kuyruğun başında iki sivil adam duruyor ve paraları topluyordu. Hepsini tutuklatmıştın, iki muhabbet tellalını ve dört hayat kadınını; askerleriyse birliklerine geri yollamıştın. Bir an tereddüt etmiştin, acaba Ebro'yu nasıl sağ salim geçmiş olabilirler diye. Ama fazla uzatmamıştın.

İspanyol kadınlarla arkadaşlık yapan bazı gönüllü askerler vardı. Tuhaf bir durumdu bu: Bir bakıma velayetimizi üstlenmiş olan kadınlarla, özellikle de Barcelona'daki kadın örgütleriyle temas halindeydik. Hatırlıyorum da, bir keresinde cepheye gönderilmiştik, sonra da geri çağrılmıştık, ardından onlar bizi ziyarete gelmişlerdi. Fakat kızlar hiç muhabbete açık değillerdi. Muhabbete açık olanlar kadınlardı. Yani, cinsel ilişkiyi kastediyorum. Kızlarla her şey yapabilirdin, ama yatmak asla! Bu konuda pek sabit fikirliydiler. Savaş bittikten sonra Paris'te İspanyol kızlarla birlikte olduğumda bu duruma çok şaşırmıştım. Fakat o yıllarda kızlarla birlikte olabilmek için tek şans, evlenme vaadinde bulunmaktı. Ve bazı Avusturyalılar vardı ki, tanıştıkları bu kızlarla evlenmeye razıydılar. Somut örnekleri şimdi hatırlayamıyorum. Benim için pek ehemmiyetli değildi doğrusu bunlar. Çok dikkatliydik, ahlâken olumsuz biçimde dikkat çekmemeye özen gösteriyorduk, yani inisiyatif onlardan gelmedikçe kadınlar söz konusu olduğunda çekingen davranıyorduk. Ama dediğim gibi, bazılarımız da devamlı bir ilişkiye hayır demedi. Ve iddiaya göre o zamanlar Friemel nikâh kıymıştı. Daha İspanya'dayken.

Biliyorum, diyeceğim ona, sana kalsa Marga'yla hemen oracıkta evlenirdin. Çünkü onu seviyordun, gerçekten seviyordun. Buna ben şahidim, her ne kadar yaşlı aptal kalbim bu yüzden bir kez daha sızlasa da. Onu sevmiştin, ama ona hakikati söylemekten korkuyordun. Bu durumda kız kardeşimin sana olan ilgisinin biteceğinden korkuyordun. Gün gibi açıktı.

Çünkü Rudi evliydi, Avusturyalı bir kadınla. Ve bu Avusturyalının ondan bir de çocuğu vardı. Bir erkek ço-

cuk. Bu da gün gibi açıktı. Fakat Rudi bunu çok çok sonraları dile getirdi. Aslında kendisi hakkında pek ketumdu. Her ne kadar başka konularda bülbül kesilse de, ailesi söz konusu olduğunda fazla konuşmazdı. Ondan her şeyi gıdım gıdım öğrenmek durumunda olmamızın haklı bir sebebi vardı. Çünkü babası bir Naziydi. Kendi öz ailesini ihbar etmişti; böyle yapmıştı herhalde, karısının toplama kampına düşmüş olmasını başka türlü açıklayamıyorum kendime. Zaten karısı öldürülmüştü bu arada. Sebebini bilmiyorum. Bildiğim tek şey, Rudi'nin bir gün, onun öldürülmüş olduğunu söylediğiydi.

Bu tamamıyla saçma. Babamın bu tür yalanları yaymış olduğunu kesinlikle düşünemiyorum.

Evet doğru, bunu böyle söylemiştin, Rudi. Kendi kulaklarımla duydum bunu. Yahut kız kardeşim mi bana söylemişti bunu? Yoksa rüyamda mı görmüştüm?

Babam ile büyükbabam arasındaki ilişki her zaman iyi olmuştu. İkisi birlikte bir sürü şeye girişirdi, siyasi konular ve muhtemelen hususi şeylerde. Büyükannem çoğunlukla evde olurdu. Büyükbabamla büyükannemin mutlu bir evliliği olup olmadığı konusunda bir şey söyleyemeyeceğim. Hissettiğim kadarıyla mutlu değillerdi, ama bu konuda yemin edemem. Siyasi faaliyetlerde hiç büyükbabamla birlikte olmazdı. 1936'da ölmüştü, babamın Wöllersdorf'taki hapishanede bulunduğu sırada. Mektuplarından öyle anlaşılıyor ki, büyükannem ağır bir hastalığa yakalanmıştı. Belki de kanserdi. Şurası kesin ki,

Almanların işgalinden çok önce doğal bir sebepten ölmüştü, ayrıca büyükbabam onu ihbar etmemişti. Ayakkabı kutusunda bulduğum özgeçmişine bakılırsa, ne Siyahlarla [Anarşistlerle] ne de Kahverengililerle [Nazilerle] asla işbirliği yapmadığı kesindi. O hep solcuların tarafındaydı. Aksi vaki olsaydı büyükannem bunu bize bir şekilde dile getirirdi.

Kız kardeşinin intihar ettiğini de. Rudi'nin kız kardeşi. Toplama kampında. Bunu da söylemişti.

Steffi teyzemi hiç hatırlamıyorum. Bir keresinde intihara teşebbüs ettiğini biliyorum sadece. Hap almıştı ya da havagazını açmıştı, ve annem de, Steffi tam bir şıllık, kendini acındırmayı ne kadar iyi biliyor, demişti. Fakat teyzem bu konuda ciddi olmalıydı, çünkü Mart '38'de kendini hakikaten pencereden aşağıya atmıştı. Bu sefer ona engel olacak kimse de yoktu yanında. Yine ayakkabı kutusunda babamın bir mektubu var, büyükbabamı teselli etmek amacıyla yazdığı. Büyükbabamın çok dertli olduğu anlaşılıyor, çünkü babam bu mektupta ümitsizliğe düşmemesi için yalvarıyor ona. Ve bir çocukluk hatırasını dile getiriyor. 1916 sonbaharında annesinin Steffi'yle birlikte Floridsdorf köprüsünde durup Tuna nehrine derin derin baktıklarını hatırlıyor. "Korkunç dertlerimizden nihayet kaçıp sıyrılmak niyetindeydi," diye yazıyor. "Uzun, çok uzun bir süre kendisiyle mücadele etmişti, ikimize yaşlı gözlerle bakardı hep, asla unutamayacağım bir bakıştı bunlar! Sonra da mücadeleye devam ederdi, lanet olası pisliğin sona ermesine değin. Nasıl ki, o zamanlar karın büyük bir metanet içinde olduysa, sen de öyle olmalısın baba; asla vazgeç-

memelisin, her zamankinden daha güçlü olmalısın! Bizim açımızdan hayattan kaçış diye bir şey olmamalı."

İkisinin birbiriyle tuhaf bir samimiyeti vardı, baba ile oğul gibi değil de iki kardeş ya da kan kardeşi gibi, sonsuza dek birbirlerine sadıktılar.

Öyle ya da böyle, Rudi sırılsıklam âşıktı, Margarita'ya âşıktı, bundan kimse şüphe edemez. Eminim, onunla daha Barcelona'dayken evlenmek istiyordu. Ama o halihazırda evli bir erkekti. Ayrıydı ama evliydi. Ve eşinin -Avusturyalı kadının- boşanmaya hiç niyeti yoktu.

Aslında annem onun hakkında hiç kötü söz etmezdi. Biri hakkında kötü söz söylese bu hep kayınpederi olurdu. Ona göre, babamın başka kadınlarla gönül eğlendirmesinin tek suçlusu kayınpederiydi. Ama kendiliğinden boşanma talebinde bulunacak biri de değildi. Hatırlıyorum da, apartmanımızda bir bay Baburek vardı. Bir keresinde, baksanıza yahu, nedir bu durumlar, niye boşanmıyorsunuz artık, demişti. Boşanmama gerek yok ki, diye cevap vermişti, zaten kendime başka bir koca bulmayacağım.

Kötü biriydi şu Avusturyalı kadın. Bunu bizzat Rudi bana söylemişti. Hatta onu polise bile şikayet etmişti. Kendi öz karısı yapmıştı bunu.

Elimde babamın ona yazdığı bir mektubu var, Nisan '34'te Prag'tan kaçtıktan sonra kaleme alınmış. Bu mektupta onu polise bazı fotoğraflar vermekle ve bu yüzden

pek çok yoldaşın tespit edilip tutuklanmış olmasıyla suçluyor. Ayrıca duydum ki, diye yazıyor, anne babasına hem eve gelmeyi hem de kendisiyle ilişki kurmayı yasaklamış. Beni vaftiz etmeye niyeti olduğunu da. Sonra onu açık açık tehdit ediyor: "Bana karşı gelmek," diye yazıyor, "hiç de tehlikesiz bir şey değildir. Böyle yapanların başına neler geldi neler. Yaptığın şeyleri iyi düşün, dikkatli ol!" Ardında da polis teşkilatından para kabul etmekle suçluyor onu. Bazı hainlerin adlarını sayıyor, başlarına bu yüzden neler geldiğini ekliyor. Şu öldü, başına aldığı darbe sonucu. Bu öldü, silahla vuruldu. O, hastanedeyken. Öbürü bıçaklandı ve ağır biçimde dövüldü. Anneme şöyle diyor: Rezil ruhun beş para etmez senin.

Bu mektubu nasıl değerlendirmem gerektiğini bilmiyorum. Keşke hiç okumasaydım onu.

Altı ay sonra Franco'nun ordusu Barcelona'ya girdi. O korkunç bayrağın gölgesinde, o korkunç askeri marş eşliğinde, o korkunç bağrış çağrış içinde. İnsanları tanımakta güçlük çekiyordum. Çılgıncasına seviniyorlardı. Herhalde korkuyorlardı, belki de savaşın nihayet bitmiş olmasından memnundular. Açlık, sefalet; her sabah, her öğlen, her gece devam eden uçak saldırıları. Deli gibi alkışlıyorlardı, elleri ağrıyana dek. Franco'nun zenci lejiyonerleri kadınların üzerine atlarken bile el çırpıyorlardı. Diğer kadınlar bir akşam yemeğine, bir çift çoraba ya da kilisenin hayır duasına fit olup kendilerini teslim ettiklerinde bile. Fuhuş ve tecavüz ve kötü muamele ve tutuklamalar ve idamlar, sanki otomatik banttan akıyordu hepsi. Ve devam eden şakşaklar; samimi Cumhuriyetçilerin, Katalanistlerin, Sosyalistlerin sevinç nidaları, korku ve heyecanları yüzünden açık hava ayinine koşarak gidenler.

Babam ölmüştü, birkaç hafta önce. Neredeyse bir anda yitip gitmişti. Karartmaların yaşandığı gecelerden birinde bir bisikletli ona çarpmıştı. Yarası mikrop kapmış, sonra tetanoza çevirmiş ve acılar içinde ölüvermişti. Ölümünden az önce beni çağırmıştı yanına, piposunu hastaneye getirmemi istiyordu, akşam saat dokuzdan biraz önce getirmemi söylemişti; piposunu tütünle doldurmuş, yakmış ve ağızlığını dişlerinin arasına sıkıştırmıştım, bir nefes çekmiş, gülümsemiş, öksürmüş, sonra da ölmüştü. Babam iri yarıydı, neredeyse seksen kilo ağırlığında. Ama son anlarında elli kilo bile gelmiyordu.

Paco öğleden sonra dört sularında kaçmıştı, Franco'nun ordusu şehrin ta içlerine kadar ilerlemişti o saatte. Marga'yla ben de kaçmak istemiştik aslında, Kızıl Yardımlaşma adına çalıştığımız herkesçe biliniyordu. Askeri hastanede teğmenlik rütbesine yükseltilmiştim. Yani, buradan gitmemiz şarttı. Fakat annemin çok miktarda gümüşü, mücevheri, kristali vardı, hepsini de yanında götürmek istiyordu.

"Bunları herhalde geride bırakmayacağım," diyordu.

"Tek bir manto ve bir de battaniye, başka bir şeye gerek yok," diyorduk biz de.

Ama annem eşyasından ayrı düşmek istemedi. Bu yüzden yükümüz çok arttı, kamyonda bu kadar çok yüke yer yoktu.

"Siz gidin," dedi, "ben burada kalırım."

"Lafı bile olmaz."

Böylece biz de gitmedik ve kaldık.

Faşistler şehri ele geçirdikten sonra, kaçıp kurtulmadığına çok pişman oldu.

"Size engel oluyorum," diyordu, "hayatınızı gereksiz yere zorlaştırıyorum."

"Hayatımızı neden zorlaştırasın ki anne, sensiz biz ne yaparız?"

Fakat ne dersek diyelim, hayatımızı zorlaştırdığı fikrinden vazgeçiremedik onu. Ayrıca, babamla yeniden bir araya gelme düşüncesini yerleştirmişti kafasına.

"Cennette yeniden buluşacağım onunla," diyordu. "Bu Tanrı'nın iradesi."

"Eğer O'nun gerçek iradesi buysa," diye karşılık vermiştim, "o zaman neden ikinizi birden öldürmedi?"

Bunun üzerine o: "Çünkü Tanrı öbür dünyada oturuyor," cevabını verdi.

Ve ben: "Demek öbür dünyada, ha? Peki, öbür dünyanın neresinde? Nerede oturuyor senin şu Tanrın, bir villada mı, yoksa gecekonduda mı?"

"Ah Marina, böyle şeyler söyleme. Günah, haram, bu."

Tabii ben de başka türlü davranamıyordum, onu ciddiye almam mümkün değildi. Annem asla bir komünist olamamıştı. O bir sosyalistti, üstelik epey dar görüşlü bir sosyalist. Örneğin, aşkta özgürlük kavramını hiçbir zaman kavrayamamıştı. Her şey iyi güzel ama, diyordu, çocukların yeri annesinin yanıdır. Bu konudaki fikrini hiçbir şey değiştiremezdi. Şimdi de kendini öldürme fikrine takmıştı kafayı. Hemen cennete gidebilmem için, diyordu, Francisco'nun beni beklediği yere. Annemin gözünde babam; bir anne, bir baba, bir amca, bir kız kardeş, bir büyükbaba, her şey ama her şeydi. Onsuz bir hiçti.

Gözümü annemin üzerinden hiç ayırmadım. Geceleri annemi yatağa bağlardım, çünkü daha önce iki kere yatağından kalkmış ve pencereden atlamaya çalışmıştı. Ayrıca kız kardeşimi kandırmakta pek maharetliydi: Bir gece bazı sesler duymuş, yatağımdan fırlamış, ışığı yakmış ve ikisini balkondan atlamaya çalışırken bulmuştum. İkisini birden yakalamış, odaya geri çekip yatağın üzerine fırlatmıştım.

Gerçekten kız kardeşim de intihara kalkışmıştı, çünkü annem onun aklını çelmişti: Sen de benim gibisin, Margarita, biçare ve yapayalnız, bu dünyada ne işin var ki senin artık? Daha sonraları kız kardeşim birkaç kez daha canına kıymaya çalışmıştı. Rudi'ye olan aşkına rağmen hayatına devam etmek istemiyordu. Bunda biraz da benim suçum var, çünkü o meşum lafları ağzımdan kaçırıvermiştim, çaresizdim ben de, oysa hiç öyle demek istememiştim. Olay 1 Mayıs 1939 günü cereyan etmişti. Babamın beni küçük bir çocukken eylemlere götürdükten sonraki her allahın senesi sokaklara inip yürüyüşlere katılıyordum ama bu olay yüzünden artık bütün 1 Mayıslarım hep tatsız geçer oldu.

1 Mayıs günüydü, annem çoktan yatmıştı. Sadece henüz uykuya dalmamıştı. Şöyle ki, her akşam onu sakinleyinceye dek ilk önce benim yanıma alır, ondan sonra kendi odasına götürür ve yatağına bağlardım. Henüz benim yatağımdaydı ve hâlâ uyanıktı. Bense çok sıkışmıştım. Bu yüzden kız kardeşimden anneme göz kulak olmasını rica etmiş, çok dikkat et, yerinden hiç kımıldamasın, demiştim ona. Oysa daha odadan henüz çıkmıştım ki, annem kız kardeşime tatlı sözlerle fısıldamaya başlamıştı: Margaritacığım, nimetten tatlı kızım, Marina gibi fesat değilsin sen, iyi bir kız ol, benim güzel küçük kızım, gel seni bir öpeyim de öyle uyuyayım. Sonra da beni yalnız bırak. Ve benim salak kız kardeşim sahiden annemin sözlerine kanmıştı. Halbuki daha birkaç saat geçmişti annemin kendini balkondan atma girişimi üzerinden.

Bunun üzerine Margarita annemin üstünü örtmüş, odadan çıkmıştı; annemse şimşek hızıyla odanın kapısını kilitleyivermişti. Margarita durumu fark etmiş, kapıyı zorlayarak açmaya çalışmıştı. Çok geçmeden boğuk bir çarpma sesi duymuştum, sokağa yukarıdan bir şey düş-

müş gibi. Hemen tuvaletten fırlamış ve ona bağırmıştım: Annemin ölümüne sen sebep oldun, Margarita.

O bu cümleyi asla unutmadı. Bu yüzden de ertesi gecelerde kendi canına kıymaya çalıştı. Her defasında sessizce pencereyi açmaya çalışıyordu, geceleri hiç uyuyamıyordum. Tam bir hafta sürdü bu böyle, her gece, her gece. Sonra bir kuzenim onu yanına aldı ve geceleri hep birlikte uyudular, Margarita'yı duvar tarafında yatırıyorlardı.

Çocukluk çağındayken de epey istikrarsız biriydi kardeşim. Babam bizi tek bir defa bile din dersine göndermemişti ama, bir keresinde bir tatil kampına gittiğinde öğretmenleri ona şeytan, cehennem ateşi ve ebedi lanetlenme masallarını anlatınca çılgına dönmüş, uzun süre etkisinden kurtulamamış ve muhtemelen aklına takmıştı.

Eskiden beri tanıdığım biri beni Ağustos ayında gammazlamıştı. O zaman anlamıştım ki buralardan gitmek gerek. Biz de Fransa'ya doğru yola koyulduk, Pireneler'i yayan geçerek. Ama ondan önce varımızı yoğumuzu sattım, annemin gümüş çatal bıçaklarını ve babamın bütün kitaplarını. Topladığım parayla mihmandarımızın ücretini ödedim ve bir polis memuruna rüşvet verdim. Neylersin ki, sınırın hemen öbür tarafında bir lokantaya dalıvermiştik, otobüs için iki bilet alacak yerde. Tam tamına üç gün hiçbir şey yememiştik çünkü. O yağlı suratı asla unutamam. Lokantacının pis bıyığını. Çok büyük bir hürmetle servis yapmıştı. Son lokmamızı da yutmuştuk ki, yanımızda iki jandarma bitiverdi. Ya İspanya'ya dönecektik, ya da toplama kampına gidecektik! Toplama kampını seçtik. İlk önce Saint-Cyprien'e. Sonra Argelès'ye. Bomboktu. Margarita tükenmek üzereydi. Her gün biraz daha güçten düşüyordu. Neyse ki, kamptaki birkaç kadın onlara okuma yazma

öğretmemi istemişlerdi benden. Bunun karşılığında da bana yarım kilo beyaz ekmek vermişlerdi. Bir parçasını küçük bir çocuğun cebine atmıştım, diğer parçayı da kız kardeşime verdim. O günleri ancak bu şekilde atlatabildik. Aslında ömrüm boyunca hep abla rolünü oynadım, oysa ki ben Marga'dan bir yaş küçüktüm. Ne var ki güçlü olmak hep bana düştü.

9 Şubat günü Port-Bou civarlarında sınırı geçmiştik. *Garde mobile* [seyyar kuvvetler] bizi orada bekliyordu. Mağlup bir ordunun ve kaybedilmiş bir davanın temsilcileriydik. Birincisini silahlarımızı teslim ettiğimizde anlamıştık. İkincisini zamanla öğrenecektik. Saint-Cyprien'de ölmeyelim diye mücadele ettiğimizden düşünmeye pek fırsat bulamamıştık. Buradaki toplama kampı deniz kıyısına inşa edilmiş uzun ince bir alandı, çevresi dikenli telle örülmüştü. Buraya vardığımızda ne bir baraka, ne bir sığınak, ne de bir tuvalet vardı. Bir lokma ekmek ve bir yudum su için korkunç çabalar harcamak durumundaydık. Fransızlar sıkıntılarımıza bakıp keyifleniyorlardı. Subaylar, yabancılar lejiyonuna dahil olmamız için bizi kolayca kandıracaklarını zannediyorlardı. Ama birkaç istisna hariç, göz boyamalarına pabuç bırakmamıştık. Şimdilerde şöyle deniyor: Parti yönetimi, tekliflerini reddetmemizi emretmişti. Ufukta beliren büyük savaşı, emperyalist güçler arasındaki bir mücadele olarak yorumladıkları ve bizim böyle bir savaşta yer almamızın söz konusu olamayacağına karar verdikleri söylenegelmektedir. O günlerde bunun Stalin'in çıkarlarına uygun düştüğü gerekçesi doğru olabilir. Böyle de olsa, direnişimizin sebebi bu değildi; biz asla paralı asker olarak savaşmamıştık, ne kendi mem-

leketlerimizde, ne de İspanya'da ve bu yüzden şimdi de yabancı efendilerin kulları olmak istemiyorduk. Kör bir kadro itaatinin yanı sıra tesadüfen başka şeylere de sahiptik ki, çoğu tarihçinin gözünden kaçınıştı bu. Şimdilerdeyse hiç kimse bunu bize layık görmüyordu. Oysa tam da bu şeyleri koruyabilmek adına bir arada kalmaya çabalıyorduk. Veya bu hapishanenin dışında bir başka hayatın uygun yollarını arıyorduk: İngiltere'ye, İskandinavya'ya, Meksika'ya göç etmek gibi. Hatırlıyorum da Friemel, adını İsveç'ten sığınma talep eden İspanya'da savaşmış sosyalistler listesine yazdırmıştı. Bu bağlamda İspanyol kadından bahsetmiş olduğunu hiç hatırlamıyorum. Onların bağlantısından bile haberim yoktu. Tabii bunun hiçbir manası yok. Zannedilenin aksine, dostunu zor zamanlarda tanımak diye bir şey yok aslında. Onun da adını listeye yazdırsaydı ne fark edecekti ki? Bağlantısı devam ediyor muydu? Onun da Fransa'ya kaçmakta olduğunu biliyor muydu? Saint-Cyprien'de bulunan bazı cumhuriyetçi çiftler vardı ki, sadece bir adam boyundaki bir çitle birbirlerinden ayrılmış oldukları halde ancak birkaç sene sonra aynı yerde bulunduklarından haberdar olmuşlardı. Doksan bin kişiydik, bir kilometre kareye sıkıştırılmış olarak yaşıyorduk. Orta büyüklükte bir kentin nüfusuydu bu, ama hiçbir sokak ve apartman yoktu, Pireneler'den aşağıya esen buz gibi bir rüzgâr vardı sadece ve de incecik bir kum, dişlerimizin arasında gıcır gıcır eden.

Şubat ile Nisan '33'te Saint-Cyprien'deydik. Ondan sonra bütün İspanya savaşçıları Gurs'a nakledildi. Friemel hem Saint-Cyprien'de, hem de Gurs'ta Sosyalist Devrimciler'in temsilcisi olmuştu. Çok seviliyordu, herkes ona saygıyla yaklaşıyordu, bir sürü şeyi onunla konuşmak mümkündü. Doğrudur, kendine has bir duruşu vardı, kendi gö-

rüşlerini savunuyordu ve bu da çok normaldi, ama bizim aleyhimize yürütülen kampanyaya asla dahil olmadı. Zira bazı İspanya savaşçıları vardı ki, gerçi aralarında pek Avusturyalı yoktu, bunlar büsbütün demoralize olmuşlardı ve bütün suçu komünistlerde arıyorlardı. Kamp yönetimi de bu nefreti ve güvensizliği artırmak adına elinden geleni yapmaktaydı. Almanya ile Sovyetler arasında imzalanan Saldırmazlık Antlaşması'ndan sonra durum iyice vahim hale gelmişti. Fransızlar komünistleri katil ve dolandırıcı ve hırsız ve üçkağıtçı falan gibi görmeye başlamışlardı. Tabii ki kendi aramızda epey fikir ayrılığı vardı; Antlaşma zorunlu muydu, değil miydi, ihanet mi, Stalin işbirlikçi mi –bunlar üzerine epey konuşuldu, ama çok yoğun olarak değil, ki bu da anlaşılır bir şeydi. Çünkü *Garde mobile* bizi dövüyordu, Hitler'i veya Stalin'i değil.

Gurs'ta bir halk eğitim merkezi kurmuştuk, Kızıl Viyana'dakine benzer biçimde. Programımızda dil kursları vardı; edebiyat, stenografi, coğrafya, tarih, matematik kursları da veriyorduk. Başarılı olanlara sertifika veriyorduk. Friemel'in bunlara devam edip etmediğini bilmiyorum, muhtemelen devam etmiştir, çünkü neredeyse herkes katılıyordu kurslara. Amaç yeni bir şeyler öğrenmek değildi sadece; daha önemlisi birlik bütünlüktü ve dikkatimizi dış dünyadaki gelişmelerden ve şahsi kaderimizle ilgili belirsizlikten başka taraflara çekmekti. Avusturya diye bir şey kalmamıştı ve bu durumu sürekli olarak hatırlatmak Fransızların pek hoşuna gidiyordu. *Nationalité* [uyruğunuz?], diye soruyordu subaylar ve biz de, *Autrichien* [Avusturyalı], diye cevap verdiğimizde, hemen şöyle diyorlardı: *Ah, un autre chien*! [Oh, bir köpek daha!]. Yabancılar lejiyonu işinde başarısız olunca, bizi çalışma bölüklerine sokmaya çalışmışlardı. Başlarda buna direnebilmiştik. Ama zamanla vazgeçmek

durumunda kaldık. Bunun üzerine pek çoğumuz çalışmaya gönüllü oldu, Avusturyalıların neredeyse yarısı gönüllü oldu, mesela. İsviçre sınırından yukarıya ta Manş Denizi'ne kadar her yerde Fransızlar adına ter dökmüştük.

Friemel'in Gurs'tan nasıl kurtulduğunu ben şahsen bilmiyorum. Belki bir *prestataire* [hizmetli] olarak ismini yazdırmıştı. Belki de izin almıştı, onu bekleyen bir karısı olduğunu kanıtlayabilince, böyle şeyler oluyordu. Yahut kadınların ziyaretine açık olan başka bir kampa nakledilmişti. Ya da bir gece ansızın tel duvarların arasından ya da altından kaçıp gitmiş olabilir. Öyle ya da böyle, bir gün baktık ki ortadan kaybolmuş.

Bir süre sonra kampımız lağvedildi. Çalışabilecek durumda olanlar çalışacaktı! Beni de seçmişlerdi, çünkü güçlüydüm, ama kız kardeşimi seçmemişlerdi, o çok narin ve inceydi.

O çalışmayacaksa ben de gitmem!

Peki öyle olsun, demişlerdi.

Fransızlar bizi davar vagonlarına yüklemişlerdi, bunu hiç unutmayacağım, her vagona kırk kadın koymuşlardı. İsviçre sınırı yakınlarındaki Savoyen'de vagonlardan indirilmiştik. Burada hizmetçi olarak çalışacaktık. Beni bir kontesin yanına vermişlerdi, tastamam bir şatoda yaşıyordu kontes. Şatonun yanında da bir müştemilat, ahır ve samanlık. Marga'yı bir çiftçinin yanına vermişlerdi, benim bulunduğum yerden otuz kilometre uzaklıktaki Sillingy'de. Orada en azından karnını doyurabilecekti. Rudi onun yerini nasıl tespit edebildi, gerçekten hiç bilmiyorum. Her neyse, bir gün çıkageldi. O sıralarda mahpus değildi, serbestçe dolaşabiliyordu. Nasıl olduysa oldu, birbirlerine sarılıvermişlerdi. Ardından da Margarita hamile kaldı.

İş akdim sona erince gittim, onu oradan aldım. İşvereni beni hemen alıkoymak istedi. Ama ben hep dikbaşlıydım, ters birisiydim, hiç altta kalmazdım. Marga ise tipik bir hanımkızdı. Güzel güzel giyinir, makyaj yapar, dudaklarına ruj sürerdi. Pek de nazenindi. Ahır temizlemek, inekleri sağmak ya da patates toplamak ona göre değildi. Çiftçi kadın da bu yüzden ondan bıkmış usanmıştı. Beni gördüğünde, tüh çok yazık, demişti, keşke senin gibi biri olsaydı! Sahiden de sıkı çalışıyordum, orada çiftlikte. Bir keresinde inekleri otlağa çıkarmam gerekmişti. On dört inek vardı, hepsi de kaçışmaya başlamıştı, koşar adımlarla aşağıya inen yolu takip etmişler ve dosdoğru kilisenin içine girmişlerdi. Onları oradan çıkarmak için köyün bütün sakinleri yardımcı olmak zorunda kalmıştı. Şunu söylemek istiyorum: Çiftlikteki işim hiç kolay değildi.

Trenle Annecy'den Montauban'a kadar gitmiştik. İki günde Fransa'yı baştan sona katetmiştik yani, hem de hiçbir resmi belgemiz olmadan! Gestapo her yerdeydi. Almanlar. Kız kardeşim korkudan tir tir titriyordu. Kontrol noktalarına yaklaştığımızda onu tuvalete gönderiyordum. Mutlaka kapıyı kilitle, diyordum ona, ben sana aç diyene kadar da açma. Almanlar geldiğindeyse onlara parlak bir gülümsemeyle karşılık veriyordum. *Excusez-moi, monsieur* [özür dilerim, bayım]. Belgeler kız kardeşimde. O da şu anda tuvalette. Beklemek isterseniz... Her seferinde numarayı yiyorlardı. Sadece bir keresinde salağın biri tuvalet kapısını açmaya kalkışmıştı. *Aufmachen, Kontrolle!* [Kapıyı açın, kontrol!]. Yerimden ok gibi fırlamış ve çılgın gibi adamın üzerine atlamıştım: Çek o ellerini kapıdan! Kız kardeşimin midesi bulanıyor. Hamile bir kadın o. Alman boş boş bana bakmış, sonra öbür vagona geçmişti. Çok şanslıydı! Aksi takdirde gözlerini oyacaktım onun.

Montauban'a Ekim'in 2'sinde varmıştık, yirmi üçüncü yaşgünümde. Möbleli bir oda kiralamıştık. Marga burada Rudi'ye bir mektup yazıp göndermişti. O sıralar madenci olarak çalışıyordu o, Carmaux'daki kömür madenlerinde. Üçüncü günde Marga'yı almaya geldi. O günden sonra ikisinden de haber alamadım. Ta ki, 26 Nisan 1941'e dek, o gün kız kardeşim doğum yapmıştı. O zaman onu ziyarete gittim. Küçük yeğenimi kucağıma alıp bağrıma bastım. Bir süre sonra Rudi çıkageldi. Birbirimize sarıldık. Ardından zaten geri dönmek zorunda kalmıştım.

Margarita çocuğunu Albi'de dünyaya getirmişti, bir doğumevinde, benim gibi. İkimiz de talihsizdik. Kıçına tekme atmışlardı çocuk dışarı çıksın diye, benim de az daha karnımı keseceklerdi, ama vazgeçip oğlumu forsepsle çekip çıkarmışlardı. Daha kolay çocuk doğuranlar da vardı, ancak ikimizin de çocuk doğurması çok sancılı oldu. Bende doğum sancıları üç, onda iki gün sürmüştü. Ee, madem doğumu bu kadar zor oldu, o zaman çocuğun hayatını kolaylaştıralım bari, diyor insan kendi kendine. Onu kaybetmemek adına her şeyi yapıyor. Fakat Rudi'nin kafası buna hiç basmadı. O oğlunu kaybetti. Sadece ilk birkaç hafta oğlunun yanında oldu ve birlikte geçirdikleri o tek gece. Bunun dışında oğlunu hiç görmedi.

Almanya ile Fransa arasındaki ateşkesten sonra tutsakların memleketlerine geri gönderilmesi meselesi ortaya çıktı. *Wehrmacht* [Alman silahlı kuvvetleri] Fransız hatlarını ezip geçtikten sonra ülke ikiye bölünmüştü. Toplama kampları güneydeydi, hür bölgede yani, oysa burası hiç de o kadar hür değildi. Bir gün içtimaya çağrılmıştık ve o da nesi, karşımızda Alman subaylar duruyor ve isteyenlerin memleketine geri dönebileceğinden bahsediyorlardı.

Korkacak hiçbir şey yok, diyorlardı, sizler *Ostmark*'lısınız [Avusturyalı], Alman yasalarına karşı gelmediniz, *Reich*'ın [Nazi devletinin] her yurttaşına ihtiyacı var! Ama memleketinizde yeniden eğitime tabi tutulacaksınız. Bunun ne demek olduğunu bize hiçbir zaman söylemediler. Evet, kimler geri dönmek istiyor? O sıralar bulunduğum Le Vernet'de sadece tek bir kişi geri dönmek istemişti. Başka herkes, hayır, biz kalmak istiyoruz, cevabını vermişti.

Sonra Parti fikir değiştirdi. Belki de Alman-Sovyet Paktı yüzünden Nazilerin komünistlere dokunmayacaklarını zannetmişlerdi, en azından böyle bir ümit besler olmuşlardı. Her neyse: dışarıdan bir talimat geldi, kadroları kurtarmak lazım, diye, Fransa'dakiler perişan, ümit yok, diye. Er geç yeniden mücadeleye başlamak durumunda kalacaktık. Memlekete dönmek. Çok da saçma bir fikir değildi aslında. Çek ve Yugoslav kökenli İspanya savaşçıları bizden daha önce Almanya'da çalışma görevine gönüllü olmuşlardı. Yüzlerce kişilik gruplar halinde alınıp götürülmüşlerdi. Ve gerçekten iş bulabilmişlerdi. Bunu biliyorduk, zira onlardan mektuplar alıyorduk. Şu ya da bu fabrikada çalıştıklarını ve Fransa'daki o rezil kamplara kıyasla Almanya'daki durumlarının çok daha iyi olduğunu yazıyorlardı.

On dört gün sonra onu yeniden ziyaret ettim. Çocuğuna bakarken kız kardeşime katkım olsun istiyordum. Burada Rudi bana, Avusturya'ya geri dönme niyetinde olduğunu söyledi, Marga ve küçük Edi'yle birlikte. Düşünün bir kere! Eniştem Avusturya'dan kaçmış biriydi. Nazilerle mücadele etmişti. İspanya'da faşistlere karşı savaşmıştı. Şimdi aynı adam, kendi iradesiyle Almanlara teslim olmak istiyordu. Düşüp bayılacağım sanmıştım.

Sen aklını mı kaçırdın! Gebermek mi istiyorsun! Gideceksen gizlice git, yabancı işçi kılığında, sahte kimlik belgeleriyle. Ama resmi yollarla sakın gitme!

Bağrış, çağrış epeyce kavga ettik. Hangi akla hizmetle karını ve yeni doğmuş çocuğunu da beraberinde götürmek istiyorsun, dedim ona. Sizi öldürmelerini mi istiyorsun? Büyük bir hışımla şöyle dedi o da: O zaman, Margarita, sana seçmek düşüyor: Ya kız kardeşin ya da ben. Peki, dedim, bu durumda kız kardeşimi hemen buracıkta yanıma alıyorum.

Kız kardeşime kocasının yanında kalmayı seçti tabii. Ona sırılsıklam âşıktı. Çocuğunun babasıydı o. Onu oracıkta boğmak geldi içimden. Boğmak, yahut öpmek. Lütfen gitme kal, dedim hep içimden.

Burada daha fazla kalmak saçmaydı. Bu yüzden memleketimize dönme fikrine alıştırdık kendimizi. Fakat Parti şöyle bir talimat gönderdi: Nürnberg Irk Yasaları'nın kapsamına giren hiç kimse geri dönmeyecekti. Oysa aramızdan biri, yarı Yahudi olduğundan bu yasa kapsamına girdiği halde dönmek için adını yazdırmıştı. İleri gelenlerden biriydi, adını şimdi söylemeyeyim, çünkü o öldü, ölülerin arkasından kötü laf edilmemeli. Her neyse, onunla görüşmeyi kesmiştik, çünkü Parti'nin talimatına uymamıştı. Yani, Nürnberg Yasaları kapsamına giren veya Nazilerin intikam almak isteyecekleri hiç kimse geri dönmeyecekti. Örneğin, içimizde bir İspanya savaşçısı vardı, Hausruck semtinde Nazilerle çatışmaya girmişti, birkaç kişi de ölmüştü o çatışmada. Bu arkadaş geri dönmek üzere adını yazdırmamıştı, mesela. Böyleydi işte. Başka herkes Fransa'da kalma veya geri dönme kararını

kendisi verecekti. Fakat kesin bir emir verilmiş de değildi. Herkes kendi başına karar verecekti memleketine dönüp dönmeme konusunda. Şunu da vurgulamak isterim ki, çoğumuz, evet memleketime dönmek istiyorum, demişti. Ama herkes değil. Evet, ben dönmek istedim. Bunun üzerine Toulouse'taki Alman Ateşkes Komisyonu'na bir dilekçe yazdık ve Almanya'ya iade edilmemizi talep ettik. Herkes bunu tek tek yaptı. Hepimiz değil ama. Bazılarımız hiçbir şey yazmadı.

Bugün dahi onun neden Almanya'ya geri döndüğünü anlayamıyorum. Kafam almıyor bunu. Bir tek o değildi, çok sayıda kişi geri dönme isteğinde bulunmuştu, mesela bunlar arasında Hans adında biri vardı. Hans çok çekiciydi, dev gibiydi, boyu bir doksan falan. Beni hemen nikâh dairesine, oradan da doğruca Almanya'ya götürmek istiyordu. Dedim ki, bu işte ben yokum. Ellerimi bağlasan bile seninle gelmem. Oysa ben de geri dönmüştüm, İspanya'ya, diktatörlüğe, kendi irademle. Ama ben oğlumla birlikte geri gelmiştim. Kendi kendime dedim ki, vuracaklarsa vursunlar beni. Fakat oğlumu benden alamazlar, Julián şöyle ya da böyle hayatta kalmayı başaracaktır. İsterlerse vursunlar beni faşist köpekler. Neticede beni vurmamış olmalarının sebebi, benim ta 1945'te mahkûm edilmiş olmamdan ileri geliyor. O tarihte Almanya mağlup olmuştu, Franco'nun da Müttefikler'den gözü korkmuştu. Buna rağmen mahkeme beni idama mahkûm etmeye can atıyordu. Şunu demek istiyorum: Ben de kendi irademle geri dönmüştüm, ama allahın hiçbir kulu Almanya'ya döndüremezdi beni. Faşistler hiçbir şeyi ispatlayamayacaklarsa durum değişir tabii. Ama Rudi'de durum öyle mi? Kızıl bir geçmiş, takibat, polis tarafından

aranmalar, Viyana'dan kaçış... Hayır, hayır ve bir kez daha hayır. Bu durumu oğlu biliyor mu, bilmiyorum, ama ben ona asla tek kelime söylemedim. Rudi'nin kafayı yemiş olduğuna emindim.

Tabii ki bu konuda aramızda çok tartıştık. Çok ciddi karşı savlar ortaya koyanlar da oldu. Birincisi, bilinmeze doğru yola çıkıyorduk. İkincisi, bir Naziye asla güvenemezdin, her şeyin sözünü verirdi ama sözünü asla tutmazdı. Üçüncüsü, bir toplama kampına ya da başka bir yere konulacaktın. Bu türden düşünceler hepimiz açısından önemli bir rol oynuyordu: Böyle bir riski üzerime almam şart mı? Evet ya da hayır. Ama öbür taraftan ümit de yok değildi ki: Belki de bir yerlerde iş buluruz, o Yugoslavlar gibi. Hem Fransa'daki durumumuz ne olacaktı? Perişan mı olacaktık, aç mı kalacaktık? Yoksa yeraltına mı inecektik? Bu da bir çözüm değildi, ya da en azından sadece bazılarımız adına bir çözümdü. Çünkü Almanlar bizi her yerden bulup çıkarabilecek güçteydiler, onlar bulamazlarsa işbirlikçi Fransızlar bulurdu. Geri dönmek için ismini yazdırmayanları Gestapo şöyle ya da böyle ele geçiriyordu zaten.

Onun kararını katiyen anlamadığımı iddia ediyor değilim. Çünkü çoğumuz memleketlerine geri dönmüştü, İspanya'ya veya Almanya'ya ya da Avusturya'ya, ki o sıralar Avusturya diye bir ülke kalmamıştı artık. Bunu neden yaptıklarını gayet iyi anlamıştım. Almanya'ya gizlice geçiş yapsaydı, silahlı biçimde, direnişe katılmak üzere, bunu da anlardım. O zamanlar böyle düşünüyorduk. Hayatımızı ortaya koymuştuk, saadetimizi, sağlığımızı, her şey

özgürlük uğrunaydı. Ben kendimi riske atmıştım. Hiç de pişman değilim. Fakat Rudi kadar da safdil değildim doğrusu. Karısı ve çocuğuyla birlikte resmi olarak iadesini istemişti, inanılır gibi değil!

Dilekçeyi Friemel vermişti. Eminim, Nasyonal Sosyalizme karşı mücadeledeki rolünü herkes gibi o da küçük göstermeye çalışmıştı. Mesela, Dollfuss rejimine karşı olan tavrımızın altını çizmeye çalışıyorduk, çünkü Naziler de onlardan nefret ediyorlardı. Avusturya'da çalışacak bir iş bulamadığımız için İspanya'ya geçtiğimizi söylüyorduk. Muhtemelen Friemel, karısını geride bırakmak istemediği için iade talebini geciktirmiş olduğunu da söylemiştir. Almanya'da kendi mesleğini icra edebileceği bir iş bulmayı ümit ettiğini de. Ama yalan söyleyeceğini hiç zannetmiyorum. Alman *Reich*'ına bağlılık yemini ettiğini düşünmüyorum. Herhalde dilekçesini 1 Haziran 1941'de vermiştir.

Bundan yaklaşık bir hafta sonra, Toulouse'taki Alman Ateşkes Komisyonu İade Görevlisi'nden şöyle bir resmi yazı almış olmalı: "Sayın Rudolf Friemel, Place de l'Eglise 9, Arthès (Tarn). Sınır kapısında Alman memurlara teslim edilmeniz hususunda bugün Fransız görevlilere talimat vermiş bulunuyorum. Teslim edilmeniz sırasında sivil Fransız jandarma memurları görev alacaktır. Yazının ekinde 1 adet iade kimlik belgesi yer almaktadır. Bu kimlik, bütün devlet dairelerinde *Reich* veya ulusal Alman olduğunuzu ve Alman Ateşkes Komisyonu İade Görevlisi olarak benim tarafımdan iade işlemlerinizin yapıldığını belgeleyecektir. Ancak bu kimlik belgesi, şu anki ikameti adresinizi kendi başınıza terk etmenize ve sınır kapısından

kendi başınıza geçmenize izin vermez. Ekteki bölümü teslim edilmeniz sırasında kesip imzalamanızı ve teslim tarihinizi ekleyerek bu belgeyi yine ekteki pullu zarfa koyup ivedilikle bana göndermenizi rica ederim. Buna mutlaka uymanız menfaatiniz icabıdır. Lutz. DRK Bölge Amiri."

Muhtemelen Friemel bu talimatlara harfiyen uymuştur.

Rudi kararını içtenlikle savunmuştu. Mücadeleye devam etmeliyim, demişti. Dedim ki, nasıl mücadele edeceksin, sınırda seni bekliyorlarsa? Onların kucağına bırakıyorsun kendini.

Her neyse, ülkemin özgürlüğü uğruna yardım etmem lazım.

O an çok sinirlendim ona. Mahvına koşacaksan koş, ama bunu tek başına yap. Elinden geleni ardına koyma. Hayat senin hayatın. Fakat oğlunu ve kız kardeşimi burada bırak. Ve o: O benim ailem. Onlar bana ait. Başka hiç kimsem yok ki.

Onlara göz kulak olurum ben, merak etme.

Burada kalacak onlar diyorum sana!

Benimle gelecekler!

Ve sonra şöyle dedi: Margarita, karar senin: Ya kız kardeşin ya da ben.

Vaziyet işte böyleydi. Beni kapı dışarı etti. Argümanlarını epeyce zayıflatmıştım, bu doğru. Margarita bir an tereddüt etti. Bunun o da farkına vardı ve bu yüzden hiddetlendi. Çok sonraları kız kardeşim bana, haklıydın Marina, senin sözüne uysaydım daha iyi olurdu, demişti.

Avusturya'yı faşizmden kurtarma hayalini kafasına takmıştı bir kere. Tamam, buna diyecek bir şey yok. Ama neden tek başına geri dönmedi, bir nevi deneme mahiye-

tinde? Başına bir şey gelmezse Margarita'yı yanına aldırabilirdi yine de. Olacakların çoğu başına gelmezdi o zaman. Suç tamamıyla sendeydi, Rudi, benim için ne kadar önemli de olsan bu böyle. Deliye dönmüş gibiydin. Çocuğun varsa atacağın her adımı çok iyi tartmalısın. Çocuk önce gelir, diye düşünüyorum. Onlara bunu açık açık söyledim de: Siz aklınızı mı kaçırdınız, çocuk daha üç aylık. Gırtlağına sarılmama ramak kalmıştı, Marga ile çocuğu ondan kurtarmak için. Oysa Rudi'yi severdim, sevmekten de öteydi bu. Ama sinirden köpürüyordum, çocuk yüzünden, öncelikle çocuk yüzünden. Çünkü kız kardeşim gençti, sağlıklıydı, güçlüydü, ama küçük Edi öyle miydi ya? Garibancık. Daha dünyaya yeni gelmişti.

Tabii ki sana da sordular: Rudi bu konuda ne düşünüyor, diye. Doğrusunu o bilir. Peki, Parti ne istiyor? Gerçekten de yola koyulmamız konusunda karar verdi mi? Ve sen şahsi fikrini açıkladın: Almanya'ya dönmemiz, Fransa'da perişan olmamızdan iyidir. Orası tehlikeli ve belirsiz de olsa buradaki pislikten kurtulmuş oluruz, o kadar da kötü değildir herhalde, memleket memlekettir. Haydi, memleketimize dönelim! Bu kadar basit.

Veda sırasında birbirimizle barıştık. Rudi bana sarıldı. Küçük Edi'yi yanaklarından öptüm, sonra da kız kardeşimi. Kendilerine ait bir kompartmanları vardı. Bebeği bagaj ağına yatırmışlardı. Tren harekete geçince pencereden dışarıya eğildiler, gülüyorlardı, sanki saadetlerine doğru hareket ediyor gibiydiler.

Bunaltıcı bir Temmuz sabahıydı, Temmuz '41. Zaten öğleden sonra fırtına koptu.

2
KANIT

Bütün ölüler, acaba boşuna mı öldüm, sorusunun huzursuzluğu içinde yatarlar. Bu lafı sen de biliyorsun. Kafamı sıkça kurcalayan bir laf. Hiçbir şeyden pişman değilim –belki biraz. Epeyce sert çıktığımı kabul ediyorum. Zamandan kaçabileceğime inandığımdan değil. O zaman da biliyordum, durumun ümitsiz olduğunu, benim peşimden geleceğini. Aşkının beni ondan koruyacağına inanmıyordum. Aşk ve zaman hem birbirine bağlı hem birbirine zıt. Biri öteki olmadan var olamıyor. Ben zamana inanmak istemiştim ve zamana tanıklık etmişliğime, içtenlikle, aşkımıza içtenlikle inandığım gibi. Niçin aşkımızdan şüphe edecekmiştim ki? Fakat zaman daima aşktan güçlü çı-

kıyor. Belki de boşuna olan ölümümün huzursuzluğu içinde bir türlü kabul etmek istemediğim laflardan biri de bu. Bak bana. Gülümsüyorum. İnce çizgili bir mahkûm pantolonu giydim. Güllerle bezenmiş bir düğün gömleği var üzerimde. Hem zaman, hem aşk. Başka bir şeyi görmek mümkün değil.

Nikâh mı? Auschwitz'te mi? Bir mahkûm ile dışarıdaki bir kadın arasında mı? Gelin çiçeği ve evlilik marşı falanla mı? Bu saçma fikir de nereden geldi aklına?

"Bu haberi duydum, ama yıllar sonra. Duymadım da okudum aslında. Nereden okuduğumu hatırlamıyorum şimdi."

"Böyle bir şeye Naziler asla izin vermezlerdi. Olsa olsa eğlenmek için. O garibanla dalga geçmek için. Mesela, ele geçirdikleri kaçakları parmaklı arabayla getirirken boyunlarına bir levha asarlardı: 'İşte geri döndüm!' diye. Mahkûmlar orkestrası da onlara eşlik etmek zorunda kalırdı: 'Kuş yuvasına döndü...'"

"Neden olmasın? Cehennemde her şey mümkün, cennet bile."

"Mümkün değil. Kampta bir nüfus dairesi vardı aslında, ama onun görevi ölülerin kaydını tutmaktı."

"Her nüfus dairesinin üç görevi vardır: Doğum kaydı, nikâh kaydı, ölüm kaydı."

"Resmi bir nikâha izin verilmiş olabileceğini düşünemiyorum. Olsa olsa göz boyamak içindir, Nazilerin hava atıp şöyle diyebilmeleri için: Buyrun bakın, tutsaklarımızın durumu ne kadar da iyi. Kitlesel katliam söylentileri düşmanın menfur propagandasından başka bir şey değil. Fakat '44'te hiç kimse böyle bir olayın etkisini hesaba katacak durumda değildi –katiller yürüyüp giden korkunç

namlarına, işbirlikçiler vicdanlarının sızlamasına, düşmanlar da kudretsizliklerine çoktan alışmışlardı."

"Bir saniye! Theresienstadt'la ilgili propaganda filmi de 1944'te çekilmişti, '44 sonbaharında. Bu durumda Auschwitz'te de pekâlâ bir nikâh yapılmış olabilir."

"Höss'ün kamp komutanlığı görevi Kasım '43'te sona ermişti. Ondan sonra gelen Liebehenschel, dehşetin dozunu düşürmeye çalışmıştı. Başına buyruk mahkûm liderlerinin gücünü kırmıştı. İlk kez onun zamanında Kızıl Koğuş'tan birisi, yani bir siyasi mahkûm, kamp heyeti lideri olmuştu. Liebehenschel hücre affı da getirmişti. Ayakta durma hücresini ve Kara Duvar'ı da yıktırmıştı. Ölüm cezasını kaldırmıştı. Soruşturmalarda dayak atılmasını yasaklamıştı. Siyasi Birim'in ajanlık saçmalıklarına da dur demişti. Nikâhın resmen onaylanması muhtemelen onun sayesinde sağlanmıştır. Hayır mı?"

"Damadın babasının Berlin'le sağlam ilişkileri varmış, ta Himmler'e kadar dayanıyormuş ilişkileri. Hayır mı?"

"Gelin bir İspanyoldu. Hitler'in müttefiki olarak Franco'nun bu evlilik için devreye girmiş olma ihtimali akla uygun. Bu da mı değil?"

"SS subayları savaşın yavaş yavaş kaybedildiğini idrak etmişlerdi. Aralarından bazıları boktan bir nezaket içindeydiler. Göze girmeye çalışıyorlardı. Düğün çok büyük bir artıydı onlar için. Yoksa değil mi?"

"Nazilerin mantıklı düşüneceklerinden hareket edemeyiz. Mantıklı düşünce diye bir şey yoktu onlarda. Hayatla ölüme dair kararlarını tamamen keyfi olarak veriyorlardı. Mesela ben, vatana ihanete yardım ve yataklıktan ölüme mahkûm edildiğim halde idam edilmedim. Ama başkaları, sudan sebeplerle yaka paça darağacına götürüldüler. Kampta da durum farklı değildi. Dokuz yüz doksan do-

kuz kişi öldürülüyor, binincisi kurtuluyordu. Her iznin, her istisna kararının, bir Nazinin her yellenişinin ardında bir mana bulmaya çalışmayalım. O nikâh gerçekleşti. Bu bir gerçek."

Kesin olan bir şey var ki, Vierzon'a varır varmaz, daha tren istasyonundayken birbirlerinden ayrıldılar. Gizli İnzibat onu hemen oracıkta tutukladı. Marga da Edi'yle birlikte Almanya'ya doğru yola devam etmek zorunda kaldı. Belki adamlar son bir vedalaşmaya izin vermişlerdir. Pek gözü yaşlı bir vedalaşma olduğunu hiç sanmıyorum. Ağlamak için zaman lazım, onlarınsa en fazla otuz saniyeleri vardı. Ayrıca o, Marga'yı yakın zamanda yeniden göreceğini ümit ediyordu. Az bir süre önce başlayan hikâyelerinin kötü bir sonla biteceği aklına bile gelmiyordu. Adamların ona bağırdıkları ve onu dövdükleri de doğru değil. Nezaket bile göstermiş olabilirler. Ama yine de Marga çok korkmuştu. Seni nereye götürüyorlar, Rudi, diye sormuş olabilir. Ne olacak bizim halimiz? Niye bizi birbirimizden ayırıyorlar? Biz şimdi sensiz ne yaparız? Sen hiç korkma, diye cevaplamış olabilir. Edi'ye göz kulak ol, olur mu? Evli olduğumuzu söylemeyi hiç unutma. Bu çok önemli! Üzülme, sadece birkaç gün sürer bu. Seni seviyorum.

Ben de seni seviyorum.

Onu son kez gördüğünde, rayların üzerinden geçip Alman polisine doğru yürüyordu. Geri dönmüş ve el sallamıştı. Marga da el sallamıştı. Sonra biraz yana dönmüş, göğsüne sıkıca bastırdığı Edi'yi bir kez daha görebilmesini sağlamıştı.

Bu, 31 Temmuz 1941'te oldu. Bundan iki hafta sonra Rudi, Dijon hapishanesine nakledildi. Not defterine şu

kaydı düşmüştü: Varış Dijon, 15. VIII., saat 16:30. Peki ama, bu arada başına neler gelmişti acaba, daha sonra neler olmuştu?

Büyük ihtimalle onu aynı akşam ya da ertesi gün Bourges'a nakletmişlerdir. Orada on dört gün boyunca tutuklu kalmıştır, hapishanede veya kışlada, diğer İspanya savaşçılarıyla birlikte. Çünkü not defterinde şöyle bir kayıt daha var: Ayrılış Bourges, 12. VIII., saat 12. Nöbet tutan yeniyetme erler yanlış bir muamelede bulunmamışlar, hatta gizli gizli İspanya'daki maceralarını dinlemek istemişlerdir. Olsa olsa bir başçavuş ona bağırıp çağırmıştır, düzenli duruş için emir vermiştir ve ona Yahudi uşağı, pis bolşevik, komün uşağı gibi küfürler savurmuştur. Havlayan köpek ısırmaz, diye düşünmüştür herhalde. Belki bir defasında Marga'nın durumunu öğrenmek istemiştir. Aile işleri konusuna Wehrmacht bakmıyor, diye cevap almıştır herhalde. Peki, kim bakıyor? Parti'nin yurtdışı teşkilatı. Nerede? Paris'te. Not defterinde şöyle bir kayıt daha var: 7. VIII. 41. N.S.D.A.P.'nin yurtdışı teşkilatı: Paris, 15 rue Beaujon. Zamanla hücreler diğer geri dönenlerle dolmuştur, ayrıca hırsızlar, kaçakçılar, ele geçen yabancı lejiyonerler, ordu muhalifleri, asker kaçakları ve emre itaatsizlik edenlerle. Bir sabah, tren istasyonuna sürü gibi götürülmüşler ve sivillerin göremeyeceği bir tali ray üzerinde bekleyen bir vagona sıkış tepiş doldurulmuşlardır. Rudi şanslılar arasındadır, çünkü nakliye vagonuna ilk çıkanlardan biri olduğundan demir parmaklıklı hava bölmesini kapmıştır, işgal altındaki toprakları seyretmiştir oradan. Vagonun ön kısmındaki ayrı bir yerde muhafız erleri oturuyordur; iskambil oynuyorlar ve şarap zıkkımlanıyorlardır. Trenleri çok yavaş ilerliyordur, dur kalklar çok oluyor-

dur, bir keresinde lokomotif değişmiştir, bu yüzden bütün gün boyunca bir istasyonda beklemek zorunda kalmışlardır, korkunç sıcak ve leş gibi koku –içine pisledikleri kovayı boşaltmalarına izin verilmemiştir herhalde. Üç gün sonra Dijon'a varmışlardır. Ve Dijon'dan sonra da bir sürü Alman hapishanesine girip çıkarak Viyana'a getirilmiştir.

Veya öyle olmamıştır.

Çünkü İnzibat'ın onu Dijon'da tek geceliğine tutup, ertesi sabah Paris'e, Santé'ye nakletmiş olması da mümkündür. Belki de benim altı ay önce soğuktan tir tir titrediğim ve açlıktan nefesimin koktuğu aynı hücreye, Hücre 23'e düşmüştür. Bende olduğu gibi muhafız ona da günde bir kez kapısından içeriye bir kâse uzatmıştır, içinde üçte bir litre su, buruşuk bir havuç ve yarım patates yüzüyordur. Açlıkla, yalnızlıkla, karısı ve çocuğunun evhamıyla nasıl başa çıktığını bilmiyorum. Belki de başından kaynar sular boşalmış gibi olmuştur, olayların acelesi içinde Marga'ya babasının adresini yazıp vermediğini fark ettiğinde. O anda ayağa fırlayıp kapıyı yumruklarıyla dövmüş olması da muhtemeldir. Fakat muhafızların gelip ortalığı kolaçan etmelerine fırsat tanımadan kendini toparlamıştır. Bir kitap okuyabilmek için ricacı olmuştur. Ertesi gün adamlardan biri, Schiller'in paramparça olmuş "Wilhelm Tell"ini hücresine atmıştır, bende olduğu gibi. Yine birkaç gün sonra kapıya vurmuş, çalışmak istiyorum, bir işe yaramak istiyorum, demiştir ve sahiden de mavi elbiseli küçük yaşlı bir adam çıkagelmiştir, elinde bir rulo telle. Bana da yaptığı gibi, bu telden nasıl bir sıçan kapanı yapıldığını göstermiştir. Hemen işe koyulmuş ve üç günde kırk kapan yapmıştır. Bunun karşılığında moruk onun cebine bir paket tütün, biraz sigara kâğıdı ve kibrit sokmuştur. Ben hepsini içip bitirmiştim, ama o, son sigara kâğıdını sakla-

mış, üzerine bir şiir yazmış, minicik bir el yazısıyla, İspanyol karısı için İspanyolca yazdığı şiirine *"Mi dulce mujer"* [Benim Tatlı Kadınım] başlığını koymuştur.

Şiirini henüz bitirmemişti ki, koridordan bir ses yükseldiğini duydu: *Vingt-trois*! [Yirmi üç!], ve muhafız kapıyı açtı, onu bir başka odaya götürdü; orada onu Gestapo'nun iki adamı bekliyordu. Biraz sonra odaya bir kadın taşıdılar, benzi atmış, kafasını eğmiş, gözlerinde korku. Buradan hapishane avlusuna gitmişler, bir taksinin içine konulmuşlar, bomboş sokaklardan geçerek Avenue Foch'taki sorgulama yerine götürülmüşlerdi. Yolda muhafızlardan biri kadına şöyle demişti: Dua edelim de bu sefer daha konuşkan olursun. Bunun üzerine kadının her yeri tir tir titredi. Ve adam ona, bana da söylediği gibi, şöyle dedi: Ne o kıl kuyruk! Şimdi seni bir fırçalayalım da gör. Direnmek mirenmek hak getire.

Bütün bu tehditlere rağmen sorgulamayı kazasız belasız atlatmıştı. İlkin Gestapo memurları ona daha fazla yiyecek içecek verme vaadinde bulunmuşlardı. Hatta içlerinden biri ona bir sandviç hediye etmişti. Ama yine de, ilk yumruğu ne zaman atacaklar, diye düşündü ve kaslarını hep sıkı tuttu, hemen yere yuvarlanmamak için. Ama onu dövmediler, benim gibi sorulara kaçamak cevaplar verdiği halde bile. Hakkında bazı bilgilere sahip olduklarını fark etti, İspanya'da siyasi temsilci olduğunu mesela, ki bunu dile getirmemeye büyük özen göstermişti. Ama aslında onlar, 1934'te Sovyetler Birliği'ne göç eden, oradan da İspanya İç Savaşı'na koşan Muhafız Birliği'ndeki eski yoldaşlarıyla ilgileniyorlardı. Bana okudukları gibi ona da bazı isimler okudular: Tränkler, Tesar, Barak, Beyer, Distelberger... O da benim yaptığım gibi her seferinde başını sağa sola salladı, tanımıyorum, onu da tanımıyorum, bilmi-

yorum. Bazılarındaysa kafasını evet dercesine salladı, çünkü biliyordu ki, onlar Madrid'de ya da Teruel'de veya Ebro Taarruzu sırasında ölmüşlerdi yahut Saint-Cyprien'de yabancılar lejiyonuna katılmışlardı. Unutmayın ki, dedi, İspanya'daki pek çok gönüllü kod adı kullanıyordu. Bu bilgi onlar için yeterliydi. Ya da değil. Yeterli değilse onu sille tokat dövdüler, kamçıladılar, yere devirdiler, saçlarından yukarıya çektiler, üzerine buz gibi soğuk su döktüler. Yine de suskunluğunu bozmadı.

Marga'nın ona yardımcı olup olmadığını bilmiyorum. Onu sevdiğini bildiği için mi suskunluğunu koruduğunu da bilmiyorum. Sadece şunu biliyorum: Varış Dijon, 15. VIII. Varış Viyana, 14. IX. Acaba onu Compiègne'ye nakletmişler miydi? Bu bölgedeki bütün nakil edilecekler Dijon'da toplanıyordu, oradan da Compiègne'ye götürülüyorlardı. Yazar Jorge Semprún daha sonraları bunu bir romanında anlatmıştı. Kendisi veya roman kahramanı Dijon'dan Compiègne'ye nakledilmeden önce, kırık bir Fransızca konuşan yaşlı bir adamla, bir Polonyalıyla nasıl birbirine kelepçelendiğini yazmıştı. Polonyalı adam tek bir cümleyi fısıldayıp duruyordu: İşte şimdi, şimdi hepimizi gebertecekler. Semprún ya da kahramanı, Manuel veya Gérard adında bir İspanyol en azından, Polonyalıyı teskin etmeye çalışmıştı, korkma yoldaş, kimse bizi gebertmeyecek. Bir gece trenleri yolun ortasında duruvermişti ve yanındaki adam kısık bir sesle, duydun mu, diye sormuştu. Hiçbir şey duymamıştı, sadece tutsakların nefeslerini duyuyordu. Ne, diye fısıldamıştı, feryatları duymadın mı? Hangi feryatları? Trenin altına atılanların feryatlarını. Cevap vermemişti, çünkü adamı teskin etmek manasızdı. Birkaç saniye sonra yeniden konuşmaya başladı: Kan akı-

yor, kanın aktığını duymuyor musun? Trenin altında, işte, oluk oluk akan kanı duyuyorum. Kapa çeneni manyak herif! diye bağırmıştı Alman asker ve Polonyalının göğsüne dipçiği indirivermişti. Öyle sert vurmuştu ki ona, ağzından salya ve kan fışkırarak kusmuş, öne doğru düşmüş ve kelepçeyle ellerinden bağlı olan kahramanı da kendisiyle birlikte yere devirmişti. Acaba Rudi de orada mıydı, Dijon'dan Compiègne'ye giden o trende, o gece, Polonyalı ile Manuel-Gérard'la, Marga'nın memleketlisiyle birlikte?

Compiègne'ye hiç nakledilmemişti. Bunun yerine, memleketlileriyle birlikte yurduna dönmüştü; Fransa'dan hareketle Trier, Regensburg, Nürnberg ve Würzburg üzerinden Viyana'ya varmıştı. Yahut Viyana'ya Karlsruhe, Bruchsal ve Linz üzerinden ulaşmıştı. Belki de benim gibi Karlsruhe tren istasyonunda demir parmaklı bir vagona konmuştu, daracık bir hücreye, komşu hücreye küçücük bir penceresi olan. Bu pencereden, benim yaptığım gibi, sol elinin yerinde korsanvari bir demir kanca bulunan bir Alman suçluyla muhabbet etmişti. Adam, bana anlattığı gibi ona da anlatmıştı elini, kendi kendine nasıl kesip attığını. Fısıldayarak demişti ki, Almanlar beni bir bataklık kampına kapatmıştı, orada tutuklular yer kömürü kesiyor veya bunları arabalara yükleyip taşıyorlardı. Metre küp cinsinden günlük yer kömürü kontenjanını dolduramayanlarsa eşek sudan gelene kadar dövülüyordu ve bu yüzden adam elini kesip atmıştı –sadece bir kişi yapmamıştı bunu: Tutukluların pek çoğu elini kesip atmıştı, yaraları iyileştikten sonra da elinin yerine bir demir kanca takılmıştı ve mutluluktan uçmuşlardı. Adam da pek mutluydu, çünkü demir kancası yüzünden yer kömürü kesme işine yaramadığı için sadece el arabasını itme işine koşul-

muştu ve kömür kesmeyle kıyaslandığında el arabasını taşımak tam bir eğlence gibi geliyordu onlara.

Friemel'in gözü bu açıklamalardan hiç korkmadı. Şöyle düşündü kendi kendine, belki de adam yalan söylüyor, belki de elini bir iş kazasında kaybetti, hem adamın söylediği gibi olmuş olsa bile biz İspanya savaşçıları demir kancalı adam gibi adi suçlu değiliz ki. Bize daha iyi muamele göstereceklerdir. Gerçekten de ona daha iyi muamele etmişlerdi, Viyana'da, Elisabethpromenade'deki polis müteferrikasında; zaten buraya eskiden de düşmüştü, '34 ya da '35 yıllarında, davasının görülmesini beklediği zamanlarda.

Morzinplatz'taki Gestapo Başkanlığı'nda onunla hangi memurun ilgilendiğini bilmiyorum. Tesadüf bu ya, belki de 1934'te, Avusturya faşizmi döneminde Rudi'nin dosyasına bakan ve sonra fırsattan istifade Nazilerin tarafına geçen komiser yine onun işlemlerine bakmış bile olabilir. Av ile avcının ortak geçmişi, adamda tuhaf bir silah arkadaşlığı duygusunu doğurmuştu; durum böyle olmuş olabilir ve bu da, oraya vardıktan birkaç gün sonra neden Rudi'ye babasına bir kartpostal gönderme imkânı verilmiş olmasını da açıklar. Tutukevine kendi aramızda 'Liesl' diyorduk, pek sevecen biçimde. Gestapo'nun adamlarıyla Liesl'deki gardiyanlar arasında bir tür rekabet vardı. Birbirlerininin tutuklularını kıskanırlardı. Bir örnek: Morzinplatz'taki sorgulanmamın ardından bir Gestapo memuru eşliğinde Liesl'e doğru geri dönerken, adam bana bir sigara dükkânı önünde durmamı işaret etti. Elime bir sigara karnesi tutuşturdu. Git de bir kutu 'Sport' [marka sigara] al kendine, dedi bana. Dükkânın kapısından dışarıya çıktığında da, sigarayı Käs'e kaptırma sakın, dedi. Avusturya'da işbirlikçi tutuklulara

Käs deniyordu. Rudi, Gestapo'yla gardiyanlar arasındaki karşılıklı güvensizlikten mutlaka yararlanmıştır. Ayrıca, Liesl'de eski tanıdıklarıyla yeniden karşılaşmış olması da mümkündür –şu veya bu emekli gardiyanla mesela, çünkü genç gardiyanlar silah altına alınmışlardı, bu yüzden yaşlılara yeniden görev verilmişti. Zira Rudi, Liesl'de bir miktar kayırılmıştı. Daha babasına gönderdiği ilk kartpostalda, ev hizmetine tayin edildiğini yazmıştı. Bu önemli bir işti, çünkü ev hizmetlileri gün içinde hücrelerinde kalmazlardı, aç da kalmazlardı, çünkü yemek dağıtımı sırasında kazanlarda hep bir şeyler artardı, tutukevine kaçak sigara sokabilirlerdi, gazete okuyabilirlerdi ve tutuklular arasında g+izli mesajlar alıp gönderebilirlerdi. Bütün ev hizmetlileri akıllı uslu davranmazdı tabii. Mesela, bir tutukluyu hatırlıyorum, bir adi suçlu gibi sigara başına bir mark para talep ediyordu. O da bir İspanya savaşçısıydı, tam bir aşağılık adamdı, ama Rudi onlardan değildi.

Anneme gönderdiği son mektubunu Temmuz '39'da yazmıştı, o zamanlar hâlâ Gurs kampındaydı. Soğuk, samimiyetsiz bir mektuptu; âdeta dişlerini sıkmış, karşılıklı olarak anlaşmak suretiyle boşanmalarını rica ediyordu. Evliliklerinin zaten artık kâğıt üzerinde kaldığını, kendi yolundan hiçbir şart altında vazgeçmeyeceğini ve mevcut vaziyet karşısında eve dönmesinin asla mümkün olamayacağını söyleyerek isteğini açıklamaya çalışıyordu. Maddiyatla ilgili görevlerine tabii ki icabet edeceğini söylüyordu. Buna dair bir şüphesi olursa, boşanma davası için kendini kusurlu göstermeye hazır olduğunu yazıyordu. Durumun aciliyeti bulunduğunu, çünkü ancak medeni hali bekâr diye göründüğünde Meksika ya da Arjantin'e geçe-

bilme ve dolayısıyla iş bulup para kazanabilme şansının olduğunu yazıyordu. Başka bir açıklamaya yer vermemişti. Her nasıl olduysa annem, onun başka bir kadınla sözlenmiş olduğunu öğrenmişti. Annem bu konu hakkında hiç konuşmadı. Yaralanmış olduğunu tahmin ediyordum.

Babam bu mektubunda beni asla unutmadığını da temin ediyordu. Seni çok seviyorum, diye yazmıştı, bugün eskisinden de çok. Benim onun yanında olmamı çok istediğini, bana kendi hayatını paylaşmak istediğini, zannettiğim kadar kötü bir hayatı olmadığını yazmıştı. Annemin beni hem babamın, hem de kendisinin ondan utanç duymayacağı bir insan olarak yetiştirmesini ümit ettiğini söylüyordu. "Gün gelir de ölürsem, ona, babasının onu hep düşündüğünü söyle, mümkün olabilseydi seve seve oğlunun yanında olmak istediğini söyle; senin asla tanımadığın ve tanıyamadığın hayatımın nasıl olduğunu büyükbaban sana anlatsın."

Babamın ricası üzerine annem boşanma davası açtı, karşılıklı anlaşarak. Böylece nafakadan vazgeçmiş oldu. Beni şaşırtan şey, zaten o mektubu kabul etmiş olmasıydı. Çünkü normalde mektuplar büyükbabam üzerinden anneme ulaşıyordu ve annem de mektupların çoğunu almadan iade ediyordu. Zarfları bile açmıyordu. Büyükbabamın evrakı arasında şöyle bir not bulmuştum mesela: "Paula'ya gönderilen son mektup iade edildi."

Her neyse, evlilikleri resmen sona ermişti. Boşanma ilamı 16 Ağustos 1941 tarihinde Viyana Eyalet Mahkemesi'nce hazırlandı. Bu açıdan bakıldığında babam, 14 Eylül'de tutukevine konduğunda bekâr bir adam durumundaydı.

O hapse atıldığında ben Dachau'ya çoktan varmıştım. Onu, dördüncü kattaki hücre 78 a'ya koymuşlardı, beni de

birkaç hafta önce ikinci kattaki 44 a'dan çıkarmışlardı. Tahminimce onun hücresi benimkinden pek farklı değildi: epeyce büyük, aslında bir salon, içinde dört ya da altı ranza ve yaklaşık bir düzine tutsak. Bir köşede, her yerden görülebilecek şekilde hela duruyordu. Yatak bulamayanlar gün içinde toplanıp bir köşeye konan şilteler üzerinde yatıyorlardı. Çok tuhaf ve karışık bir grup olsa da hepimiz Gestapo'nun emrine verilmiş siyasi tutuklulardık: Beş-altı İspanya savaşçısı, Paskalya tatili sırasında kayak yaparken ayak bileğini kıran ve tam hastaneye yatırılacakken komünist hücre oluşturmaktan tutuklanan bir fabrika işçisi, Semmering'de kendisini *Hauptsturmführer* [SS yüzbaşı] olarak tanıtan, oysa ne NSDAP'ye, ne de SS'e üye olan bir üçkağıtçı, hangi suçu işlediğini şimdi hatırlayamadığım bir iktisadi suçlu, Hitler'in Yugoslavya'yı işgali sırasında tutuklanan bir Sırp diplomat, hangi akla hizmetle bilinmez kendisine Nazi Almanyası'nı yurt edinen bir serseri, düşman radyo kanallarını dinlediği için hizmetçisi tarafından dava edilen emekli bir albay ile Sovyet gizli servisinin Gestapo'ya iade ettiği Yahudi kökenli bir Avusturyalı komünist. Adı Franz Koritschoner'di, henüz elli yaşında bile değildi, ama tam bir moruğa benziyordu. Öteki İspanya savaşçıları ondan hastalıklıymış gibi kaçtıkları halde ben, geceleri onunla yan yana uyuyacak şekilde ayarlamıştım şilteleri. Böylece Koritschoner'in Sovyetler Birliği'nde başına gelenleri öğrenebilmiştim. Nazi casusu mu, Troçkist mi neydi -o zamanlar bizim gözümüzde ikisi de birdi-, bu yüzden Kuzey Buz Denizi kıyısındaki çeşitli kamplarda birkaç sene yatmıştı. Burada iskorbüt hastalığına yakalanmış, bu yüzden ağzındaki bütün dişler dökülmüştü. Yaşadığı kadere rağmen hayata küsmemişti. Sovyetler Birliği'ndeki hatalı gelişmelerin -böyle diyordu:

hatalı gelişmeler- düzeltilebileceğine inanıyordu. Kendi geleceği hakkında şöyle böyle iyimserdi. Alman toplama kampı, Peçora veya Vorkuta'daki kamplardan herhalde daha beter olamazdı. Gestapo, kız kardeşine onun Mauthausen'e konacağını bildirmişti. Fakat savaştan sonra öğrenecektim ki, Koritschoner neticede Auschwitz'e düşmüştü. Oraya varışından bir gün sonra -8 Haziran 1941'de- öldüğü bildirilmişti. Yani, Rudi onunla hiç karşılaşmamıştı, ne orada, ne de öbür tarafta.

Rudi'nin hücresinde de buna benzer insanlar vardır, diye düşünüyorum, cesaretlerini burada bile kaybetmemiş İspanya yoldaşları, öldürüleceklerinden korkan ve bu yüzden bizim pek yetersiz gönül almalarımıza ihtiyaç duyan direnişçiler, bu büyük karışıklık zamanında küçük işler çevirip de yakayı ele veren dolandırıcılar. Fakat Koritschoner gibi birinin hücre 78 a'ya düşmesi pek mümkün değildi, düşmüş olsa da onun varlığının Rudi'nin durumunu iyi mi, kötü mü ya da belirsiz biçimde mi etkilemiş olacağı konusunda en ufak bir fikrim yok.

Rudi'nin Auschwitz'e düşeceğini o günlerde düşünmüş olup olmadığını bilemeyeceğim. Herhalde Mauthausen'e konacağını ümit ediyordu. Hepimiz, keşke Mauthausen'e konsak, diye düşünüyorduk; ne kadar da salaktık, ahmakça bir vatanseverlik. Ölüm taş ocağından, ölüm geçidinden ve ölüm madenlerinden hiç haberimiz yoktu. Tek bildiği şey toplama kampına düşeceğiydi, çünkü 24 Eylül tarihli kartpostalında babasına, muhtemelen sadece birkaç haftalığına orada kalabileceğini yazmıştı. Domates, yeşil biber, bir miktar meyve, ayrıca küçük tüpte diş macunu, eski bir pijama ve bir çift ayakkabı tabanı göndermesini rica etmişti. Salı günü saat ikide, Morzinplatz 4 nu-

maradaki Gestapo Başkanlığı'nda 274 numaralı odada çalışan ilgili memurla görüşmesini söylüyordu. Ayrıca, kirli çamaşırlarını oradan almasını istemişti (yine salı günleri, saat 17:30 ila 18:00 arası). Neşeli bir üslûpla kaleme almıştı kartpostalı, ama buna rağmen heyecanını gizleyememişti, Margarita Friemel-Ferrer'in adresini öğrenmesi için NSDAP'nin Paris'teki yurtdışı teşkilatına başvurmasını rica ederken, "Şaşırdın mı?", diye yazmıştı. "Bir şey olmaz! Adresimi yurtdışı teşkilatına bildir ve Margarita'ya iletmelerini iste. Pul parasını eklemeyi de unutma." Tahminimce babası bu tür işlerde tecrübeliydi ve Gestapo'dan ziyaret izni koparabilecek durumdaydı. Bir Gestapo tutsağıyla onun ziyaretçisi arasındaki görüşmeler, bir gardiyan ve Gestapo memuru eşliğinde genellikle hapishanenin zemin katında, girişin solunda, görüşme bölümü denen yerde yapılıyordu. Tutsaklarla ziyaretçiler arasında bir tel örgü bulunuyordu. Ziyaret süresi üç dakikayla sınırlıydı. Bu şartlar altında açık ve samimi bir görüşme yapılamıyordu. Fakat Rudi Friemel vakasında onun babasıyla çok daha uzun bir süre görüşebilmiş olduğunu mümkün görüyorum. Yahut kurye görevini üstlenen rüşvetçi bir gardiyan sayesinde birbirleriyle haberleşmiş olmaları da mümkün. Zira Rudi'nin 10 Kasım tarihinde babasına yazdığı ikinci kartpostal, kendi durumuyla ilgili ayrıntılı biçimde konuşmuş olduklarının ipuçlarını veriyor. Öyle anlaşılıyor ki Paris'tekiler Clemens Friemel'den, bayan Margarita Friemel-Ferrer'in tespit edilebilmesi için daha fazla bilgi talep etmişler, çünkü Rudi babasına diyor ki, umarım istenen bilgiler sana ulaşmıştır ve sen de bunu onlara iletmişsindir. "Marga'nın nerede olduğunu tespit edebilirsen sırtımdan o kadar büyük bir yük kaldırmış olursun ki, bunu tahmin edemezsin." Ayrıca "verdiğim dilekçe"ye işaret etmekte ve "henüz ona cevap alamadım" demekte. "Dilek-

çem reddedilecek olursa, Viyana'da mümkün olduğunca uzun kalmak istediğimi belirten bir talep yazacağım." Hiçbirimiz Gestapo tutuklusuyken dilekçe verebilmiş değildik. Zaten kabul etmezlerdi de. Bu yüzden öyle tahmin ediyorum ki Rudi, İspanyolla evlenme arzusunu o kadar büyük bir enerjiyle savunmuştu ki, Gestapo'nun adamlarını bile bununla etkileyebilmişti. Çünkü dilekçenin bu evlilik konusuyla ilgili olması kuvvetle muhtemeldi. Fakat bir karar vermemiş olmaları bir başka konuydu tabii.

Hepimizin önüne böyle bir belge koydular. Hep aynı antetli kâğıt, aynı imza, aynı ana cümle: İmparatorluk Güvenlik İşleri Başkanlığı Berlin SW II, Prinz-Albrechtstrasse 8. İmza: Heydrich. "Tutukluluk halinin sebebi: Devlet güvenlik birimlerinin tespitlerine göre şahıs, davranışları sebebiyle milletin beka ve emniyetini tehdit etmekte olup..." Asıl fark bu virgülden sonra ortaya çıkmakta olsa da Berlin'deki masa başı görevlileri dört ya da beş alternatif versiyondan fazlasını bilmezlerdi: "... kapsamlı biçimde Marksist faaliyetlerde bulunduğu ve İspanya İç Savaşı sırasında Kızılların safında mücadele ettiği için salıverilmesi halinde savaş şartlarından da yararlanmak suretiyle İmparatorluğa zarar vereceği tahmin edilmektedir."

Tutuklama kararı daha 11 Ekim 1941 tarihinde imzalanmıştı. O bu yazıyı, 12 Aralık tarihinde, saat on beşte, tutukevinin zemin katındaki toplanma hücresinde, başka bir yere nakledilmeden kısa süre önce konduğumuz yerde kopya etmişti. Bir başka deyişle o, Aralık ayının 13'ü veya en geç 16'sında nakledilmiş olmalı. Demek ki, çok uzun ve dolambaçlı yollardan nakledilmişti. Rusya seferi tam gaz devam ediyor, doğuya uzanan tren hatları aşırı bir yoğunluk yaşıyordu. Bütün tekerler zafere doğru yürüyor, deni-

yordu. Ama Rudi zafere koşanlardan biri değildi, güzergâh üzerinde pek çok yerde zorunlu olarak beklemesi gerekiyordu. Çünkü 2 Ocak 1942'de toplu sevkiyatla Auschwitz kampına teslim edildiği belgelenmiş durumdaydı. Bu sevkiyat sırasında teslim edilen on sekiz tutuklu, 25167 ila 25184 sicil numarasıyla kaydedilmişlerdi. Rudolf Friemel 25173 numaralı tutukluydu.

Ekim 41'in başında İspanya'ya geri döndüm. Montauban'da Gestapo beni yakından takip etti. Erkek kardeşim *Rezistans'a* [direnişe] katılmıştı ve onun grubuna para ve dokümanlar benim üzerimden sağlanıyordu. Bir süre sonra Almanlar şüphelenmeye başlamışlardı. İlk sorgulamamı oradaki doğum kliniğinde yapmışlardı. Sabah beşte doğum yapmıştım ve saat sekizde adamlar başıma çöreklenmişlerdi. Dört hafta sonra odamın altını üstüne getirmişler, fakat sadece dokuz adet para havalesine ilişkin makbuz bulabilmişlerdi.

Peki bu ne, diye sormuşlardı.

Hiçbir şey, sadece nafaka ödemeleri.

Ne yani, dokuz adamdan nafaka mı alıyorsun? Hepsiyle ilişkiniz olduğunu iddia etmeyeceksiniz herhalde?

Gerçekten de öyle, dedim.

Bu durumu yazılı olarak açıklamamı istediler. Böylece, bu dokuz kişinin sevgilisi olduğumu yazılı olarak beyan ettim. Ertesi gün de oradan hemen tüydüm. Beklersem beni tutuklayacaklarını biliyordum çünkü.

Aslında sınırdan geçmemin iki sebebi vardı. Birincisi, İspanya'daki Parti, riski alabilecek herkesin geri dönmesi talimatını vermişti. Bu konuda hiçbir tereddütleri olmadığı izlenimini uyandırmışlardı bende. Zaten çok da fazla düşünmedim. Tam gece yarısında puantiyeli bir külotla

Cibeles Çeşmesi'nde olmamı söyleseler gerçekten de puantiyeli külotla orada olurdum. O zamanla işler böyle yürüyordu. Ayrıca, oğlumun güvende olmasını istiyordum. Julián henüz bir aylıktı. Peşime Gestapo takıldığı için daha fazla Fransa'da kalmak akıl kârı değildi. Zaten çocuk sahibi olmak için yanıp tutuşanlardan biri de değildim. Suç Fernando'daydı. Dikkat etmedi. Ama oğlum dünyaya geldiğinde bu duruma tabii ki çok sevindim, fakat başlarda... Halimiz ortadaydı. Şunu hemen idrak etmiştim: Şu andan itibaren, anne babasının nelerle uğraştığını ya da nelere karşı mücadele ettiğinin sorumluluğu bu küçük çocuğa yüklenemezdi. İşte bu noktada Rudi'yi suçluyorum, çocuğu düşünmedi derken. Beni enselediklerinde oğlumu koruyacak birilerini ayarlamam lazımdı, ayarladım da. Tabii enselendim de.

Ekimin 1'inde yola koyulmuştum. Ayın 2'sinde Perpignan'da Fernando'ya ulaştım, vedalaşmak ve nihayet oğlunu kollarına alabilmesini sağlamak için. Ayın 4'ünde Port-Beau civarlarında sınırı geçtim. İspanya topraklarına adımımı henüz atmıştım ki, yolumun üzerinden bir grup rahibe ve *Guardia civil* [İspanyol jandarması] geçti. O zamanlar İspanya'da yer gök rahibe ve *Guardia* kaynıyordu, çekirge sürüsü gibi istila etmişlerdi memleketi ve her şeyi bitirip tüketmişlerdi. Jandarmalar beni hemen sorguya çektiler. Fakat hiçbir sonuç alamadılar. Çünkü ağzımdan çıkan her söz yalandı. Galiba hiçbir zaman Franco dönemindeki kadar iyi yalan söylememiştim. Savaş yıllarını Barcelona'da geçirmiş olduğumdan hiç söz etmedim. Madrid'de bir hastanede yardımcı hasta bakıcılığı yaptığımı söyledim. Oysa Madrid'de on altı yaşıma kadar yaşamıştım. Dosyalarında adıma rastlamamış olmaları çok normaldi bu yüzden. Aynı sebeple de beni salıvermişlerdi.

Sonra Menorca'ya geçtim, orada amca ve halalarım yaşıyordu, babamın kardeşleri. Kum gibi paraları vardı. Oğlum yaşadı, diye düşündüm. Orada onunla çok iyi ilgilenebilmiştim; süt vardı, ekmek vardı, sebze meyve vardı, sıcak bir yatağımız bile vardı. Oğlum yedi aylık olana dek Menorca'da kaldım. Sonra onunla birlikte Madrid'e geçtim. Doğal olarak kocamın anne babası torunlarını görmek istiyorlardı. Ayrıca Fernando da bu arada İspanya'ya geri dönmüştü, bir sakatlar sevkiyatıyla birlikte. Sınır kapısında bağıra bağıra *Marseillaise*'i [Fransız milli marşını] söylediği halde İspanya'ya girmesine izin vermişlerdi. Marşı duyduklarında Fransız jandarmalar hazırola geçmişlerdi, fakat komşu vagonda kulak kesilen bir falanjist, o bir provokatör, diyerek tutuklanmasını istemişti.

Rudi ile Margarita'dan, buradan ayrılmalarından beri hiçbir haber alamamıştım. Kız kardeşimin Kara Ormanlar'da bir yere düşmüş olduğunu çok daha sonraları öğrendim. Orada günde on dört veya on altı saat çalışıyordu, bir kasapta her türlü işe bakıyordu. Küçük Edi de dul annelerin çocukları için hazırlanmış bir yuva veya bakımevinde kalıyordu. Onu sadece haftada bir kez görebiliyordu. Siyah saçları yüzünden, Yahudi bu, diye nefret ediyorlardı ondan. Yuva müdiresi komutan gibi emir yağdırıyor, kasabın karısı çok yavaş çalışıyorsun diyor, Rudi'dense hiç haber alamıyordu. Tam bir çaresizliğe düşmüş ve bu yüzden Menorca'daki akrabalarımıza bir mektup göndermişti. Edi'ye ve kendisine sahip çıkacaklarını ümit ediyordu galiba. Fakat sevgili akrabalarımız hiç oralı olmamışlardı, herhalde Hıristiyani şevkat duygusunun bana gösterdikleri ihtimamla yeterince tüketildiğini düşünmüşlerdi. Lütfetmiş ve kayın ailemin adresi üzerinden bana ulaşabileceklerini iletmişlerdi Marga'ya: Madrid, Calle Em-

bajadores, No. 16. Bunun üzerine kız kardeşim bana bir mektup yollamış ve yardımcı olmamı ümit ettiğini yazmıştı. Peki ama ben ona nasıl yardımcı olabilecektim ki? Çünkü beni de hapse atmışlardı. Mektup Madrid'e vardığında ben çoktan tutuklanmıştım. Mektubu kayınvalidem bana Segovia'da okudu, kadınlar hapishanesindeyken ben, ziyaret saatinde. Fernando da hapisteydi. Oğlumuza onun annesi bakıyordu. Julián daha iki yaşında bile değildi. Bir yıl, on bir aylıktı.

6 Ekim 1942'de Rudi Friemel'den, ki onun varlığından o tarihte henüz haberdar bile değildim, dokuz ay sonra kampa nakledildiğimizde yirmi bir yaşında ve on aylıktım. Rudi'yi nereden bilecektim ki? Viyana bir köy değil, ben de ondan on üç yaş daha küçüktüm ve o zamana kadar siyasetle pek ilgilenmemiştim. Ama oldukça gelişmiş bir adalet duygusuna sahiptim, ta çocukluğumdan beri, ve bu yüzden annemi birkaç kez çileden çıkarmayı başarmıştım. Fakat hiçbir zaman bir siyasi partiye üye olmadım. Babam bir Yahudiydi ve farklı dinlere sahip olanların birbirleriyle nikâhlanması o yıllarda yasak olduğundan, Dresdenli bir vaftizci ailesine mensup annem Yahudi dinine geçmişti. Boşandıklarında velayet konusunda çirkin bir mücadele içine girince daha üç yaşımı bitirmemiştim. Pek sevdiğim üvey babam çok ünlü bir ağır ceza avukatıydı. Ama erken yaşta ölünce yuvamızın huzuru bir anda bozuldu. Annem okul parasını dördüncü sınıfa kadar karşılayabildi, sonra liseyi terk etmek zorunda kaldım. Bunun üstüne bir de büyükanneme araba çarpınca ben ona bakmak üzere üç aylığına Dresden'e gittim. Bir damatları hariç annemin bütün kardeşleri tam birer Nasyonal Sosya-

listti, hatta onlardan ikisi yirmili yılların başlarından beri öyleydi. Ama bu durum beni sevmelerine engel olmadı. Komşularımız da bana karşı çok sıcak davranıyorlardı; çünkü beni hem bebekliğimden beri tanıyor, hem de beni bir yabancı olarak görüyorlardı. Almanya'daki olayların yabancılar açısından bir ehemmiyeti yoktu onların gözlerinde. Ayrıca büyükannemin yaşadığı semt, eskiden ağırlıklı olarak komünistlerin bulunduğu bir yerdi ve halen de Nazilere karşı epeyce direnç gösteriliyordu.

Geri döndükten sonra annem beni Goldscheider adlı seramik fabrikasına çırak sekreter olarak yerleştirdi. Orada, çalışanlara kahvaltı hazırlamak, çay veya kahve pişirmek, daktilo ve ofis mobilyalarının tozunu almak ve bodrum katındaki eski dosyaları düzenlemek gibi pek yararlı şeyleri öğrenmiştim. Bir gün, bu da ne böyle, dedim kendi kendime ve çıraklık eğitimimi hemen oracıkta bitirdim. Ardından annem beni özel bir ticaret okuluna göndermek istedi. Ama bu plan da bir yıl gecikti, çünkü Dresden'deki büyükannemin durumu yine kötüleşince yeniden ona bakmak zorunda kalmıştım. Nihayet 1937 sonbaharında okul eğitimi başlamıştı ki, bu eğlence de sadece bir sömestr sürebildi.

11 Mart 1938 akşamı bir arkadaşımla Café Börse'de randevulaşmıştık. Bir yerlerden radyo sesi geliyordu, başlarda pek kulak vermemiştik, ama sonra saat sekizden az önce normal yayın kesildi. "Bütün dünyanın gözü önünde şunları tespit etmek istiyorum." Bu, Schuschnigg'in veda konuşmasıydı. Şiddetten sakınmalıyız, asla ve asla Alman kanı akmamalı, Alman yemini, sevgi dolu duygular ve Tanrı Avusturya'yı korusun. Kafamız darma duman olmuş halde kafeden çıkmıştık. Ringstrasse çoktan dikenli tellerle çevrilmişti. Aynı gece annemi Café Herrenhof'taki

Tanzkeller'e götürmüştüm. Annem oradaki diğer Yahudi arkadaşlarını uyarmak istiyordu. İtfaiye erleri *Vaterländische Front*'un [Yurtsever Cephe] 'Avusturya'ya Evet' diyen dövizlerini indirmekle meşguldü. Schottengasse'nin köşesinde koyu saçlı bir adamla karşılaştık, gözlüğü vardı, burnu biraz büyüktü, sonra orada başka bir adam daha vardı, koluna Nazi bantı takmıştı, gözlüklü adamın üstüne çullandı ve seni pis Yahudi, göstereceğim sana, diyerek yüzüne bir yumruk salladı, adamın gözlüğü savrulup gitti. Sonra koyu renk saçlı adam diğerini kravatından yakaladı, ona iki tokat patlattı ve sakin biçimde şöyle dedi: Ben Yahudi değilim, pis Yahudi de değilim. Yahudiye sallamak istediğin yumruğa karşılık sana iki tokat atıyorum. Sonra yerden gözlüğünü aldı, taktı ve yavaş adımlarla oradan uzaklaştı.

Ertesi sabah okula gittim. Rauhensteingasse'deki okul kapısı önünde SA'nın adamları duruyordu, bir sürü de öğrenci gelmişti. Ticaret okulunun kapatılacağı söyleniyordu, çünkü dediklerine göre, okulun sahibi olan Allina kardeşler birer Yahudiymiş. Bir buçuk saat kadar orada öylece bekledik, ne yapacağımızı bilemiyorduk. Sonra evimizin yolunu tuttuk. Graben'deki Lehmann pastanesinin vitrinine şöyle bir tabela asılmıştı: "Yahudilerin ve köpeklerin girmesi yasaktır." Zaten biraz ileride bazı Yahudiler gördüm, dizüstü çökmüşlerdi; yanındakiler de onlara gülüyor ve bağrıyorlardı. Yerdeki gamalı haçı diş fırçalarıyla temizletiyorlardı onlara. Aynı gün evimizin kapısı çalındı, kapıda kolunda yine gamalı haç bantı olan birisi duruyordu ve pis Yahudi Kurt Rosenfeld'i, yani üvey babamı, görmek istiyordu. Bunun üzerine annem soğuk bir gülüşle şöyle dedi: O zaman merkez mezarlığına gitmeniz lazım, dördüncü kapı, orada '31 yılından beri yatıyor çünkü.

En üst katta bir halı tamircisi yaşıyordu. Adı Tesar'dı. Karşı dairedeki Greissler'in yanındayken demişti ki, her ihtimale karşı hazırlıklıyım, cebimde üç partinin -sosyal demokrat, Hıristiyan sosyalistler ve o zaman yasadışı olan Nazilerin- kimlik kartı var. Oysa şimdi birinci kattaki Wassermann ailesinin mücevherlerini, gümüş çatal bıçaklarını ve duvar saatini aşırmakla meşguldü. Şansımıza annemin bir erkek kardeşi dört gün sonra yanımıza taşınmıştı. Dayım, ordunun şehre girişi sırasında bir askerdi, bu da apartmanda çok büyük bir etki ve saygı uyandırmıştı. Alfred dayı ise sokak çatışmaları karşısında şok olmuştu ve bu durum Almanya'da tanık olduğu şiddeti kat be kat aşıyordu. Sana bir şey olmaz, dedi anneme, fakat Dagmar'ın babası Yahudi. Eski İmparatorluk'ta [yani Almanya'da], ailenin koruması altında, daha rahat edebileceğimi düşünüyordu.

Viyana'yı motosikletle bir kez daha terk ederken, askeri bir manto ve kep giymiş halde onun yanındaydım. İki yıl süreyle Dresden'deki bir giyim fabrikasında gıkım çıkmadan çalıştım. Sonra Zeiss-Ikon tarafından zorunlu hizmete alındım, kapalı bir Yahudi bölümündeydim, Yahudi yıldızını taşımak zorundaydım ve Yahudilerin topluca oturduğu bir binada ikamet etmem gerekiyordu. Sürekli peşimde olan bir Gestapo memuru beni ikaz ederek ne Yahudi, ne de ari erkeklerle her türlü temasımı yasaklamıştı. Fakat ben bu yasağa uymamıştım. Ama başımı asıl belaya sokan ev sahibimdi. Kızı iş arkadaşımdı. Geheime Staatspolizei [Gestapo – Gizli Devlet Polisi] onu sorgularken, ankesörlü bir telefonla -yarı Yahudi olduğum için benim ankesörlü telefonu kullanmam kesinlikle yasaktı- annemle konuştuğumu söyleyivermişti. Ağustos 1942'de Gestapo beni sorguya çağırdı. Dayım Wehrmacht üniformasını giydiği halde bana eşlik etmişti. Memurlar ona, beni sade-

ce bir hafta içeride tutacaklarının teminatını vermişlerdi. Zamanla Gestapo hapishanesinin hücreleri dolup taşmaya başladı. Kimseyi salıverecekleri yok gibiydi. Eylül sonunda bir gece, tutukluluk ilamımı imzalamak için beni yanlarına çağırmışlardı. Berlin-Alexanderplatz'a sevk edildim, sonra da Ravensbrück'e. Oradan da üç gün sonra büyük bir Yahudi sevki gerçekleşti.

Alelade bir seyahat treniydi, kapıları kilitlemişlerdi, vagon başlarına da SS erleri yerleştirilmişti. Dümdüz bir yerlerden geçiyorduk, karanlık ve çıplak gelmişti buraları bana, su aldığımız bir istasyonda nöbetçi erlerin postal sesleri arasında Polonyaca konuşmalar çalınıyordu kulağıma, sonra birdenbire şifre sözcük söylendi. Onun anlamını ancak oraya varınca idrak edecektim, sabah karanlığında, saat dört veya beş sularında, bekçi köpekleri marifetiyle bizi dikenli tellerle örülü bir alana hapsettiklerinde.

Düzenli bir sıra oluşturmamızı istemişlerdi bizden, önümüzde SS erleri duruyordu, içlerinden birinin boyu rahat iki metre vardı, arkalarında da baraka ve kulübeler, onların önünde ve içindeyse bir sürü tip, karikatür gibi, saçları kazınmış, bir erkek kampı, diye düşündüm, bizi bir erkek kampına getirdiler, ve yavaş yavaş idrak etmeye başladım, dizlerimin bağı çözülmeye başladı, dayanmalısın, dedim, yakında bizi salıverirler, ve sonra dağ gibi gri bir şeyler geçmeye başladı önümüzden, şu barakalar kadar büyüktü, sanki bir sürü dalı üst üste yığmışlardı, tuhaf bir şey, nereden bulmuşlar bu kadar dalı, sonra grilerin üstüne ışık düşmeye başladı, ama, bir şeyler hareket ediyor bu yığının içinde, hareket ediyor bu, diye fısıldadım, ve yanımdaki kızın da dudakları titriyordu, sessizce, ve sonra gördüm ki, şu dallar aslında bir ceset yığını, kupkuru kalmış cesetler, üst üste yığılmış, yok ha-

yır, üst üste atılmış, ve artık hepsi ölmüş, hareket eden hiçbir şey yoktu.

Haydi, çabuk, kımıldayın biraz! diye bağrıyordu SS erleri, Rudi'nin varışından on altı ay sonra trenimiz buradaki istasyonuna varınca. Ortalık kapkaranlıktı, gecenin körüydü, karartma uygulanıyordu. Koşar adımlarla kampa doğru sürdüler bizi. Burada duvarların dışındaki bekleme binasına kapatıldık. O sıralar bu binanın inşaatı henüz bitmemişti. Şafak sökünce ana giriş kapısından içeriye yürüttüler bizi. Bir bina blokuna soktular, yıkandık, traş olduk, kaydımızı aldılar. Elbiselerimizi elimizde taşıyorduk, ayağımızda tahta takunyalar vardı. Vatan düşmanından basit bir sicil numarasına dönüştürmüşlerdi bizi. Fakat buradaki dehşetin bütün kapsamını hemen idrak ettiğimizi söylemek mümkün değil. İdraksiz insanlar da değildik halbuki. Bir toplama kampında nelerin yaşanmakta olduğunu ana hatlarıyla biliyorduk mesela. Daha 1933'ten beri biliyordum, Avusturya gazetelerinden okuyordum, burada insanların öldüresiyle çalıştırıldıklarını veya vurularak öldürüldüğünü, oysa resmi raporlarda bunlar için, kaçarken vuruldu, diye yazıldığını. (SS erlerinin baş eğlencesi olan 'şapka kapmaca'nın ne olduğunu henüz bilmiyordum.) Kaçmaya yeltenen tutukluların asıldıklarını da biliyordum. (Ayakta durma hücresinde açlıktan ölümleri, Kara Duvar'da enseden kurşunlanmaları, sorgulamalar sırasındaki filistin askısını da henüz bilmiyordum.) Daha sevkiyat sırasında Yahudilerin imhası konusunu işittiğimi hatırlıyor gibiyim. Tutuklulardan biri, Thomas Mann'ın Amerikan radyosunda bundan bahsettiğini iddia etmişti. Ama belki de hafızam beni yanıltıyordur, bu yüzden ona pek güvenemiyorum: Yaşananlar ve kulaktan dolma şey-

ler birbirine karışıyor, olayların sırası karışıyor, belli bir takvime uymuyor, mevsimlerin geliş gidişi zamanımızı tayin etmeye başlıyor. Mesela bu yüzden, ne zaman Rudi Friemel'i hatırlayacak olsam, belirli bir gün geliyor aklıma, tipik bir Ocak ayı başı yani: soğuk ve puslu, dallarda tek bir yaprak kalmamış, tek tük kar atıştırıyor. Her neyse, başlarda dehşet duygum belirli sınırlar içinde kalmıştı. Ancak zamanla nereye düştüğümün tam manasıyla farkına varacaktım.

İlk günlerimizi karantina koğuşunda geçirmiştik. Birkaç siyasi mahkûm her türlü fırsattan istifade ederek bizlerle iletişim kurmaya çalışmıştı. Zaten ilk defa onlardan duymuştum, gaz odalarının var olduğunu. Dayak, tekme, hatta idam sehpasıyla karşılaşacağımı hesap etmiştim, ama gaz odasını asla beklemiyordum. İkinci dehşet duygusunu şu gerçek karşısında yaşadım: SS bazı mahkûmları zehirli iğneyle öldürüyordu. Fenol kullanıyorlardı. Fakat: Auschwitz bir tane Auschwitz değildi ki. Benim ve benden önce de Rudi Friemel'in düştüğü ana kamp, resmi söyleme göre Birinci Aşama Kamp sayılıyordu. Yani, bir kitlesel imha kampı değildi. Ama Birkenau öyle bir yerdi, mesela. Ari diye tabir edilenlerin Auschwitz I'den sağ salim kurtulmaları, işin içine biraz da şans girdi mi, mümkündü. Ayrıca bizler ayrıcalıklılar arasında sayılıyorduk; İmparatorluk Almanyası'ndan geldiğimiz için Nazilerin sınıflandırmasında en üst kademede yer alıyorduk, Çeklerin ve Batı Avrupalıların, Fransızların ve Belçikalıların bile üstündeydik. Onlar da Yugoslavlara, Polonyalılara ve hatta Ruslara kıyasla daha fazla yaşama şansına sahiptiler. Mesela, bize dışarıdan mektup ve bazen paket bile gelebiliyordu. SS erlerinin bağıra bağıra verdikleri emirleri anlayabiliyorduk. Biz konuştuğumuzda sesimizin tınısı onlara

çocukluklarını hatırlattı mı büyük bir avantaj sağlamak için yeterli oluyordu bu. Siyasi mahkûmların birbirlerine kenetlenmeleri de önemli bir hususu. Ben vardığımda, buradaki direniş hareketine, biz buna Auschwitz Mücadele Grubu diyorduk, pek çok milletten insan katılmıştı zaten, sadece Polonyalılar ve Avusturyalılar yoktu artık. Direniş grubumuz dördüncü blokta toplanıyordu, bodrum katına inen merdivenin altındaki bir bölümde, kova, süpürge ve temizlik bezlerinin saklandığı yerde. Siyasi mahkûmlar, kendilerinden saydıklarıyla doğrudan temasa geçiyor, insanın nasıl davranması gerektiğini söylüyor, bu bile canımızın kurtulması için büyük bir avantaj sağlıyordu. Ben Auschwitz'e hukuk fakültesi öğrencisiyken düşmüştüm. Daha karantina koğuşundayken, Viyanalı bir grafikçi mahkûm, çalışma görevi tayin komisyonuna çıkınca meslek olarak öğrenci değil boyacı veya badanacı dememi salık vermişti bana. Oysa hayatım boyunca elime bir boya fırçası almış değildim. Ne olacak yani, demişti, çabucak öğrenirsin, hem öğrenemezsen de kimse fark etmez. Bu sayede iyi bir kumanda grubuna tayin edilmiştim; açık havada çalışmak zorunda değildim, bir sürü yere gidebiliyordum, bir süre sonra jiletlere veya iplik bobinlerine ulaşabilecek düzeye gelmiştim, bunları da çorapla veya margarin küpleriyle değiş tokuş edebiliyordum. Zamanla SS'ler beni uzman olarak görmeye başlamışlardı, yaşaması diğerlerinin yaşamasına kıyasla daha ehemmiyetli biriydim artık.

Rudi Friemel'in yalan söylemesine hiç gerek yoktu. Oto tamircisi olarak zaten aranan biri oluvermişti. Belki de baştan itibaren SS otomobil bölümünde çalışıyordu. Onun kumanda grubu, esas kampın dışındaydı, koğuş kumanda odasının arkasında. Çatısı dalgalı tenekeyle örtülü uzun bir tahta barakaydı burası, çevresi dikenli tel-

lerle örülmüştü ve içinde kamyonlar, otomobiller ve motosikletler duruyordu. Hatta '44 sonbaharında burada, bir SS bölüğü olan Hitlerjugend'e [Hitler'in gençlik teşkilatı] ait bir sürü parçalanmış tank getirilmeye başlanmıştı. Burada onlar tamir edilecekti. Otomobil bölümü özel bir kumanda birimi sayılıyordu. Friemel bizzat direksiyon başında oturuyordu, arabaları çalıştırıyor ve kapı önüne kadar çıkartabiliyordu. Komutanının da bir oto tamircisi olması pek muhtemeldi. Bu durumda aynı meslekten iki kişi birbirini bulmuş oluyordu. Zaten SS eri, Friemel'in çok iyi vasıflara sahip olduğunu şıp diye anlamıştır. Ona saygılı bile davranmış olabilir, çünkü Friemel özgüveni yüksek biriydi, küstah değildi ama kendini ezdirmezdi de. Hatırlıyorum, bir keresinde elektrikçiler bölümü komutanlığına bağlı bir subayın motorlu teknesi Sopa nehri üzerinde bozulmuştu. Sonra subay Friemel'i buldu ve ona dedi ki, baksana buraya, teknem hareket etmiyor. Bir ilgilen onunla. Motorlardan anlıyormuşsun sen. Sonra ikisi çıktılar, nehir kıyısına indiler, Rudi motoru parçalarına ayırdı ve ardından yeniden bir araya getirip çatır çatır çalıştırdı ve ikisi birden öyle bir sevinç çığlığı attı ki, bizler bunu ta uzaklardan bile duyduk. Yine bir keresinde bana kadın çamaşırı ve ekmek vermişti, Birkenau'a tayin edildiğim zaman. Oradaki görevim koğuşları numaralandırmak ve "Tek bir bit ölüm getirir" veya "Özgürlüğe giden tek bir yol vardır. Onun da ana durakları: Çalışkanlık, vatan aşkı, temizlik, itaat..." gibisinden parolaları duvarlara boyamaktı. Rudi diğer kamp kodamanları gibi değildi. Onlar bütün hazinelerini gözü gibi korurlardı. Bir iyilik istedin mi de senden buz gibi soğurlardı. O meşhur biriydi, çok seviliyordu ve bir mefhum haline gelmişti: Yani, ondan bir şey alabileceğin biriydi o. Bir keresin-

de, bir pazar öğleden sonra, bir avuç dolusu ilaç hediye etti bana, yeni nakledilen hasta Avusturyalılar için. İlaç! Elinde basit bir baş ağrısı ilacı olanlar bile bu kampta zengin sayılıyordu.

Otomobil bölümünde çıkan yemek daha iyiydi, muhtemeldir ki SS'ler mutfağından da bir şeyler alabiliyorlardı. Friemel gayet iyi besleniyormuş görüntüsü içindeydi. Vesely adında biri daha vardı. O da iyi besleniyordu. Friemel'in emir eri gibi çalışıyordu, buradaki yazı işlerine bakan pırlanta gibi bir gençti. Ayrılmaz ikili sayılıyorlardı. Bana öyle geliyor ki, Friemel kendisini bu genç delikanlıdan sorumlu hissediyordu, belki de kendi gençliğini görüyordu onda. Her neyse, Friemel'in morali gayet iyiydi, umutla doluydu, güçlüydü, bu cehennem kampından bir çıkışın olacağına içtenlikle inanıyordu. İnanmış bir Marksistti ve bu derin inancından dolayı sosyalistlerin izlediği politikadan vazgeçerek KP'ye [Komünist Parti'ye] katılmıştı. Bu ne zaman oldu, tam bilmiyorum. Muhtemelen 1941'de, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ni işgalinden sonra. Yani, bu durumdan faydalanabileceğini düşündüğünden değil. Ama her ne ise: Friemel bir komünistti. Aklı başında bir emekçi çocuğu olduğu için pek sevdiğim arkadaşım Ernstl Buber, bana Friemel'den ve onun çalışmalarından bahsetmişti. Friemel'in önemli bir vazife icra ettiğini, radyo dinleyebilme şansı olduğu için diğerlerine istihbarat sağladığını söylemişti.

Daha sonraları Friemel, otomobil bölümündeki genel havayı benimle paylaşabilmişti. SS erleriyle nispeten iyi ilişkileri vardı, ama bunu zamanla sağlayabilmişti. Ayrıca, inanılmaz bir içki içme eğilimi vardı bölümde. Günlerden bir gün içecek bir şey bulamayınca (bunu bana daha dün

anlatmış gibi hatırlıyorum), kriminal mahkûmlar metil alkol içmişlerdi, benzin veya gaz yağından suni olarak üreterek. Bunun üzerine iki kişi kör olmuş, birkaç kişi de revire kaldırılmış ama burada ölmüştü. Bütün bu olup bitenlerin sebebi, Stalingrad yenilgisinin Almanlar üzerinde yarattığı moral bozukluğu ve ümitsizlikti.

Ben Auschwitz'e nakledildiğimde, Ağustos 1942'de, o halen oradaydı. Ben Dachau'dayken bir memleketlim; iyi dinle, Auschwitz'te sizi yönlendirebilecek bir adamımız var, adı Ernst Burger, demişti bana. Hasta koğuşunda yazıcı olmuştum, burada devasa bir kayıt defteri bulunuyordu, Burger'in adını o defterde gördüm. Birkaç gün sonra onu aramaya koyuldum. O sıralarda mide tifosu geçiriyordu, fakat Polonyalı hastabakıcılar onu geri göndermişlerdi, çünkü yeni bir seçilme işlemine az vakit kaldığını anlamışlardı, bu yüzden onu kendi koğuşuna yollamışlardı. Onu orada ziyaret ettim, dördüncü blokta. Başlarda ağzını bıçak açmıyordu, ama sonra dedi ki, iki Avusturyalı var, adları Ludwig Vesely ve Rudi Friemel, onlara güvenebilirsin. Bundan sonra da onunla ara sıra sohbet edebildik. Friemel, bir sürü Fransızın bulunduğu bir blokta yatıyordu. Onlar onu epey sevmişlerdi. Polonyalılar tarafından da pek seviliyordu.

Bir keresinde Friemel bana büyük moral vermişti, tamamen ümitsizliğe kapıldığım bir dönemimdi, dikenli tellere doğru koşmama pek az kalmıştı, çünkü çıkış yolu göremiyordum artık. Yapma bunu, demişti bana, biraz daha dayan. Bizi yalnız bırakma. Hayatımı onun bu isteğine -ve bu isteği reddedemeyişime- borçluyum.

Friemel denen kişiyi tanımıyorum, tanımak da istemezdim herhalde. Hakkında duyduklarıma göre o, her ne olursa olsun dimdik ayakta duruyordu, sakindi, güçlüydü, dostluk doluydu. Her şey geçecek, mücadeleye devam, diyordu ve sahiden bu ikisinin burada, hiçbir zaman geride bırakamadığım bu yerde, gerçekleşebileceğini düşünüyordu. Ne demek istediğimi anlaman için seni rampaya götüreceğim. Bu bir ayrıcalık, bunu unutma, sana kanımın kaynamasına şükret. Görevli mahkûmla konuştum, o da seni listeye aldı. Benim aksime sen, bu görev için değerli bir karşılık vermek zorunda değilsin, göz boyamak veya şerefini zedeleyecek karşılıklı ticaret yapmak gibi. Bilmen gereken her şeyi göstereceğim sana. Bayıltan sıcağı ve dayanılmaz susuzluğu. Barakaların önünden uygun adımla yürüyüşümüzü, yola çıktığımızda koşar adım gidişimizi, Rahat! emrini, yol kenarlarındaki küçücük gölgelerde bekleyişlerimizi. Sık örülmüş posta zincirini, tepemizdeki dikenli telleri, çevremizi saran büyük kestane ağaçlarını. Astsubayların hızla yol aldıkları motosikletleri, zamanlarını geçirdikleri Apollinaris marka maden sularını ve aile fotoğraflarını elden ele verdikleri kantini. Avımızı gördüğümüzde artan heyecanımızı: Virajı alan ilk yük vagonları, en arkada lokomotif, uzun ve sağır edici sinyal sesi, kalın ve ağır dumanı. Parmaklıklı küçük pencerelerin ardındaki solgun benizler, gözler kocaman açılmış. İçeriden tahta duvarlara vurulan yumrukların sesleri, su ve hava için yalvaran bağrışlar. Makineliyle kısa bir tarama, vagonların üzerinden, bağrışların aniden kesilmesi. Sürme kapıların gıcırtısı, içeridekilerin hayvan misali dışarıya çıkartılmaları. Valizlerini alıp vagonların önüne koymaları emri. Yeni gelenlerin korku dolu soruları, bu sırada hızla nefes almaya çalışmaları,

onlara cevap vermeyişimiz veya karşı soru sormalarımız: Nereden geliyorsunuz? Hızla büyüyen valiz, çanta, sırt çantası, torba, manto ve ceket dağları. SS adamlarının ıslık çıkaran kamçıları, altın ve mücevherleri topladıkları dosya çantaları. Ekmek, pastırma, sucuktan meydana gelen kuleleri, reçel, marmelat ve turşu kavanozlarının güneşte parlayışı. Ortalıktaki kargaşa. Güçsüzlerin dengelerini kaybedip düşmeleri, düşenlerin tekmelenmeleri. El çantaları, banknotlar, saatler. Kadınların çığlıkları, çocukların ağlaması. Erkeklerin bezgin suskunluğu. Zehirli maddenin taşındığı Kızıl Haç ambülansının hızla yanımızdan geçmesi. Vagonları boşaltıp temizlemek için harcadığımız büyük emek: ezilen ve boğulan çocuklar, sakatlar ve yaşlılar. Küçük bedenleri boyunlarından, kollarından veya bacaklarından tutup rampaya fırlatışımız sırasındaki umursamazlığımız. İşimizi kolaylıkla halletmiş olmanın getirdiği memnuniyet. Gözümüzün ucuna ilişen bir kadını izlediğimizde içimizde yükselen öfke. Annelere ve çocuklarının başına neler geleceğini hissetmiş olan kadının ileriye atılması, gürültüyle çalışan kamyonlardan uzaklaşmaya çalışması, tombul yanaklı kızından kaçması, onun ağlayarak kadının arkasından koşması. Anne, anne. Senin veya benim kadına bağrışımız. O çocuğu koluna alsana be kadın! Kadın, sağlıklı ve güzel. O benim çocuğum değil! Senin veya benim kadını itip yere düşürmemiz, daha düşerken onu saçlarından kavrayışımız. Seni pislik. Kendi çocuğundan kaçmak ha? Senin veya benim inanılmaz bir kuvvetle kadını kaldırıp kamyona fırlatmamız, peşinden de çocuğunu. Yeniden öfkelenmemiz, genç bir kıza, üçüncü vagondan dışarıya fırlayıp çevresini dikkatle süzmesine, ağır siyah saçlarını alnından geriye doğru atmasına ve sana veya bana soru sor-

masına: Söyleseniże, bizi nereye götürüyorlar böyle? Batik işlemeli bluzu, eliyle düzelttiği eteği, bileğindeki ince altın saati. Zekâ saçan kahverengi gözleri. Bir şeyler desene yahu. Senin, benim öfkeli suskunluğumuz. Küstah cümlesi: Biliyorum ben zaten, ve yaylanırcasına attığı adımlarla kamyona binişi, onu geri tutmak istediği eli kenara itişi ve basamakları atlayarak çıkışı. Senin veya benim onun ardından bakışımız. Kırmızı ojeli tırnakları, rüzgârda salınan saçları. Sonra yeniden yere eğilmelerimiz ve çekiştirmelerimiz: bir ceset, bir ceset daha, sonra bir valiz. Başıboş köpekler gibi rampanın üzerinde dolanıp duran çocuklar. Frak giymiş yaşlı bir adam, kolu sarılı. Sayın Komutanla görüşmek istemesi. Yere güm diye çarpan başı. El üstünde taşınan tek bacaklı bir kız. Senin veya benim onu elinden ve bacağından tutmamız. Ay beyler, çok acıyor. Senin veya benim onu cesetler arasında fırlatıp atışımız, fraklı yaşlı adamın da olduğu yere. Başka bir kız çocuğu, iki veya üç yaşında, yedinci vagonun kapısından eğilmesi, dengesini kaybedip yüzüstü yere düşmesi, bir süre yerde baygın yatması, sonra ayılıp ayağa kalkması ve kendi çevresinde dönerek koşmaya başlaması, hızla ve daha hızla. Bu sırada kollarını kanat gibi çırpması, ağzıyla hava almaya çalışması, tekdüze bir sesle inlemesi. SS erinin ona tekme atması. Çocuğun yere düşmesi, ayağındaki çizmeyle adamın onu yere bastırması, tabancasını çekmesi, iki el ateş etmesi. İncecik bacaklarıyla debelenmesi ve yerde sürüklenmesi. Ardından sonraki vagona geçiş, bekleyiş, ve bir sonraki sevkiyat. Güneşin batması, havanın kararması, yıldızların parlaması, yıldızların solması. Öfkenin azalması, bizim payımıza düşecek olanların beklentisinin yarattığı sevinç. Kampa doğru marş emri. Kapıdaki güvenliğin bizi kon-

trol etmeden geçirmesi için görevli mahkûmumuzun bir çaydanlık içine ipek, altın ve kahve doldurması. Benim yeni deri ayakkabılarımı giymem. Senin ipekten bir gömlek kapman. Benim bir kangal sucuğu sol yenimin içine sokmam. Senin hapları gizlice alıp saklaman, bunları daha sonra iki limon ve kullanılmış bir diş fırçasıyla değiş tokuş etmen ve bilmem ne zaman hapların Friemel'in eline geçmesi, onun da bunları başkalarına hediye etmesi ve ardından bir sonraki sevkiyat için gerekli olan kamyonların bakımına girişmesi. Buralarda kahraman yok, bunu göstermek istedim sana. Kendime de ondan ve karısından ve burada Auschwitz'te yaptıkları nikâhlarından neden bu kadar nefret ettiğimi göstermek istedim.

İlk önce Rotterdam'a gittik. Sonra Amsterdam'a. Ardından Almanlar işgale geldi. Sonra bir gece ansızın ortadan kaybolduk, gizlice İngiltere'ye geçmek niyetindeydik, fakat yük gemisi ağzına kadar doluydu ve bizi bir korku sardı. Bu yüzden gerisin geri eve döndük. Evde oğlumu yatağına yatırdım. Oğlum ertesi sabah büyük bir neşeyle uyandı ve hemen deniz kıyısına yaptığımız geziden, orada gördüğü kaçma niyetlisi diğer insanlardan ve son anda binmekten vazgeçtiğimiz gemiden bahsetmeye başladı. Kocam bunu duyunca oğluma, sen bunları rüyanda görmüşsün, dedi ve oğlum itiraz etti ve ben de, bu bir rüyaydı, dedim; oğlum bana uzun süre baktı ve bu bakışa direnç gösterip dayandım ve, bu rüyayı hiç kimseye anlatmayacaksın, dedim ve o da gülümsedi ve dedi ki, haklısınız, bu bir rüyaydı. Kürk dükkânımıza bir sürü subay geliyordu ve Yahudi olmamız onların umurunda bile değildi, önemli olan, aradıklarını burada bulabilmeleriydi, eşleri ve kız arkadaşları için vizon, karakul ve boz tilki kürkünü, yani. Fa-

kat Rusya harbi başladığında kocam Wehrmacht için büyük miktarda kürklü yelek teslim etmek durumunda kaldı. İşte tam o anda kendi kendimize dedik ki, fırsat bu fırsat. Düşüncemize göre ilk önce İspanya'ya geçecektik, sonra da oradan Amerika kıtasına doğru giden bir gemiye binecektik, çünkü bu arada kayın biraderim bizler için Küba vizesi temin etmişti. Ayrıca, bizim için bir de Alman bulmuştu. Wehrmacht adına düzenli olarak Fransa'ya seyahat ediyordu bu kişi ve gizlice bizi Paris'e kadar götürmeyi kabul etmişti. Fakat bütün bunları tek bir seferde yapmak mümkün olamadı. İlk önce erkekler yola çıktılar, yanlarında oğlum da vardı, ertesi gün de kadınlar ve diğer çocuklar.

Sabaha karşı altıda oğlumu tatlı uykusundan uyandırınca ağlamaya başladı. Dışarıda yağmur bardaktan boşalırcasına yağıyordu, zamanımız daralmıştı, ben de bizim büyük siyah şemsiyemizi onun eline tutuşturuverdim ve oğlan nihayet ağlamayı kesti. Belçika sınırını bir otomobilin bagajında geçtik. Brüksel'de arabadan inip bir kamyona bindik. Kamyon şoförü taşıdığı yük olan bin kutu sigaranın arka tarafında bıraktığı bir zulada gizledi bizi. Yolculuğumuz sorunsuz olarak sona erdi. Paris'te bizi genç bir adam bekliyordu zaten. Hep birlikte trenle sınıra birkaç kilometre uzaklıktaki bir köye gittik. Bize rehberlik eden adam, köye varır varmaz ülkenin iki kesimi arasında gidip gelen posta arabasının şoförünü aramaya koyuldu. Dönene kadar bir lokantada onu bekleyecektik. Orada bir kadın vardı, bizi dikkatlice süzdü ve sonra ayağa kalkıp gitti, ve benim içime bir dert çöreklendi, fakat bir şey söylemedim, diğerlerini huzursuz etmek istemiyordum çünkü, hem bu saatten ne yapabilirdik ki zaten. Sonra rehberimiz şoförle birlikte geri dönünce hemen yola koyulduk, fakat çok fazla yol alamadan yolun ortasında duran bir Alman askeri önümüzü kesti, arabayı durdurttu ve inmemizi emretti.

Birkaç gün boyunca Angoulême'deki nezarethanede alıkonulduk, kocam ve enişte erkekler koğuşunda, biz kadınlar ve oğlum, sınırı geçmeye çalışan yirmi kadar başka kadınla birlikte bir hücrede. Ardından on hafta hapse mahkûm edildik, cezamızı çektikten sonra da bir kampa nakledildik. Oğlumu, bize kaçışımıza yardımcı olan adamın kız kardeşi kendi yanına almıştı daha önce. Öğrendiğimize göre onu Marsilya'daki bir çiftin yanına vermişti, söylenenlere göre durumu gayet iyiydi, buna o kadar sevindim ki. Bir süre sonra, eli iş tutan bütün erkekler başka bir yere nakledildiler, daha sonra da kadınlar, yaşlı erkekler ve çocuklar onları takip etti. Vagonlar o kadar dardı ki, sağa sola bile dönemiyorduk. Tren her durduğunda görevlilere su için yalvarıyorduk. Beşinci günün akşamı gideceğimiz yere vardık.

Trenimiz istasyonu bir miktar geçmişti, ardından sopalarla vagonlardan çıkartıldık, gün ışığı gözümüzü alıyordu. Çocuklu bütün kadınlar kamyonlara yüklenip bilmediğimiz bir yere nakledildiler. Oğlum yanımda olmadığı için sevinçten havalara uçacak gibi oldum. Kamptaki dördüncü günümde ölümlerden ölüm beğeniyordum, ama onuncu günün akşamı halen hayattaydım ve ilk önce kadın koğuş ağasını, sonra da acil müdahale gücü komutanını ikna edip benden bir ofis personeli olarak yararlanmalarını sağladım. Böylelikle yazıhaneye tayin edildim. Daha sonra da Siyasi Birim'e nakledildim, görev yerim Özlük İşleri Dairesi II'ydi. Şehirde bir Özlük İşleri Dairesi I diye bir şey vardı, orada doğum ve nikâh işlerinin kaydı yapılıyordu. Bizim dairemizse sadece ölüm vakalarını kayda alıyordu. Benim görevim, uydurma ölüm sebepleri yazılı ölüm ilamlarını kocaman bir deftere kaydetmekti. 1943'e kadar Yahudiler de tek tek

kaydediliyordu, ama gaz odalarında katledilenler bunun dışındaydı. Fransa'dan gelen her yeni sevkiyat karşısında boğazım düğüm düğüm oluyordu, acaba oğlumu yanlarına alan Marsilyalı ailenin adı da listede var mıdır, diye. Nihayet bir gün ondan gelen ilk mektubu elime alıp okuyabildim, erkek kardeşim oğlumu İsviçre'ye kendi yanına almayı başarabilmişti. Öte yandan sorgulamalar da bizim koğuş binamızda yapılıyordu. Mahkûmların çığlıklarını duyuyordum, sonra da onları yere yığılmış halde görüyordum. O sıralarda Siyasi Birim'in müdürü Aşağı Avusturyalı Maximilian Grabner'di. Bielefeld'li Walter Quackernack Özlük İşleri Dairesi'nin yönetiyordu, muavininin adı Bernhard Kristan'dı ve o da Königsberg'liydi.

Quackernack hep beyefendi rolünü oynardı; savaş mahkemesi kurulduğunda şık bir resmi üniformanın altına beyaz eldiven giyerdi. Bir keresinde penceremden, bir grup çocuğu nasıl gaz odalarına naklettiğini gördüm. Çocuklar kamyonlardan indirilirken, içlerinden küçük sarışın bir kız çıkmıştı ve Quackernack'a doğru yürümüştü. Çocuğun yüzünü kaldırıp ona gülümseyerek bir şeyler sorduğunu gördüm. Ama onun cevap olarak kıza sıkı bir tekme attığını gördüm. Kız bir süre yerde baygın halde yattı, sonra kendine geldi ve ağlayarak ayağa kalkmaya çalıştı. Ben de ağladım, çoktandır ağlamamıştım doğrusu. Kristan öldürmeye bayılıyordu. İnfazlardan döndüğünde hep neşeli oluyordu. Aynı şekilde odasındaki canlı çiçeklere de bayılıyordu. Bir keresinde bir kedi yavrusunu sevmişti. Onun hakkında daha iyi bir şeyler söyleyemeyeceğim. İkisi, Quackernack'la Kristan yani, bir keresinde büyük bir telaşa kapılmışlardı, çünkü kısa zaman zarfında bize iki resmi itiraz ulaşmıştı. Oldenburg'taki bir Özlük İş-

leri Dairesi onların dışarıya verdiği istatistiklere güvenemediklerini bildirmişti: "Auschwitz gibi küçük bir belediyede bu kadar yüksek bir ölüm istatistiğinin ortaya çıkması imkânsız gibi gözükmektedir." Daha sonra Thüringen'de bir yerlerde bulunan bir daire de yanlış veriler gönderildiğini tahmin ettiklerini belirtmişti. Oradaki memur, Auschwitz'teki Özlük İşleri Dairesi'nin, 1870'te merkezi nüfus kayıt sistemine geçildikten beri bütün ölüm vakalarının katlamalı bir şekilde bildirilmiş olabileceğinden kuşku duymuştu. Daha sonra Quackernack, başka şikayetlerin ortaya çıkmaması için, fiili ölüm rakamlarını 180'e bölerek rapor etmeye başlamıştı.

521 genç kızdan oluşan bu sevkiyatta, sicil numarası dövme olarak yazılan son kişiydim, bana 21946 numarası verilmişti. Hemencecik yakılıp bacadan dışarıya duman olup gitmeyişimi herhalde ağzımın iyi laf yapmasına borçluyum. Zira sevk listesi okunurken benim adım geçmemişti ve ben de bunun üzerine SS erine, o zaman siz de beni hemen evime geri gönderin, demiştim. Beni eve göndermediler tabii, fakat cesaretim galiba onu etkiledi, çünkü Baumschule kampında bir gün kaldıktan sonra onun emriyle Birkenau'dan Auschwitz'teki Özlük İşleri Dairesi'ne nakledildim. Burası, krematoryumun yanındaki bir tahta baraka içinde yer alıyordu ve görevim ölüm belgelerinin üzerine her allahın günü mürekkep ve cetvelle çizgiler çizmek oldu. Benim doğrudan sorumlu olduğum üstüm Astsubay Kristan'dı. Germen kahramanlık destanlarından fırlayıp çıkmış birine benziyordu. Sarışın mavi gözlü Yahudiler gördü mü çılgına dönüyordu, ama benim gibi karmalardan özellikle nefret ediyordu, çünkü kendi ırkçı anlayışına çok ters bir şeydi bu. Bana vurmak iste-

yenlerin ilki Kristan'dı, elindeki dosyayla vurmak istemişti. Tam elini kaldırmış vuracaktı ki, dik dik gözlerinin içine baktım, o da bana dik dik baktı, saniyelerce birbirimizin gözünün içine baktık, sonra da elini kendiliğinden indirdi. Çok sonraları, o İspanyol kadın dairemize getirildiğinde, nikâhtan hemen önce, tam bir iyilik meleği kesilmişti Kristan.

Çocuk yüzünden evlenmek zorunda kalmıştık, hem de kilise nikâhıyla, çünkü Franco katolik nikâhını herkes için mecburi kılmıştı. Fakat ben vaftiz edilmiş bile değildim, bir sürü tantanadan kaçabilmek için dedim ki, Virgen de la Paloma kilisesinde vaftiz edildim, çünkü bu kilise savaş sırasında yanıp kül olmuştu. Nikâh başvurusunu yaptığımız San Cayetano kilisesinin papazı, aman ne büyük bir şans, kilise binası ayakta durmuyor ama kilise kayıt defterleri Aziz Bâkiremize ettiğimiz dualar sayesinde sapasağlam elimizde, demez mi! Böylece planım suya düşmüş ve bütün o resmi tantanayı baştan sonra tekrarlamam gerekmişti: vaftiz, nikâh ve sonra yeniden vaftiz, çünkü Julián'ın dinsiz biri olarak kalması düşünülemezdi. Başlarda kayın ailemin yanında kalıyorduk, sonraları bir yerlerden bize bir miras kaldı ve Manzanares nehrinin karışı kıyısındaki Colonia Moscardó'dan bir ev alabildik. Aynı ay içinde, Temmuz '43'te, Fernando iş için bir bankaya girebildi. Bu dönemde Madrid'deki Parti yönetimiyle Fransa'daki merkez arasındaki muhaberatı ben sağlıyordum. Aslında bu benim büyük bir hırsla arzuladığım bir görev değildi. Benden çok daha zeki olan bir sürü başka insan vardı. Fakat o sıralar durum farklıydı, zekâ çok da önemli değildi. Birilerinin işleri yapması gerekiyordu, yani ben. Temmuz sonunda erkek kardeşim birini bize gönderdi, Juan Ros'u,

ben onu Fransa'dan tanıyordum. 3 Ağustos'ta Retiro Parkı'nda bir muhbirle görüşmesi olacaktı. O gün evde kalamayacaktım, hapisteki bir yoldaşa bir haber uçurmam gerekiyordu, şifreli bir mesaj tabii, Fernando çoktan işe gitmişti ve bu yüzden Juan'a dedim ki, oğlumu sana bırakıyorum, dışarıya çıktığında onu Fernando'nun kuzenine bırakıver, olur mu? Tamamdır, dedi, ama kuzen evde yokmuş, o da tam saat onda Retiro'da olmak zorunda olduğundan apar topar Julián'ı beraberinde götürmüş. Parkta da polisler onu bekliyorlarmış. Oğlumuz onun yanında olmasaydı Juan polislerin üzerine mutlaka ateş ederdi. Onlar da onu vururlardı herhalde, ama daha önce bir-iki polis de mutlaka cehennemi boylardı. Vakit kazanmaya çalışmıştı. Polislere tam üç defa yanlış adres vermişti, ama dördüncü sefer polisler Julián'ı ayağından tuttukları gibi, doğruyu söyle yoksa çocuğun kafasını duvara çarparız, tehdidini savurmuşlardı. O da onlara istediği bilgiyi vermek durumunda kalmıştı. Bana demişti ki, saat dörde kadar dönmezsem ne yapacağını biliyorsun. Çünkü beraberinde bir sürü broşür getirmişti. Saat dörde on kala polisler eve baskın düzenlediler. Kapıyı çalmak gibi bir dertleri yoktu. Dolabın kapağını açtıklarında da broşürler olduğu gibi yere döküldü.

Eee, Marina, nedir bunlar?

Hiç bilmiyorum, onlar bizim misafirimize ait, başkalarının eşyasını karıştıracak değilim herhalde.

Ne kadar zorladılarsa da benden daha fazla laf alamadılar. Her seferinde, hiç bilmiyorum, dedim. Yahu sen bu kadar salak mısın? Evet, salağım. Başka da bir cevap vermedim. Zira gün gibi ortadaydı, eğer konuşursam mahvolurdum. Ketumiyet ve salak rolü oynamak. Bereket versin benim hakkımda bilgileri yoktu. Şu yanımdaki adamla ev-

liydim ve onun anne babası da saygıdeğer insanlardı, basit birer işçiydiler, ama haklarında hiçbir şikayet yoktu. Fernando'nun da sicili temizdi. Aslında polisin elinde onun bir fotoğrafı bulunuyordu, bıyıklı bir resmiydi, sokakta yürürken yandan çekmişlerdi, resimde sanki bir eli yokmuş gibi görünüyordu. Bu çolak da kim, diye sormuşlardı, hayatımda görmedim, dedim, belki de kocamın bir arkadaşıdır. Ayrıca çok şanslıydık, çünkü emniyet müdürlüğünün bodrumundaki bekçi gizliden gizliye bir komünistti. Fernando'nun hücresine gelmişti, al kardeşim sana iyi gelir, diyerek ona bir ekmek uzatmıştı. Fernando ekmeği alınca içine biraz kâğıt ve küçük bir kurşunkalem gizlenmiş olduğunu gördü. İşte bu yoldaş sayesinde birbirimizin ifadelerini uyumlu hale getirebilmiştik. Hiçbir şeyi itiraf etmemiş olduğumu yazdım ona. O da bundan haberdar olduğu için onların tuzağına düşmedi. Salaklar, kendilerini çok akıllı sanıyorlardı ama tuzağa düşen yine kendileri oldu. Bugün bu olaylara gülüyorum artık. Ama o günlerde korkudan tir tir titriyordum. Sorgu sırasında korkmadım, diyenler yalan söylüyorlardır. Fernando bile, ki o asla hiçbir şeye öyledir demez, sorgu sırasında terden sırılsıklam olduğunu itiraf etmişti. Tam bir dehşetti. Korkudan da beter.

O oğlanı, Juan Ros'u, daha sonra idam ettiler. Sağlam birer katolik olarak bir Kutsal Cuma günü infaz ettiler cezasını. Daha sadece yirmi yaşındaydı. Onu son kez mahkeme salonunda gördüm. İşkence yüzünden yüzü o kadar paralanmıştı ki onu neredeyse tanıyamadım. Benden af diledi. Affedilecek bir şey yok ki oğlum. Sen yanlış bir şey yapmadın. Julián'ı bir sihirbaz gibi ortadan kaldıramazdın ya.

Savcı benim için de azami cezayı talep etmişti, madde 38 ya da 238'e göre. Yani, vurularak infaz. O zamana ka-

dar Fernando'nun annesi papaz gördüğünde yolunu değiştiren bir kadındı, ama o gün kiliseye koştu ve başladı dua etmeye, makine gibi. Sonunda Fernando ve bana altı yıl hapis cezası verdiler. Altı yıl ve bir gün, tam olarak söylemek gerekirse. Annesi, İsa Mesih'in şahsi teminatını almıştı, bizi infaz etmeyeceklerine dair. Bir keresinde beni hapiste ziyaret etmiş ve şöyle demişti: Sen hiç endişe etme, ikinize bir şey olmayacak, Medinaceli'deki İsa Mesih'e sordum, o da başını salladı. Gariban bütün bunlara gerçekten de inanıyordu. Hayal gücü insanı ne hallere sokabiliyor, buradan görebiliriz.

Hapiste bile kendimi hiç ezdirmedim. Ne Ventas'ta, ne Segovia'da, ne de Soria'da sus pus durdum –kadın gardiyanların gününü rezil etmek için hep bir fırsat kolladım. Çok güzel bir ekibimiz vardı: Julia, Nieves, Lolita ve La Peque'den oluşan. La Peque sonra Segovia'dan kaçmıştı. Duvarı aşmak için kullandığı halatı, aile yakınlarımızdan dilenerek temin ettiğimiz ipliklerden bir araya getirmiştik. İplik atlamak istiyoruz, demiştik onlara. La Peque bir akşam saat dokuz sularında hapisten kaçtı. O sırada hapishane müdiresi piyanosunu tıngırdatıyor, gardiyanlar da sessizce uyukluyorlardı. Gece yatmadan önce sayım yapılana dek La Peque çoktan ortadan kaybolmuştu. Gece gardiyanlar çılgına dönmüş gibiydiler. Bir Kızıl kaçtı! Yakaladığınızda gebertin onu! Bir süre sonra onu gerçekten de ele geçirip vurdular. Bu 1945'te oldu. Gerçek ismi Asunción Cano'ydu.

Fernando Mart '47'de salıverildi. Beni kötü hal gösterdiğim için bir yıl daha içeride tuttular. Buna şaşırmadım, tam dokuz kez tecride atmışlardı zaten. Yemek tabağını önlerine fırlatan ilk kişi bendim. Bize yemek diye verdikleri şey kurt kaynıyordu çünkü. Açlık grevi, sonra bir da-

ha, mahkûmları dövdükleri için. Başlarda gardiyanlar, sabah yoklaması sırasında Nazi selamı vermemiz için ısrar ediyorlardı. İçme suyumuzu toprak çömlekte veriyorlardı. Biz de onun içine birkaç damla içki koyuyorduk, toprak toprak kokmasın diye. Gardiyanlar içki kokusunu alınca çılgına dönüyorlardı.

Marga'nın içini döktüğü ilk mektuba ben sadece dört satırla cevap verdim. Julián eğleniyor ve sağlığı gayet iyi, şimdilik durumumuz iyidir, Fernando'nun anne babasının durumu da iyi. Sen nasılsın, Edi ne yapıyor. Seni kucaklıyorum, kız kardeşin Marina. Daha fazla yazmama izin vermiyorlardı, aksi takdirde gardiyanlar kartpostalı yırtıp atıyorlar ve ziyaret yasağı koyuyorlardı; kayın ailemi bu işin içine çekmek istemiyordum, zaten başlarında yeterince dert vardı. Marga da her istediğini yazamıyordu. Bazen öyle mektuplar geliyordu ki ondan, sansürcüler birkaç paragrafı birden çizmiş oluyorlardı. Karartıyorlardı çizdiği yerleri, altında ne yazdığını sadece tahmin edebiliyordun. Öylesine mutsuzdu ki. Durumu çok zordu sahiden de, ama kimin durumu iyiydi ki o sıralar? En azından oğlu yanındaydı, bu açıdan çok şanslıydı. Ama ben öyle miydim? Çocuğu yanında olmayan bir anneden daha kötüsü olamaz herhalde. Bu öyle bir acı durum ki, dayanılması mümkün değil. Sen sus Fernando, bir erkek bunu asla anlayamaz. Ama bu durumla yaşamak zorundaydım, başka çarem yoktu çünkü. Babaannesine anne demeye başlamış olan Julián, ben nihayet salıverildiğimde artık neredeyse yedi yaşına gelmiş ve beni unutmuştu.

Nikâh fotoğrafını ne zaman yolladı, tam bilmiyorum. İyi de çıkmışlar fotoğrafta, her ikisi de. Bir sinema filmi çifti gibiymişler. Margarita'nın mutsuz bir ifadesi var, dert dolu, ama kocası gülümsüyor. Fotoğrafla birlikte bir de ki-

tap geldi, Pereda'nın bir romanı, "Peñas arriba" Bu, Rudi'nin bana hediyesiydi, bana bir de ithaf yazmıştı: "Küçük baldızım Marina için." Marga'nın kitabı Auschwitz'ten dışarıya nasıl çıkarabildiğini hiç bilmiyorum. O zamanlar çok zayıf biriydi, herhalde kitabı bluzundan içeriye sokarak üzerinde taşımıştır. Kitabı Segovia'dayken en az on kere okumuşumdur, hikâye çok güzel olduğundan değil, bence çok fazla din ve tabiat vardı hikâyede, yok hayır, Rudi yüzünden okuyordum kitabı. Senin yüzünden, Rudi. Sana yemin ederim ki, asla âşık değildim, ama seni unutamadım da. Fernando... Pek işe yaramazdı o, sırf fiziksel olarak demek istiyorum. Ama ne kadar iyi bir kalbe sahip olduğunu hissetmeye başladığımda dışsal görünüşü pek de umurumda olmamaya başladı.

Senin kitabın. Yıllar sonra Julián eve bir arkadaşını getirmişti, o da hemen kitabın üzerine atladı, bunu çoktandır okumak istiyordum, bana ödünç verir misin? Kitabı tabii ki bir daha geri getirmedi.

Küçük ve bıcır bıcır bir güney Almanya şehri olan Kirchheim/Teck üzerinde pek de büyük bir iz bırakmamıştı Margarita Ferrer. Kirchheim'a gittim, dolaştım biraz oraları, belediyeye gidip bir şehir haritası ve hatta turistik broşür bile aldım. Geçmişe yolculuğa çıkmaya davet ediyordu broşürde, Martinskirche'den hareketle yirmi üç turistik duraktan geçilerek yine kilise meydanına gelebilirsiniz, diyordu. Wächterheim [bakım yurdu] tavsiye edilen güzergâhın dışında kalıyordu, Schlierbacher Strasse'deydi, buradan Wangerhalde'ye, oradan da Göppingen yönüne gidiliyordu. İki katlı bu bina, ilk kez hamile kalan dul genç kadınlar için 1894'ten beri bakım yurdu olarak hizmet vermekteydi, 1961'deyse baştan aşağıya elden geçirilmiş ve

yeni eklemeler yapılmıştı. Otuzlu yılların başlarından itibaren burası, şehirdeki ve civardaki diğer hamile kadınlar için doğumevi olarak da kullanılmıştı. Bugünse daha ziyade yaşlılar yurdu ve gençlik evi olarak kullanılıyor. "100 Jahre Stiftung Wächterheim" [Bakım Yurdu Vakfı 100 Yaşında] isimli broşürdeki bir resimde sanki Margarita'yı gördüm gibi geldi bana. 1933 ila 1945 yılları arasındaki bölümde. Resmin altındaki açıklamada resmin bir anneler gününde çekildiği yazıyordu, bir sürü çocuk vardı resimde, kızların başlarında çiçekten taçlar, Schwäbisch-Hall'den gelen iki rahibe, başlarında küçük bir şapka, bellerinde önlük, altı tane 'anne' veya bakıcı. Ortadaki, kısa saçlı, kareli bluzlu ve gülümseyen kişi, galiba Margarita o. Kolundaki çocuk da gülümsüyor galiba. Dikkat çekecek kadar küçük bir çenesi var. Bu Edi, sanırım.

O zamanlar yurt annesi -yani, yurdun müdiresi- rahibe Berta Wurst idi. Öyle anlaşılıyor ki, pes etmeyen ve iradesi güçlü biriymiş, çünkü evlerde vaftiz olayını yasaklayan Nasyonal Sosyalist yöneticilere karşı müthiş bir mücadele vermiş. Ama Margarita'ya destek olamamış. Yurdun yakınlarında arabayla kamp yapmanın resmi olarak yasaklandığı Ziegelwasen bulunuyor, buradaki Feinkost Kübler ismindeki kasap dükkânı o zamanlar vardıysa eğer, o takdirde Margarita burada çalışmış olmalıydı, sabahın yedisinden gecenin on birine kadar. Tahminimce Margarita'nın ücretini bakım yurdu alıkoyuyor, kalma ve Edi'ye bakma parası olarak mahsup ediyor ve onu hep ekside bırakıyordu.

Belediye arşivi Freihofgelände denen yerde bulunuyor. Margarita'nın kayıt evrakı ile ikamet izin belgesi burada saklı. Soyadı: Friemel, medeni durumu: evli, uyruğu: İspanyol. Belediye kayıt belgesindeyse, Stuttgart Belediyesi Sosyal İşler Dairesi'nin gönderdiği bir yazıya atıfta bulu-

nulmuş, buna göre o, Alman uyruklu görünüyor. Sosyal İşler Dairesi, bu bilgiyi şöyle temellendiriyor: Sayın Margarete Friemel'e, 26 Ağustos 1941 tarihinde Yurtdışı Teşkilatı'nın Stuttgart Şubesi tarafından memlekete geri dönenler için verilen yeşil renkteki belge tahsis edilmiş olup, bu sadece Almanlara verilmektedir.

Demek ki, Margarita'yla Edi o tarihten önce Stuttgart'a ulaşmışlardı. Kayıt evrakına göre buradaki geri dönenler yurdunda, Hotel Central, Schlossgasse 16 adresinde kalıyorlardı. 6 Ekim günüyse Kirchheim'daki bakım yurduna yerleştirilmişlerdi. O günkü 'Der Teckbote' [isimli gazete], taarruz operasyonlarının başarılı biçimde ilerlediğini, güney Ukrayna'da 12 binin üzerinde esir alındığını, İngiltere'ye toplam 56 bin grostonluk ve 476 uçaklık zarar verildiğini, Führer'in çarpıcı bir nutuk verdiğini, bölge valisi Gross'un Weilheim'da son gelişmelerin ne anlama geldiğine ilişkin açıklamalarda bulunduğunu, Linsenhofen'de bir işçinin piyangocu Kirchner'den 500 Reichsmark değerinde ödül kazandığını, [futbol kulübü] VFB Kirchheim'ınsa Nürtingen'de kılpayı da olsa haklı bir galibiyet kazandığını yazıyordu. Pazartesi günü, 3 Mayıs 1943'te 'Der Teckbote'nin üslûbu çok daha dikkatli ve sayfa sayısı çok daha azdı: Bir dağ işçisi "Emeğin Öncüsü" seçilmiş, Bütün Bolşevik saldırılar püskürtülmüş, cesur bir başçavuşa madalya verilmiş, Almanya'nın güney batısında deprem olmuştu.

Schwäbische Alb bölgesinde, on iki dereceli Mercalli ölçeği üzerinde yedi şiddetinde ölçülen dün geceki deprem, bütün Württemberg ve Baden'de etkili olmuştu; saatler durmuş, yataklar ve koca dolaplar yerinden oynamış, kapılar açılmış, vazolar yere yuvarlanmış, ahırdaki hayvanlar böğürmüştü. Oysa depremin merkez üssü bakım yur-

dunun hemen altı olsaydı bile Margarita bunu, çok daha büyük bir felaketin küçük bir parçası olarak hissedecekti, çünkü onun yaşadığı dehşet çok daha başka bir tabiattaydı. 3 Mayıs 1943'te o ve Edi şehirden ayrılmışlardı; ikamet kayıtlarına göre onların bir sonraki durağı Viyana X.75, Ernst-Ludwig-Gasse 10 idi.

Onun hakkında Kirchheim/Teck'te mevcut bilgiler bundan ibaret. Çaresizlikler dosyalarda yer almıyor ne yazık ki.

Rudi'yle karşılaşmamdan önce de onu tanıyordum. Onun hakkında kalın bir gizli dosya oluşmuştu; buna göre o, İspanya'daki savaşta devrimcilerin yanında yer almış ve orada evlenmişti. Nikâhı, oradaki resmi mercilerce tasdik edilmemiş olduğundan karısını bir kez daha nikâhlamak için elinden geleni yapmıştı. Bu amaçla pek çok kere bize başvuruda bulundu, Siyasi Birim Başkanlığı'na, sonra Quackernack'a veya Kristan'a. Onların hepsi de, er ya da geç Rudi'nin sıcakkanlılığının etkisi altına girmişti. Bizi gördüğünde hep sevimli sevimli gülümserdi, bazen de dairede SS erleri olmayınca, herhangi bir ihtiyacımız bulunup bulunmadığını sorardı, çorap veya ayakkabı boyası ya da bir parça sabun gibi.

Benim bir kız arkadaşım sansür dairesinde çalışıyordu ve ara sıra onun İspanyol eşine yazdığı mektupları okuyabiliyordu. Bazı mektupları neredeyse paragraf paragraf aklında tutmuştu. Böylece onun aşk hikâyesine ortak ve bir süre sonra da ona âşık olmuştuk. Rudi karısının güvenini kazanmak için mücadele ediyordu, belki de bizi etkileyen bu olmuştu, çevremizdeki onca ölümlere ve boyumuzu aşan ölüm listelerine, ölüm yazıcıları olarak bizlerin de aslında buradan sağ kurtulamayacağımız gerçeğine rağmen.

Bu gün gibi ortadaydı, Kristan ve diğerlerinin bunu bize söylemesine gerek bile yoktu: En iyi durumda burada yaşlanıp ölürsünüz, diyordu. Fakat diyelim ki kurtuldunuz buradan, o zaman da kimse size inanmayacaktır.

Rudi'nin mektuplarından, İspanyolun ümitsizliğe kapıldığı ve memleketine geri dönmeye karar verdiği anlaşılıyordu. O da, onu ve çocuğunu sonsuza dek kaybedeceğinden korkuyor, fikrini değiştirtmeye çalışıyor ve "senin Sillingy'deki yaz gecesi rüyan gerçek olacak" diye söz veriyordu. Bu acaba nasıl bir rüyaydı, diye sorduk birbirimize, ılık bir Fransa gecesi, çimenlikler, yol kenarı, yaprak hışırtısı, cırcır böceklerinin sesi, taze kesilmiş otların tatlı kokusu ya da mis gibi kızarmış etlerin kokusu. Kurmaylık binasının bodrum katından aşağıya, vadiye doğru bakıldığında köyün ışıkları görünüyor. Yahut kent meydanı üzerindeki odada yaşanan bir yaz gecesi, karşıdaki pencereden içeriye belli belirsiz sesler geliyor, bazen yüksek sesle gülüşmeler, rüzgârda kabaran perdeler, karanlıkta hışırdayan çamaşırların sesi ve boğazımı sıkan elle ilgili rüyam, kan ter içinde uyanışım, ahlamalar, inlemeler, ağlamalar, çevremdeki yataklardan yükselen sesler ve öylesine bir huzur duygusu ki, sanki bütün arzular yerine gelecekmiş gibi bir hissin uyanışı.

Bunları okumaktan hiçbir zaman sıkılmıyorduk. Dertleri, rüyaları, tatlı sözlerinden hiç bıkmıyorduk. Benim cesur gariban karım! Benim sevgili İspanyolum! Çok çok sevdiğim Marga! Tatlı küçük sevgilim! Hayatımız ne kadar da güzel olacak. Dertlenme sakın, sabırlı ol, seninle ve bana çok benzeyen ama senin gözlerinle bakan, güneşli memleketin ışığını taşıyan Eduardito'yla gurur duyuyorum (ona çocuğun bir resmini göndermişti, ama biz bu resmi görmedik). Biliyorum, diye yazmıştı, bu zor duru-

mundan kurtulmak istiyorsun ve büyük bir üzüntüyle hissediyorum ki, oğulcuğumuzla birlikte benden çok çok uzaklara gitmek istiyorsun –ama benim yapabileceğim tek bir şey var, sana ancak şunu söyleyebilirim: Sağlam dur ve benimle birlikte kendi ortak geleceğimiz için mücadele etmeyi sürdür. Önümüzdeki yolun en zor aşaması bu, ama hedefe varmadan önceki son zorluk, inan.

Sağlam dur, diye yazıyorduk biz de kendi içimizden, İspanya'ya geri dönme, seni sonsuzca seviyor Marga, inan ona, karşılaşmanız daha önce görülmemiş bir bayram gibi olacak; sadece dayanman gerek, dayanmak çok zor olsa da.

Bir sürü kucaklaşma, o kadar büyük bir hasret, o kadar güzel koyu gözler. Binlerce öpücük.

Margarita Ferrer'in, geri dönenlere verilen yeşil renkteki dönüş belgesine nasıl sahip olduğunu halen anlamış değilim. Belki de göründüğü kadar çaresiz değildi. Belki de sekreterlerden birinin basit bir hatasından ve onun da üstünün dikkatsizliğinden, belgeye hiç bakmadan imza atmasından ibaretti. Çünkü Margarita'nın elinde, söylediklerini ispatlayacak herhangi bir belge yoktu. Friemel, 29 Eylül 1942 tarihinde Berlin'deki Reichssicherheitshauptamt'a [İmparatorluk Güvenlik Başkanlığı'na] arzettiği bir dilekçede Ocak 1939'da onunla nikâhlandığını iddia etmişti. Ancak bu nikâh işlemi, yeni gelen İspanyol hükümeti tarafından, diğer birçok örnekte olduğu gibi geçersiz sayılmıştı. Eldeki tek nikâh belgesi yerel askeri makamlarca hazırlanmıştı ve bu da sonraki hadiseler sırasında kaybedilmişti. Fransa'da nikâh işlemini tekrarlamak istememişti, bunu memleketinde yapmak istiyordu, ilk fırsatta karısı ve çocuğuyla birlikte kendi isteğiyle geri döndüğü bu güzel yurdunda. Dilekçesinde Friemel, başvurusunun

aciliyetine sebep olarak, mevcut durumun devam etmesi halinde Margarita'nın oğluyla birlikte İspanya'ya geri dönmek istemesini, böylece çocuğun memleketinde eğitim görme ve aile ilişkisini hukukileştirme fırsatının ortadan kalkacağını öne sürmüştü. "Nikâhlanmak suretiyle İmparatorluk Almanyası uyruğuna kavuşacak olan eşim, Viyana'daki anne babamın yanına gitme, orada ikamet etme ve çalışabilme hakkını elde edebilecek, böylece onun ve çocuğun geçimini güvence altına alınabilecek, sonra da ben kendim onların bakımını üstlenebileceğim."

Daha önce Clemens Friemel de gerçekleşmemiş olan nikâhın belgelenebilmesi için gayret sarf etmişti. Bu amaçla Viyana İmparatorluk Valisi'ne başvurmuş, o da durumun açığa kavuşturulabilmesi için Margarita'nın uyruğunun belli olması gerektiğini söylemiş, Nürtigen sayın kaymakamına adı geçen şahıstan bu konuda bilgi alması ve evlilik cüzdanını ivedilikle kendisine ulaştırması talimatını vermişti. Kaymakam bu talimatı Kirchheim/Teck belediye başkanına göndermiş, o da Belediye Özlük İşleri Dairesi'ne bu konuda talimat vermiş, orası da Stuttgart'taki Belediye Sosyal İşleri Dairesi'ni aramış, burası da yurtdışından gelen Almanlarla ilgili daireye başvurmuş ve nihayet onlar da Margarita'nın iddiasını fiili vakıa olarak değerlendirmişlerdi: Buna göre bayan Friemel, 1939 yılındaki nikâh işlemiyle Alman uyruğunu kazanmış ve Yurtdışı Teşkilatı'nın Stuttgart şubesi tarafından 14779 kayıt numaralı yeşil renkteki geri dönenler belgesi şahsa teslim edilmişti. Bunun üzerine Kirchheim/Teck'in belediye başkanı, Nürtingen kaymakamına yazarak, bayan Friemel'in evlilik cüzdanını gösteremediğini, çünkü iddiasına göre nikâh işleminin ulusal hükümet tarafından tasdik edilmediğini, bu sebeple de artık söz konusu meselenin devam

ettirilmemesi gerektiğini arz etmişti. Kirchheim unter Teck, 24 Ağustos 1942.

Sahiden de mesele devam ettirilmemişti. Çünkü Friemel 16 Aralık 1942'de ikinci bir dilekçe daha vermiş, karısı ve çocuğunu kaybetmek üzere olduğunu bir kez daha yinelemişti. Ayın 10'unda gönderdiği bir mektupta, karısının memleketine dönmek için izin istediğini belirtmişti. Onun geri dönüşünü engellemeye ne hakkının, ne de imkânının bulunduğunu yazmıştı. Bu çaresiz durum karşısında, 29 Eylül tarihli dilekçesinde dile getirdiği meselenin müspet yönde hallini arz etmiş, en azından bu konuda somut bir cevap almayı ümit ettiğini belirtmişti. Somut bir cevap gelene kadar karısının kalması konusunda onu ikna etmeye çalışacağını yazmıştı.

1943 ilkbaharında müspet ya da en azından cesaretlendirici bir cevap gelmiş olmalı ki, Friemel, 3 Mart tarihinde babasına gönderdiği özel bir mektupta, meselenin -"Marga'ya gönderilen ekteki satırlardan da anlayabileceğin gibi"- epey ilerlediğini belirtebilmişti. Bahsettiği satırlar elimizde yok, muhtemelen Berlin'deki makamlar Margarita'nın Viyana'ya geçmesine müsaade etmiş ve başvurunun işlenebilmesi için bazı kişisel belgelerin sunulması için talimat vermişti. Friemel, babasının ve üvey annesinin -Clemens iki yıl önce yeniden evlenmişti- muhtemel bütün karşı çıkışlarına hazırlıklıydı ve argümanlarını elinden geldiğince çürütmeye çalışmıştı; Marga onları parasal açıdan zora sokmayacaktı, çünkü piyasada işgücü sıkıntısı yaşanıyordu. "Sorunların en büyüğü çocuk ve ev. Eğer M. işyerinde çalışırsa çocuk nerede kalacak? Eğer çocuk bir yurtta kalacak olursa, annesi onu her gün görebilecek, hatta evine götürebilecek mi? Ev konusunda: hangi somut imkânlar var elimizde?"

Öyle anlaşılıyor ki, babası bu planlara soğuk bakıyordu. Onlarca yıl sonra kaleme aldığı biyografik bir denemede Margarita bir mektuptan bahsediyor. Bu mektupta Clemens, kalacak yer sıkıntısı nedeniyle Friemel'e Viyana'ya gelmemesini salık veriyor. Margarita mektubu oracıkta yırtıp atmış, varış saatini telgrafla bildirmiş ve Edi'yle birlikte ilk trene atlayıp Viyana'nın yolunu tutmuştu. Viyana'da kendisine silah sanayiinde hemen iş buldu, fakat ev sorununu çözemedi, ta ki sonunda bayan Vesely merhamet edip onları yanına alana dek. 11 Eylül 1943 tarihli bir mektupta Ludwig, Margarita ile çocuğu yanına alması için annesine ricada bulundu: Rudi'yle iyi dostuz. "Birlikte çalışıyor, yan yana uyuyor, her şeyimizi paylaşıyoruz, kısaca, bizimkisi sadece cephede yahut diğer sıkıntılı durumlarda ortaya çıkan dostluklardan."

Bu mesele daha altı ay kadar sürüncemede kaldı. Friemel, hem Marga'ya yazdığı mektuplarda, hem de İmparatorluk Güvenlik Başkanlığı'na verdiği dilekçelerde duygularına hakim olmaya çalışıyordu. Bana öyle geliyor ki, her sözcüğü iyice düşünüp tarttıktan sonra kaleme almıştı bunları. Yağcılık yapmıyor, Nasyonal Sosyalist yazım üslûbuna kendini kaptırmıyordu. Sadece babasına yazdığı mektuplarda bazen sinirlerinin çok gergin olduğunu hissettiriyordu. Muhtemelen Aralık 1943'te yazdığı tarihsiz bir mektupta Friemel, bir kez daha kamp komutanıyla konuşacağını bildiriyordu Viyana'ya: "Bundan hiçbir sonuç çıkmazsa o zaman *her şeyi* bitiririm. Sadece M. için üzgünüm, o kadar çok şeyi sırtlandı ki." Beş hafta sonra, hasretle beklediği onay geldi; fakat Friemel'in ikinci dilekçesi, yani nikâh işlemleri için Viyana'ya gidebilme başvurusu reddedildi. 6 Mart 1944'te Kristan'a vekalet eden Özlük İşleri Memuru, Clemens Friemel'e şunları içeren bir yazı göndertti: "Ausc-

hwitz Toplama Kampı'nın bildirdiği üzere Berlin'deki İmparatorluk Güvenlik Başkanlığı, sizin ve oğlunuz Klemens'in bu nikâha şahit olarak katılabilmenize onay vermiştir. Bütün hazırlıkları rahatlıkla yapabilmeniz için, oğlunuzun da olurunu alarak nikâh tarihini 18 Mart 1944, saat 11 olarak değiştirmiş bulunuyorum. Tam vaktinde burada hazır bulunmanızı rica ederim. Oğlunuz Klemens, ben bayan Ferrer y Rey tarafından, Auschwitz Toplama Kampı'nın talimatıyla durumdan haberdar edilmiştir."

Bana bunların hiçbirini anlatmadı. Fakat annemin komşularımız veya tanıdıklarımızla yaptığı konuşmalardan anlamıştım ki, o hapse düşmüştü. Bir kampa düşmüştü, ama kampın adı hiç zikredilmiyordu. Buna gerek de yoktu zaten –hangi tarafta durduğumuzu çok iyi biliyordum. Mesela, ben hiç Hitlerjugend'e katılmadım. Annem izin vermemişti. Bir keresinde eve bir mektup yollamışlardı, en geç bir hafta içinde onlara katılmazsam başımıza çorap örecekleri-ni söylüyorlardı. Bunun üzerine ben de kalktım, onların yanına gittim. Oraya varır varmaz hemen bir küçük grup oluşturup beni evire çevire dövmüşlerdi. Ben de bunun üzerine, ben asla size katılmam, deyip çekip gitmiştim.

Annem Nazilere asla sempatiyle yaklaşmadı, tam tersine: Her fırsatta yasaklı radyo kanallarını dinler ve parti liderlerinin konuşmalarını birtakım sivri laflara bölmeye çalışırdı. Friemel ailesinden ara sıra temasım olan tek kişi Klemens enişteydi. Başka bir erkekten kızı olan bir kadınla birlikte yaşıyordu. Kızın adı Reli'ydi. Çocukken daha sık onlarda olurdum, Erdberger Strasse'ye kavuşan küçük bir sokakta otururlardı, tüplü bir radyoları vardı, bana karşı hep sevecen davranırlardı. Annemin büyükbabama kızgın olduğu zamanlarda Klemens küçük şakalar yapar,

kızgınlığını dağıtmaya çalışırdı. Daha sonraları ağır hasta oldu. Gençliğinde boks yapmıştı ve bu yüzden uzun süren bir ayak sakatlığı geçirdi. Topalladığı için Wehrmacht'a alınmamıştı. Postanede çalışıyordu. Onu esprileri ve sıcakkanlılığıyla tanıyorum aslında sadece. Siyasi konularda konuştuğunu hatırlamıyorum. Eminim ki, üzerinde ailesinin etkisi vardır, yani sosyal demokrattır, fakat ailenin diğer erkekleri gibi eylemci değildi. Belki annem onun sayesinde nikâhtan haberdar olmuştu. Öyle ya da böyle, annemin bundan haberi vardı.

Rudi Friemel evlenecekti.

Söylecek söz bulamıyordum.

Evet, evlenecek, bir İspanyolla, zaten bir çocukları da var.

Toplama kampında evlenmek ha? Herkesin öldüğü yerde?

Hem de Blok 24'te, yani mektupla yapılan bir nikâh değil, karısı bu olay için kalkıp buraya gelecekmiş, gerçek bir nikâh memuru işlemleri yürütecekmiş ve kadın bizimle burada kampta tam bir gün geçirecekmiş ve böylece çocuğun resmi bir babası olacakmış.

Meşru bir babaya sahip olmak o zamanlar fevkalade önemli bir şeydi.

Ve sonra şöyle bir şey de duydum: Ona bir evlilik hediyesi vereceklerdi! Beyaz bir gömlek işlenecekti.

Bir gün şöyle bir haber duyuldu: Şimdi yanımıza İspanyol bir sivil kadın gelecek, sonra da Rudi Friemel'le evlenecek. Hemen sonra, bir SS eri eşliğinde odaya getirildi. Tipik bir İspanyol nasılsa öyleydi görünümü, ince

uzun bir yüz, siyah saçlar, siyah gözler. Koyu renk bir elbise giymişti, altına da beyaz bir bluz. Başında beyaz küçük bir şapka vardı, üzerinde de küçük çiçekler. Birisi oturması için bir sandalyeyi işaret etti ama o ayakta kalmayı uygun buldu. Mahcup ve heyecanlıydı, ağzından tek bir kelime çıkmadı. Muhtemelen bizlerle konuşmaması yönünde telkinde bulunmuşlardı ona. Onu yazıhaneye getirmiş olmalarının sebebi, burada kampın gündelik hayatından pek bir şey hissedilmiyor olmasıydı herhalde. Oysa sorgu odaları öyle miydi?

Sonra Friemel erkekler koğuşundan çıkıp geldi. Takım elbise giymişti, gömlek, ceket, ayakkabı ve kravat, hepsi de SS'in kıyafet odasından alınmaydı. Birbirlerine sarılmadılar. Tutuktular, her ikisi de nerede durup beklemeleri gerektiğini bile kestiremiyorlardı. Quackernack da tutuk gibiydi; güvensizliğini gizlemek amacıyla yola koyulmak için bastırdı. Haydi, gidiyoruz.

Friemel'in erkek kardeşiyle babasının ve hatta oğlunun da nikâh töreninde hazır bulunduğunu şimdi duyuyorum. Onları bizim yazıhanede görmedim. Muhtemelen şehirde beklemişlerdir ya da barakaların dışında. Öte yandan, bütün bir aileyi barakaların önünde bekletmiş olduklarını da düşünmüyorum doğrusu. Belki de dikenli tellerin dışında beklemişlerdi, kamp komutanın villasının orada.

SS'lerin ofisinde yazıcı olduğum için bana bir serbest geçiş belgesi vermişlerdi, bu belge sayesinde yanımda bir güvenlikçi olmaksızın kampa girme hakkım ortaya çıkmıştı. Yanımda hep bir evrak çantasıyla dolaşıyordum, içinde bir sürü evrak vardı, bir kontrol durumu hasıl olursa güvenlikçileri etkileyeyim diye. İşte bugün de öyle yaptım, güzel bir ilkbahar başlangıcı günüydü, merasim için

biçilmiş kaftan gibi bir gün. Nikâh günü olduğunu biliyordum, ama bu konuya kafamı pek takmadım ve dosdoğru kamp kapısından içeriye girdim. Gün içindeydi, tam ne vakit bilmiyorum, kamp oldukça boş görünmüştü gözüme. Ortalıkta çocuklu bir kadın gördüm, işte onlar, diye düşündüm kendi kendime. Ona bir şey söylemedim, çünkü yanında bir SS eri vardı. Belki de sessizce bir şeyler fısıldamış olabilirim. *Felicidades* [mutluluklar dilerim]. Oğlanın başını okşadım, bundan eminim ama.

Quackernack başka bir yere tayin olduğu için vekaleten nikâh memurluğu görevini Kristan icra etmişti. Rudi'nin ailesinin yanına tam zamanında varabilmesi için gerekli önlemleri almıştı. Bizler o kadar heyecanlıydık ki, sanki kendimiz evlenecek gibiydik. Pencerelere üşüştük, yeni evli çift kol kola kapıdan dışarıya çıkarken, peşlerinden damadın babasıyla kardeşi, ikisinin arasında da çocuk göründü. En son Kristan ve bir SS eri çıktı. Auschwitz belediyesi nikâh memurluğunca Alman mevzuatına göre bir kez daha nikâh kıyılarak işlem resmileşti. Kısa bir süre sonra nikâh grubu bizim bölümümüze geri döndü. Babayla kardeş vedalaşırken Kristan, ofis müdürümüzü mahkûm orkestrasının şefine gönderdi, yeni evliler için müzik çalması için orkestrayı çağırmak üzere. Fakat kamp müdüründen daha önce bu konuda izin alınmamış olduğundan söz konusu konser gerçekleşemedi.

Üçü de yanlış! Birincisi, evlenen İspanyol bir adamdı. Madrid'in savunmasına katılmıştı, sonra Fransa'ya kaçmıştı, orada Fransız bir kadınla aşk yaşamış ve ondan bir çocuğu olmuştu. Ardından Almanlar onu yakalamışlar ve

buraya getirmişlerdi. Çocuk biraz büyüyünce ve İspanyol adam halen kampta tutuklu kalmaya devam edince, kadın bozuk çalmaya başlamış ve evlenmek istediğini söylemeye başlamıştı. Böylece bizzat sayın Reichsführer SS'e [İmparatorluk SS Birliği Başkanı'na] bir dilekçe göndermişti. Himmler küplere binmişti: Yeni Avrupa'da böyle bir rezalet olabilir mi! Hemen evlendirin onları! İkincisi, Fransız kadın çocuğuyla birlikte hemen kampa getirilmiş, bu sırada İspanyol adamın üzerindeki çizgili kamp kıyafetini çıkarmaya başlamışlardı. Güzel bir takım elbise giydirmişlerdi ona, ki bu elbiseyi kampın görevli baş mahkûmu kendi elleriyle çamaşırhanede ütülemişti. Boynuna uygun renkte bir kravat takmışlardı ve böylece hemen nikâh törenine geçilebilmişti. Üçüncüsü, orkestra tabii ki konserini verdi, hem de nikâh işleminden sonra, yeni evli çift evlilik fotoğrafı çektirmek üzere kamp fotoğrafçısına gittiği sırada: Kadının elinde bir demet sümbül, kolunda çocuğu vardı, göğsünü gururla gere gere resim çektirmişti. Arkalarından müzik grubu çalıyordu, hem de ne çalma. Mutfaktaki SS eri bağırıp çağırıyordu, ama bu orkestranın umurunda bile değildi: Patates soyacaklarına iş saatlerinde müzik çalıyorlar, şunlara bak! Bunun hesabını vereceksiniz! Şimdi çorbaya patatesleri kim koyacak! Hepinizin canı cehenneme... Yardımcıları onu sakinleştirmeye çalışıyorlardı: Doğrudan Berlin'den gelen bir emir bu yahu! Ayrıca çorbada bir kere de patates olmasa ne olur. Bu sırada yeni evlilerin fotoğraf çekimleri bitmişti ve ardından ikisi kamp kerhanesine çekildi, bu gece için orası tamamen boşaltılmıştı. Ertesi gün Fransız kadını Fransa'ya geri postaladılar, İspanyol adam da yine çalışma üniformasını giyerek çalışma taburundaki işine geri döndü. Fakat kamptaki bütün yetkililerin başları ta göğe vur-

muş gibiydi: Bakın, bakın, Auschwitz'te nikâh kıymak bile mümkün, gördünüz mü?

Kamp kerhanesi Blok 24'te bulunuyordu, birinci katta. On sekiz adet hücreden meydana geliyordu. On iki Alman ve altı Polonyalı hayat kadını burada mesleklerini icra ediyorlardı. Kadınların çoğunun kamp üniforması üzerine siyah üçgen işlenmişti, yani daha önce de hayat kadınlığı yapmışlar demek oluyordu bu. Fakat bazıları da tamamen ümitsizliğe kapıldıklarından burada çalışmaya razı olmuşlardı. Çünkü burada yemekler daha iyiydi ve geceleri erkek müşteriler bir sürü hediye getiriyorlardı onlara. Mesela, on yedi yaşında bir kadın vardı, Birkenau kampının komutanı yüzbaşı Hössler'e âdeta yalvarmıştı, kerhaneye tayin edilmesi için. Hayatında hiçbir erkekle yatmadığını, fakat canını kurtarabilmek için şimdi hayat kadınlığı yapmaya razı olduğunu söylemişti. Hössler genç kadının durumundan o kadar etkilenmişti ki, onu daha iyi bir birime tayin etmişti. Başka bir örnek de, çalışma görevinden dönen bir Polonyalının, karısını kerhanenin penceresinde otururken görmesiydi. Karısının kampta olduğundan bile haberi yoktu.

Siyasi mahkûmlar kerhaneye gitmeyi şerefsizlik kabul ediyorlardı. Kerhaneye girmek için bir fiş gerekiyordu, sonra bu fiş kapıdaki görevliye teslim ediliyordu. Görevli mahkûmlar sadece kendileri için bir şeyler temin etmiş olanlara veriyorlardı bu fişlerden. Kabul salonunda sağlıkçı bir SS eri görev yapıyor, hayat kadınına uğrayacak olanlara bir iğne vuruyordu. On beş dakika içinde işin bitirilip hücreden çıkılması gerekiyordu. Hücrenin nasıl bir yer olduğunu biliyordum, çünkü bizim çalışma grubumuz '43 sonbaharında buraları badana etmişti. Hollanda-

lı bir Yahudi mahkûm, çok da yetenekli biriydi, kamp komutanının emriyle duvarlara çıplak ve yarı çıplak kadın resimleri çizmişti –Naziler erotizmden ne anlıyorlarsa onu çizmişti. Tahminimce SS'ler evli çifti kerhaneye koyarak epey eğlenmişlerdir kendi aralarında. Bu durum bizi utandırmadı, aksine, nikâh merasimi, elimizden çoktan kaybolup giden bir normalliğin içine yeniden dalabilmek demek olmuştu. Bu olayı yurtseverliğin galibiyeti olarak da görmüştük, kendimizi hakim kılmanın bir yoluydu bu bizim için, belki de mağlubiyetimizin sonradan tashih edilmesi anlamına geliyordu. Bütün bunların, Polonyalı yoldaşlarımız üzerinde ne kadar olumsuz etki yaratacağı aklımızın ucundan bile geçmemişti.

Şerefinize, Rudi!

Birdenbire her şey değişmişti. Kıyafet bölümünün bodrum katına oturmuş, pencereleri perdelerle örtmüş ve blok kapısını kapatmıştık. Yiyecek bir şeyler de vardı. İçecek de. Hatta bir sigara bile tüttürmüştüm. Gözleri ışık ışık parlıyordu. Ludwig'in yüzü de ışık saçıyor gibiydi. Ee, anlat bakalım Rudi, nasıldı, baştan sona, sırasıyla güzelce anlat her şeyi.

Ölüm sizi ayırana dek.

Fakat o akşam çok uzaklardaydı. Asla kaçmayı aklıma getirmemiştim. Çünkü kaçanlar, geride kalanları tehlikeye atarlar. Fakat Ernst Burger'le ben gecenin kör ünde kamp yolunu izleyerek koğuşumuza doğru ilerlerken kararımızı vermiştik. Kaçacaktık, hem de hemen şimdi, çünkü hâlâ hayatta olduğumuzu bir kez daha fark etmiştik. Bu nikâh, kendi varoluşumuzun aksi ispatlanamaz kanıtıydı.

3
SÜKÛNET

Kırk yıl geçmişti aradan, giderek daha az düşünüyordu onu, akıp giden günler, dakikalar içinde. Sonra bazı şeyleri hatırlıyordu yine, arzulamayı, arzulanmayı. Bir keresinde gitti oturdu, geceydi, kararı karardı. Dikkatle kulak kesildi, nefesini tutmuş dinliyordu. Sükûnet ne kadar da huzur vericiydi. Sadece kalorifer borusundan tehditkâr olmayan gurultular geliyordu. Kocası çoktan yataktaydı, uyuyordu. Yazı yazarken yakalansaydı kocası tarafından, çok rahatsız olacaktı. Sanki ona ihanet ediyormuş, sanki vicdanı sızlıyormuş gibi olacaktı, onun ve tabii çocukları yüzünden, çoktan adam olmuştu onlar gerçi. Zaten bu yüzden kendini bir türlü toparlayamıyordu: çünkü onun

gölgesi Rudi'nin resmini karanlıkta bırakıyordu. Ve aradan geçen onca yıl güvenini, ümidini, yaşama gücünü, her şeyin düşündükleri gibi gelişeceğine olan inancını kemirip bitirmişti. Tek tek saymaya başlamıştı: dört defa zor ameliyatlar geçirmişti, yüksek tansiyonu vardı, Edi ağır bir hastalık geçirmişti ve bu onu çok ama çok yormuştu, erkek kardeşinin ansızın ölümü, büyük isyanın hüsranla bitmesi, geldiği ülkede gerçek bir dönüşümün yaşanamaması. Ve en kötüsü, diye yazdı, başa gelebilecek en kötü şey de: insanların iyiliğine olan güvenin sarsılması ve ideallerin aslında saçma sapan birer fikir veya kariyer basamaklarını teker teker atlamak için kullanılan birer araç olduğunun idraki. Bununla -ve artık yirmi yaşında (savaş bittiğinde yirmi dokuz yaşında) olduğuyla- mazur göstermeye çalışıyordu okunaksız, garip yazısını; büyük günden, son geceden, ayrılıştan haber veren bu yazdıklarını. Hiçbir yerde, diye yazdı, bu kadar mutsuz olmamıştım.

Hiçbir yerde bu kadar mutsuz olmamıştım bu küçük kaba şehirde, hırlayan, çığıran kasap karısı bilmem kimin yanında olduğum kadar; bana pis bir köpekmişim gibi davranıyordu, bütün Almanca sözcükleri unuttum, ama sadece bu ifadeyi unutmadım; hayatta en çok istediğim şey buradan bir an önce kurtulmaktı, pis bir köpek olmadığım herhangi bir yere özlem duyuyordum, ama bir türlü başaramıyordum, hiç kimse beni ve Edi'yi yanına almak istemiyordu; bütün bu tükenmişlik ve yalnızlık içinde Viyana'ya gitmeye razı oldum. Rudi'nin babası karşı çıkmıştı, bana yolladığı mektupta evinin hepimiz için çok küçük olacağını yazmıştı, ama ben yine de kalktım gittim oraya ve Viyana'ya vardığımda yiyecek bir şey bulama-

dım, Viyana'da satın alacak bir şey bulamadım, Viyana'da yakacak bir şey bulamadım, çocuğu olan bir yabancı için zaten hiçbir şey bulunamıyordu ve hatta bir keresinde tramvaydan dışarıya atmışlardı beni, başıma bir şey gelmediği için şanslıydım. Kaldığım eve bomba düşmüştü ve Edi'yle ben bu harabede oturmaya devam eden tek kişilerdik, ama bu daha sonra oldu, önce telgraf gelmişti çünkü. Üzerime giyecek tek bir şeyim yoktu ve iyi niyetli bayan Vesely, onu asla unutamam, aldı beni götürdü arkadaşının yanına, bir terziydi, tehcire tabi olmuş kocasını çok ama çok özlüyordu terzi hanım. Minnacık odasında bir yatak duruyordu, tek bir hareketle yatağı dolap haline getirebiliyordun, hayatımda ilk kez böyle bir şey görmüştüm. İşte bu yatak-dolabın yanıbaşında terzi hanım bana bir elbise dikti ve bayan Vesely de bana bir bluz hediye etti, naylondandı ama ham ipek gibi parlıyordu ve Edi'ye de hep giyeceği bir kazak ve askılı pantolon verdi. Yola çıkmadan önceki geceyi kayınpederimin yanında geçirmek zorundaydık, eğer tren istasyonuna vaktinde varmak istiyorsak, güneş daha doğmadan veya battıktan sonra, ama mutlaka alacakaranlıkta; daha önceki gibi yine tek başına kalabildiğimiz bir kompartımana düşmüştük, Edi yanımdaki bankta uyuyordu, uykusunda gülümsüyordu, yol hiç bitmeyecek gibi gelmişti bana.

Öteki şehrin tren istasyonunda buz gibi bir soğuk vardı, bizi kampa götürme emri almış bir asker bekliyordu zaten. Yürüyerek gittik, yok hayır, bizi bir arabayla oraya götürdüler ve yol kenarında bir sürü kadın gördüm, üstlerinde incecik bir yelek vardı, kazma küreklerle hendek açıyorlardı, onların griye dönmüş yüzlerini ve soğuktan kızaran ellerini görünce kendimden çok utandım. Sonra arabadan indik, kapıdan geçtik, kapının üzerindeki sloga-

nı okudum, dikenli telleri gördüm, arka tarafta duran gözetleme kulelerini ve uçları görünen makineli namlularını, önlerindeki mahkûmları, bize dik dik bakmalarını, ki bakışları yüreğimi burkmuştu. Birkaç adım attıktan sonra orkestra çalmaya başladı, müzik eşliğinde yazıhaneye vardık, çizmeli subaylar bekleşiyordu odada. Dediler ki, şuradaki ofis banklarından birine oturun siz, birinci sıraya oturun. Sonra ismen tek tek çağırıldık, öne çıktık ve imzalarımızı attık. Rudi cebinden hemen iki altın alyans çıkardı, birini benim parmağıma, diğerine kendininkine taktı. İşte şimdi onun boynuna atladım ve sarıldım ona. Rudi'nin babasıyla kardeşi de nikâh belgesini imzaladıktan sonra, nikâh işlemi tamamlanmıştır, dendi.

Yazıhaneyi terk ettiğimizde orkestra yeniden marş çalmaya başladı ve bana öyle geldi ki, bu sefer mahkûmlar biraz daha sevecen bakmaya başlamışlardı bize, düşmanlarının düşmanı bir zafer kazanmış gibi gelmişti onlara. Sonra yemekhaneye geçtik, burada sadece bizim için yemek hazırlanmıştı, yemekleri servis eden mahkûmlar, bu biricik nikâh töreni münasebetiyle ne kadar mutlu olduklarını kulağıma fısıldıyorlardı. Yemekten sonra, gecelememiz için bize tahsis edilen odaları gezdik, bir oda kayınpederim ve eniştem, bir oda da üçümüz için ayrılmıştı. Merdivenlerden yukarıya çıkarken Rudi dedi ki, bize burayı verdikleri için sakın kızma, çünkü burada hayat kadınları kalıyor aslında. Birinci kattaki uzun bir koridora pek çok kapı açılıyordu, bizi birkaç siyasi mahkûm burada karşılamak üzere bekliyordu. Bizi tebrik ettiler, karşılıklı olarak şakalaştık ve bu tören dolayısıyla özel olarak hazırladıkları bazı çizimleri bizlere hediye olarak takdim ettiler. İçlerinden biri oldukça uzun boyluydu, bir doksan veya daha uzun. Bize sarılan ve bana bir demet çiçek veren de oydu.

Meğerse o bizim nikâh resimlerimizi çeken fotoğrafçımızmış. Bizden ayrılmadan önce anne babasının adresini verdi bana. Viyana'da onları ziyaret etmemi rica etti, onunla ilgili evham etmemelerini söylememi istedi, sağlığı yerindeydi ve her şey iyi olacaktı. Daha sonra, geri dönünce, sahiden de gittim buldum onları ve her şeyi anlattım onlara. Sonra onlar beni ve Edi'yi her hafta evlerine davet ettiler, yemeklerini bizimle paylaştılar, hatta bize gıda paketlerinden bile verdiler.

Arkadaşlarıyla tanışma faslı bittikten sonra Rudi'yle ben kampta uzun bir yürüyüş yaptık. İşte o sırada bana, Viyana'da kimsenin bilmediği, bilenlerin de bir sır olarak sakladığı şeyleri anlattı: Burada binlerce ve binlerce Yahudiyi katlettiklerini, bunu gaz odalarında yaptıklarını, gaz bulamadıklarında da insanları üst üste yığıp yaktıklarını söyledi. Ayrıca Rudi, gizli direniş grubunun firar planlarından söz etti. Bana dedi ki, beni anlıyorsun değil mi, ben de bu grubun içindeyim, seninle evlenmiş olsam da buna mecburum, çünkü oğlumuzun benim soyadımı taşımasını istiyorum.

Chiquita [şekerim], dedi bana, eğer başıma bir şey gelirse, bir daha birbirimizi göremezsek.

Akşam yemeğinden sonra odaya çıktık. Rudi oğlu için deli divane olmuştu, şaşırmamıştım, çünkü Edi dünya güzeli bir çocuktu, akıllıydı, sıcakkanlıydı, lüle lüle saçlarıyla biblo gibiydi. Birlikte oynadılar, koşuşturdular, güreştiler, ta ki Edi yorgunluktan bitap düşüp uykuya dalana kadar. Daha sonra Rudi'yle saatlerce konuştuk. Farklı biri haline gelmişti, bir şeyler kaybolmuştu sanki.

Ertesi sabah erkenden kalkmak durumundaydık. Bizi tren istasyonuna götürecek olan araba dışarıda bekliyordu. Ben derin bir uyku çekmiştim, fakat dediğine göre

Rudi bütün gece uyuyamamıştı. Kapıya kadar bize eşlik etmesine izin verdiler. Orada ilk önce babası, sonra da kardeşiyle kucaklaştı. Ardından Edi'yi öptü, hem de birkaç kere. Son olarak da bana sıkı sıkı sarıldı, güçlü ol küçük kadın, diye fısıldadı kulağıma, birden arkasını döndü ve dosdoğru kampın yolunu tuttu. Acaba dönüp son bir kez daha bana bakar mı ümidiyle uzun süre arkasından baktım.

Temmuz 1943'te asılarak idam edilen on iki Polonyalının görüntüsü gözümün önünden gitmiyor. Birlikleri, büyük posta zincirinin dışındaki bir bölgede ölçüm işlerini yapıyordu ki, gruptan üç kişi bunu firar için fırsat bilmişlerdi. Grubun geriye kalan üyeleri daha sonraki bir akşam, mutfağın ön kısmında iki büyük tahta direk üzerine monte edilmiş olan bir kirişe asılı iplerin ucunda sallandırılmışlardı. Kampa dönüşüm sırasında onların önünden geçirilmiştik. Yüzleri sararmıştı, boyunları tuhaf biçimde uzamıştı, ağızlarından salyaları akıyordu. Böylece bize göstermişlerdi ki, firarı düşünüyorsanız sadece kendi hayatınızı riske atmış olmuyorsunuz. Ama olsun, nikâh merasimi bize büyük bir heyecan katmıştı, her yaptırımdan gözümüz korkacak olsa asla bir şey yapamazdık. Ve zaman da çok daralmıştı artık, cephe yavaş yavaş yakınımıza geliyordu, belki de bir sonraki taarruzun ardından Kızıl Ordu bizim bölgemize kadar ilerlemiş olurdu. Bu durumda SS batıya doğru çekilecek ve giderayak bütün mahkûmları teker teker ortadan kaldıracaktı. Bu sadece bizim kafadan uydurduğumuz bir evhamımız değildi, zira daha sonra öğrenecektik ki, Himmler'in talimatıyla Höss, kamp komutanlığına başvurarak, Birkenau'u yerle

bir etmek ve buradaki bütün insan emarelerini yok etmek için hangi tedbirlerin gerekli olduğunu sormuştu. Kanaatimize göre bu girişim, ancak Polonyalı partizanlarla ortak bir eylemle engellenebilirdi. Mücadele grubunun başını kamp dışına taşımaktan başka bir çare kalmamıştı artık.

İlk haftalarda Rudi candan bezdirici bir mutsuzluk içine düşmüştü. Ama sonra kız arkadaşım Sari, o da bizimle birlikte Özlük İşleri Dairesi'nde çalışıyordu, ona sırılsıklam âşık oldu. Buna şaşırmamak lazım, çünkü ta en tepedeki kamp komutanı dahil bütün SS'ler bile onun sevecenliğinin etkisine kapılmışlardı. Ama galiba Sari'nin aşkının ardında bir başka sebep daha vardı ve bu, Rudi'nin davranışlarıyla veya onun gönül çelenliğiyle hiç de alakalı değildi: Yıllar içinde işe yaramaz o kadar çok sevgi biriktirmiştik ki içimizde, nikâh töreni bu birikimi birdenbire açığa çıkarmış ve tam da onun üzerine odaklamıştı. Başlangıçta Rudi bu ilişkiye karşı çıktı, Sari'yle karşılaşmamak için elinden geleni yaptığını fark ettim, yakınında çalışma yaptığında kenara çekiliyordu mesela ya da bakışlarına karşılık vermemeye özen gösteriyordu. Bazen oldukça soğuk ve itici bile davranıyordu, ama kız arkadaşım her şeye rağmen bu sevdadan vazgeçmiyordu, gözü ondan başkasını görmez olmuştu. Zamanla onun yakınlaşma çabalarına karşı koyamaz oldu ve sonunda birbirlerine karşı ortak duygular beslemeye başladılar. Rudi, sık sık ofisimize gelebilmek için çeşitli bahaneler uyduruyordu. Kristan'a demişti ki, Özlük İşleri Dairesi'ne teşekkürlerimi sunabilmek için size bir bidon yağ temin ettim. Böylece her cumartesi günü öğleden sonra elinde büyük bir kap yağla ofisimize gelmeye başladı. Gün seçimi de ol-

dukça iyiydi, çünkü o günler bir kişi hariç hiçbir üstümüz vazife başında olmazdı. Fakat yine de birbirlerine tensel olarak yaklaşamıyorlardı. Ara sıra Rudi, arkadaşıma bir kapının arkasında veya dolabın yanındaki köşede bir öpücük kondurabiliyordu, o kadar. Ofisteki biz sekreterler de ikisinin mutluluğu için elimizden geleni yapıyorduk. Sari, onun yazdığı aşk şiirlerini gösterirdi bana gizlice ve ayrıca ona aktardığı bütün askeri ve siyasi hadiselerle ilgili bilgileri de bizimle paylaşırdı.

Yani, artık bu konuda kesin karar vermiştik: Ernst Burger ve ben firar edecektik. Zbyszek Raynoch'la birlikte, o benimle birlikte SS'lerin ofisinde çalışıyordu. Lehçe bilen birine ihtiyacımız vardı, aksi takdirde dışarıda hayatta kalma ihtimalimiz sıfıra düşerdi. Sivil işçiler bize kaçış güzergâhımız, ilk temas noktamız, yiyecek temini ve partizanlarla nerede görüşeceğimiz hakkında ayrıntılı bilgi vermişlerdi. Revirden ağrı kesici ve tansiyon düzenleyici ilaçlar da temin etmiştik. Ayrıca zehir hapları aldık yanımıza, girişimimiz suya düşerse diye. En büyük sorun, en yakın arkadaşlarımıza bile haber veremeyecek olmamızdı. Firarımız onlar için de tam bir sürpriz olacaktı. Ayrıca, yakınlarımıza bir sürü eziyet edeceklerdi bu yüzden. En iyi ihtimalde, kamptan gizlice dışarıya çıkartırabildiğimiz mektuplarla onları bu konuya dikkatlice hazırlayabilirdik. Bizden sonra mücadele grubunun başına kimin geçeceği de bir başka meseleydi.

Friemel, dedim ben. Bu konu için düşündüğümüz öteki Avusturyalıyı gözüm hiç tutmamıştı. Onun cesaretinden asla kuşku duymamıştım aslında. Çok gözü kara biriydi çünkü. Fakat görevli mahkûm olarak üniforma de-

posunda çalışıyordu ve bu yüzden keyfine diyecek yoktu. Tavana kadar kıyafetle dolu olan tek kişilik bir odası vardı. Bir keresinde yanına gidip kapısını çaldım. Raporcuyla birlikte oturmuş akşam yemeği yiyordu, iki genç mahkûm da onlara servis yapıyordu. Yemek masasında bir kuş sütü eksikti: Kızartılmış etler, sebzeler, börekler, içkiler; canımızın çektiği her şey yani. Gel yanıma, şapkan da kalsın başında. Küstahlığı kızdırmıştı beni.

Hayır, o değil. Rudi.

Anlaştık o zaman, dedi Ernst Burger. Ben onunla konuşurum.

Firar için planladığımız zamandan iki gün önce Friemel yanıma geldi.

Bir konu hakkında seninle konuşmak istiyorum, dedi bana, çünkü sen beni İspanya'daki faaliyetlerimizden beri tanıyorsun. Üzerime nasıl bir sorumluluk bineceğinin gayet farkındayım. Samimi söylüyorum, içim bu konuda çok rahat değil. Geçmişte bazı şeyleri doğru yolunda yapmadım zira.

Saçmalama yahu. Kamptaki çalışmalarını gayet iyi biliyoruz. Sana güvenimiz tam. Senden daha iyisini mi bulacağız?

Bir süre sustu ve gözlerini ayakkabılarının ucuna dikip öylece durdu. Sonra başını kaldırdı. Bana baktı, ama sanki bana değil, ileriye, sonsuzluğa doğru bakıyor gibi geldi bana.

İyi, bari gitmeden önce söylediniz bunu bana, dedi.

Ama bu olay böyle gerçekleşmedi ki. Ufak ama önemli bir ayrıntıyı unutuyor. O da şu: Ben ondan önce firar etmiştim. Benden önce de Alfred Klahr kaçmıştı, benim yü-

zümden. Ana kamptan firar ederek kurtulan ve Polonyalı olmayan bir tek biz vardık. Klahr iki ya da üç hafta sonra Varşova'da Alman devriyelerince vurularak öldürüldü, söylenenlere göre isyandan kısa süre önce yapılan arama taramalar sırasında olmuştu bu hadise. Geriye bir tek ben kalıyorum. Demek ki, bu bilgiyi resmen ört bas etmiş. Bir süre önce onu radyoda dinledim, bir okul sınıfında konuşma yapıyordu. Auschwitz'ten tek bir Avusturyalının kurtulamadığını söylemez mi! Kısa süre sonra onunla yolda karşılaştım ve bu konuya değindim: Niçin böyle saçmalıyorsun? Ben firar etmedim mi yani? Yoksa bir hayalet miyim ben? O da şöyle dedi: Öyle ama, sen bir Yahudisin. Bu aptal cevap beni çılgına çevirdi, oysa doktorum, asla sinirlenmeyeceksin demişti bana. İçimden bu işi hemen oracıkta bitirmek geçti. Haydi bakalım Hermann, bu işi ancak yumruklarımız halledecek. Fakat millet ne diyecekti, iki moruk sokak ortasında birbirinin kafasını kırmaya çalışırsa?

Klahr'a geri dönelim. Blok 4'teki süpürgelikte çalışan ve minnacık bir yazıyla ulusal meseleye dair bir deneme kalme alan yoldaşımızdı o. Daha sonra Friemel bunu Viyana'ya göndermişti, bir SS eri eliyle, adı Karl Hölblinger'di ve anlaşılan çok sağlam birisiydi. Friemel'in babasına mektup taşıyan kişi oydu, söylenenlere göre onu çalıştığı yerde, Brown Boveri'de bile ziyaret etmişti. Yaşlı Friemel orada kapı görevlisi olarak çalışıyordu. Klahr, yani. Alman kardeşlerimiz, Avusturyalıların kendi çöplüklerinden öteye geçemedikleri düşüncesinden bir türlü vazgeçemiyorlardı. Auschwitz'te bile bu yüzden kanlı bıçaklı dövüşler yapılıyordu, mahkûmlar arasında, yani! Dolayısıyla Klahr'ın, KPD'nin [Alman Komünist Partisi'nin] faşistlerin dümen suyuna girmiş olduğunu yaz-

ması bir tesadüf değildi. Evet, Alfred Klahr firar etmedikçe ben firar etmeyeceğim dedim. O bizim büyük teorisyenimizdi, Lenin Okulu'nda öğretmendi, illegal mücadelede başarılıydı, bin tane yararı dokunmuş bir adamdı. Diğerlerini bu konuda zor zahmet ikna edebilmiştim. Şimdi düşünüyorum da, ne yaptım ben böyle, Auschwitz'te kalsaydı belki bugün hayatta olurdu. Benim yüzümden canından olmuştu.

Benim durumum farklıydı. Viyana'daki Gestapo'nun talimatıyla ilk fırsatta ortadan kaldırılacaktım. Ernstl Burger bu aciliyet sebebiyle beni öne aldı. 22 Temmuz'da tüydüm, Polonyalı Szymon Zaydow'la birlikte. Firar sırasında her şey yolunda gitti, daha sonra yollarımızı ayırdık, o Krakau'a gitti. Fakat Yahudi olduğu için az daha canından oluyordu. Yok, Naziler yüzünden değil, kendi vatandaşları onu ortada bırakıvermişti çünkü. Onlar da lanet olası birer Yahudi düşmanıydı işte. Savaştan sonra iki kez buluştuk. Polonya bir halk cumhuriyeti olmuştu, benim açımdan da özel bir durumdu bu. Kıskanmıştım onu, sosyalizmin inşasına şahsen katılabildiği için. Fakat onun kuşkuları vardı, hatta son buluşmamızda iyice demoralize olmuştu. Oradaki realiteyi gayet iyi biliyordu ve ben salak kafa, süper Stalinist rolünü oynamıştım onunla konuşurken. 1956'da Avustralya'ya göç etti, ona birkaç kere mektup yazdım ama bana hiç cevap yazmadı.

Fakat zamanda çok ileriye gittim şimdi. Temmuz 1944'te kalmıştık, yazın tam ortasıydı. Kamptan çoktan kaçmıştım. Ve grubun başı halen kampta bulunuyordu.

Onların aşkı meşki iki ay kadar böyle devam etti, sonra bir gün kız arkadaşımın epey sinirli olduğunu fark et-

tim. Durmadan ağlıyor, elleri titriyordu. Onunla uzun uzadıya konuştum ve bana gizlice dedi ki, Rudi birkaç arkadaşıyla birlikte firar etmekte ısrar ediyor. Kız arkadaşımı da yanında götürmek istiyormuş. Fakat Sari korkmuş, hemen karar verememiş ve birkaç gün düşünme süresi istemişti. Rudi pes etmemişti: ya şimdi karar vereceksin ya da hiçbir zaman. Kampı toparladıklarında sizlerin başına nelerin geleceğini gayet iyi biliyorsun. Ayrıca, örgütümüzü deşifre ettiler. Hepimizi ele geçirmeleri an meselesi. Sari çekiniyordu. Ama sonra her şey için geç kalmıştı.

Nikâh töreninin pek çok şeye -psikolojik açıdan demek istiyorum- sebep olduğu doğru olabilir. Fakat zamanımızın kalmadığını idrak etmemiz Temmuz sonlarına kadar sürdü. Bir gün kapının önünde küçük bir grup belirdi, yürümekten ayakları kan içindeydi, üstleri başları paramparçaydı, açlıktan yanakları çökmüştü, ölümüne hastaydılar, ayakta duracak halleri kalmamıştı. Naziler Majdanek kampını ortadan kaldırmışlardı, bunlar da oradan geriye kalan son gruptu. Diğer bütün mahkûmlar oracıkta öldürülmüşler ya da ölüm yürüyüşü sırasında canlarını yitirmişlerdi. İşte o an her şeyi apaçık idrak etmiştik, bir şeyler yapmamızın zamanı gelmişti artık. Auschwitz'in sonu böyle olmamalıydı. Dışarıdan bir isyan örgütlemeli ya da en azından içeride silahlı bir direniş düzenlenmeliydi. Ya da sivri biçimde ifade edecek olursam: kadroları güvenli bir yere zamanında nakletmek. Çünkü onlara ihtiyacımız olacak, siyasilere yani, Naziler iktidarından sonra, buradaki sosyalizm mücadelesi sırasında. Oysa o zamanlar Avrupa'nın durumu ne olacak, o bile belli değildi. Hatırlıyorum da, tam bu günlerde Friemel bir analiz kaleme

almış, kamptan birisi de metni dışarıya çıkartırabilmişti. Bu analizde, savaş sonrası düzen üzerine fikirler ileri sürüyordu. Batılı müttefiklerin, Nazi Almanyası'yla (ama Hitler kesinlikle olmayacaktı) işbirliğine girip Stalin'e karşı mücadele etmelerinin mümkün olabileceğini hesap ediyordu. Haksız da sayılmazdı hani. İfadesini, Nazi sonrası Almanya, diye düzeltirsek öngörülerinde yanılmamış olacaktı. Kafası gayet iyi çalışıyordu, çalışma bölümünde bulunduğu sıralarda radyo programlarını dinleyerek bütün bu sonuçları çıkarmıştı. Sonra da bu konularda tartışmalar yapılırdı. Doğru strateji nedir, ittifak politikaları, nüfuz sahalarının paylaşılması gibi konularda hararetli tartışmaları olurdu. Saçmalama, amma da ukalaymışsın. Ama yanı başımızda Yahudiler kitlesel olarak imha ediliyordu. Onlara yapılan katliam, şu ya da bu sebeple siyasi hesapların içine katılmıyordu.

Yani, olaydan iki gün önce şöyle demişti: İyi, bari gitmeden önce söylediniz bunu bana. Oysa bu konuşmanın üzerinden iki gün geçmişti, ama biz hâlâ kamptaydık. Çünkü bizi dışarıda bekleyecek olan partizanlara saldırıldığı haberini almıştık. Onlarla temasımız kopmuştu. Firarı ertelemek zorunda kalmıştık.

Sonra firar zamanı gelip çatınca çoktan başka bir yere nakledilmiştim, birkaç yüz kilometre kuzey-batıdaki başka bir kampa.

Başlangıçta şu fikir pek cazip gelmişti bize: Bir SS üniforması çalınacak, ben onu giyeceğim ve sahte bir geçiş belgesiyle Burger ve Raynoch adındaki mahkûmları kamptan dışarıya çıkaracağım. Gün içinde görev yerlerine dönen büyük posta zincirinden saklanmak amacıyla

eski bir hububat ambarının asansör boşluğunda gizlenecektik. Bir firar hadisesi vuku bulduğunda söz konusu posta zinciri üç gece boyunca nöbette bırakılıyordu. Biz de dördüncü gece birinci temas noktamıza kadar ilerlemeyi planlıyorduk.

Oysa yeni plan, ki ben bunu çok daha sonra öğrenecektim, ilkinden bütün noktalarda farklıydı. Birincisi, benim gibi SS eri üniformasını giymeye istekli ve uygun bir firari bulmak mümkün olamamıştı. İkincisi, posta zincirinin bu sefer üç geceden fazla nöbet tutacağından endişe ediliyordu. Nöbetin ne kadar süreceğini önceden kestirmek mümkün olamamıştı. Bu yüzden de iki aşamalı bir kaçış planı, yani kamp yakınlarında bir süre beklemeyi de içine alan bir firar imkânsız hale gelmişti. Hızla yeni bir plan için fikir yürütülmeye başlandı. Bu noktada da Rudi Friemel'in yardımları dokunacaktı.

Firarı örgütleyen o olmuştu. Bunun için bir SS erini ve bir şoförü kandırmıştı. Adam bir kamyonla kamptan çıkacaktı. Kamyonun damperinde bir sürü kutu olacaktı, kutuların içinde de Burger Ernstl ve bir Polonyalı ve –galiba üç kişiydiler. Ve bu SS eri, adı Frank'tı galiba, ikinci bir SS erini bu işten haberdar etmişti. O bir Sudet Almanıydı ve, tamam ben de varım, demişti. Kaçış hazırlıkları aşamasında canla başla yardımcı olmuştu bize.

Kaçış günü 27 Ekim öğleden önce, saat tam on olarak kararlaştırılmıştı. Buluşma noktası kıyafet deposunun önündeki meydan olacaktı. Kirli çamaşırlarla yüklenen kamyonlar buradan hareket ediyordu çünkü. Firarilerden birinin, Polonyalı Edek, daha önce SS mutfağına bir

rapor yetiştirmesi gerekiyordu. Bu onun her gün yerine getirdiği bir görevdi. Güvenlik açısından bugün bu görevi savsaklayamazdı. Edek mutfağa gitmiş ve raporu teslim edeceği SS erini beklemeye başlamıştı. Saat ona çeyrek kalmıştı ama halen adam ortalıklarda görünmüyordu. Ona on vardı. Edek huzursuzlanmaya başlamıştı. Ona altı kala raporu, Almanın masası üzerine bıraktı ve kıyafet deposunun bulunduğu koğuşa doğru koşmaya başladı. Vardığında saat onu yeni geçmişti. Ama ortalıkta hiç kimsecik yoktu. Yoksa kamyonlardan birine mi saklanmışlardı? Firarda kullanacakları kamyonun plaka numarasını unutmuştu. Şoförün kim olduğunu da bilmiyordu. Ne yapacağına karar verememişti. Orada öylece dururken kamyonlar oradan teker teker ayrılmaya başlamıştı. Edek'in bütün hayalleri suya düşmüştü. Demek ki onu beklememişlerdi, sadece bir-iki dakikayı bile çok görmüşlerdi. Başını öne eğmiş, bölümüne geri dönmüştü. Bir veya en fazla iki saat sonra firar girişiminde bulunulduğu anlaşılacak, alarm sirenleri çalmaya başlayacak, SS erleri köpekleriyle birlikte kampı aramaya başlayacaklar ve Siyasi Mahkûmlar Koğuşu komutanı, firara yardım ve yataklık ettiklerinden şüphelendiği herkesi tecride atacaktı.

Ama hiçbir şey olmadı, Edek. Sirenler çalmadı. Arkadaşların epey yol almışlardır herhalde.

Yazıhanenin kapısı aniden açıldı. Bir muhaberat eri içeriye daldı. Firar edenlerin isimlerini hızla saydı: Ernst, Zbyszek, Benek, Piotr, Czesiek –son anda Edek'in yerine geçmişti. Muhaberat eri gelişmeleri özetledikten sonra selam verdi. Hâlâ nefes nefeseydi. İşte bu büyük bir haberdi. Edek de dinliyordu. Kendini yeniden doğmuş gibi hissettiğini söylemek mümkün değildi.

Friemel'in kafaladığı SS eri, kamyonla Bielsko'daki çamaşırhaneye gidecekti. Ama yok, o da kaçmak istiyordu. O zaman ötekisi, Sudet Almanı Johann Roth direksiyonun başındaydı ve Frank damperdeki kutuların içinde saklanıyordu, diğer mahkûmlar gibi. Sonra yoldayken Roth onları kamyondan indirecekti. Plan buydu. Fakat Roth, Gestapo'ya haber uçurmuştu. Kutularda kimlerin bulunduğunu ve partizanların onları nerede beklediğini söylemişti. Kamyon gerçekten de yola koyulmuş, fakat yoldaki çevirmeye takılmıştı. Silahlı birkaç SS eri kamyona binmiş, kamyonu geri döndürmüş ve doğrudan Blok 11'in yolunu tutturmuşlardı. Firariler kutularından teker teker çıkarıldı. Kaçış planlarının suya düştüğünü fark ettiklerinde zehirli hap aldıklarını tahmin ediyorum. Doktorlar hemen onların midelerini yıkattırmışlardı. Ama Zbyszek ile Czesiek kurtarılamamıştı. Bu arada SS'ler lokantanın çevresini kuşatmışlardı; şiddetli bir çatışma yaşanmış, iki partizan ölü, üçü de canlı olarak ele geçirilmişti. Çok kısa bir süre sonra Friemel'i de götürmüşlerdi. Çünkü hain Roth, bütün her şeyi Friemel'le Vesely'nin planladığını anlatmıştı. Sahte geçiş belgesi temin ettiklerini ve partizanlarla temasın onlar tarafından sağlandığını söylemişti. Bu sebeple Friemel ile Vesely de götürüldü. Onların da kaçmak niyetinde olduğunu ilk kez duyuyorum. Eğer öyleyse, firarlarını daha sonraki bir tarih için planlamış olmalıydılar. O durumda yasadışı yönetici kadrosunun tamamı kamp dışına çıkmış olacaktı. Kız arkadaşını da yanında götürmek istemesi tam Friemel'lik bir iş. Zaten Vesely de sırılsıklam âşıktı, Jolana'ya, Birkenau'da tanıştığı Slovakyalı bir Yahudiye. Muhtemelen onu da alacaklardı yanlarına. Firar eden iki âşık çift, ne kadar da romantik. Ama bana sorarsanız, tam bir sorum-

suzluk. Ya savaşacaksın ya da sevişeceksin. İkisi bir arada olamaz. Friemel hakkında kötü konuşmak istemiyorum ama, SS erlerine güvenmek çok acı bir hata. Hem neden kaçmak istemişti ki? Çok çok büyük ihtimalle onun başına Auschwitz'te hiçbir şey gelmeyecekti. Hepimizden iyi bir durumdaydı çünkü: İmparatorluk Almanyası uyrukluydu, gayet iyi beslenmişti, güçlüydü, çok motiveydi, kampın işleyiş yapısı içine dahil olmuştu, çok iyi ilişkileri vardı, kamp yönetiminin en üst makamlarına dek. Yazıhanedeki kız arkadaşı mı? Haklısın, onun sonu pek iyi olmayabilirdi.

Demek ki Rudi, bu işin sonunun hayırlı olmayacağını hissetmişti. Son anda bir SS eri plandan caymıştı, bunun haberini almıştık, ayrıca Rudi'yi zaman içinde dışarıya yiyecek, kıyafet, kart ve ilaç kaçırmakla da suçlamışlardı. Ama en kötüsü, firar girişimi ve partizanlarla kurulan temastı. Rudi sorgulanmak üzere birkaç kere bizim bölüme getirildi. Yan odada işkence gördü, bunu biliyorduk, ama duvarlar ince olduğu halde ne yumruk seslerini ne de dövenlerin nefeslerini duyuyorduk, sadece Rudi'nin çığlıkları geliyordu bize. Yahut sadece kafamda mı kuruyorum bunları? Yoksa sonu gelmeyen bir filmin içine mi düştüm, sessiz biçimde durmadan devam eden? Rudi, Sari, önümde ölüm belgeleri ve ölüm defteri ve İsviçre'den gelen mektuplar, yakında göreceğim oğlum, Sankt Margrethen köprüsünde.

Her zaman olduğu gibi SS erleri işi ağırdan alırlardı. Rudi çoğu kere altı ya da sekiz saat bekletilirdi sorgulamaya alınmadan önce. Bu, Sari için durumu daha da zorlaştırıyordu. Kendini ifşa etmekten korktuğu için, ona en

ufak bir sevgi gösterisinde bile bulunmaya cesaret edemedi. Öylece masasının başında oturuyordu, yüzü bembeyaz kesilmiş, gözlerini sıkı sıkı kapamıştı. Ara sıra çaktırmadan Rudi'ye ve onun işkence gören diğer arkadaşlarına bir bardak su verebilmiştim.

Beşi kendilerini çok akıllıca savunmuşlardı. Bu yüzden, eldeki deliller çok aleyhte olmasına rağmen, suçlarını tam olarak ispatlamaları mümkün olamadı. Ayrıca onların kelleleri için Siyasi Birim müdürüyle kamp komutanı Baer arasında umulmadık bir çekişme başgösterdi. Kattowitz'teki Gestapo'nun müdürü olan Brose, Baer'le konuşarak davalılar hakkında olumlu görüş bildirdi. Rudi'nin tercih edilen bir mahkûm olduğu ve kampta gerçekleşen nikâh merasimini insancıl bir davranış olarak propaganda amacıyla kullanmanın mümkün olduğunu söyledi. Kamp müdürü Hössler bile onun idam edilmesine karşı çıkmıştı. Fakat Baer, komployu açığa çıkardığı için SS eri Roth'un rütbesini yükseltmişti. Mesele Baer'ın prestijini zedeleyecek duruma gelmişti. Onları affetmesi şahsi bir başarısızlık gibi gözükecekti.

Böylece herkes kararı beklemeye başladı. Aklımız hep Blok 11'deydi, tecrit hücrelerinin bulunduğu koğuşta.

Asıl adı Jakob Kzelczuk'tu, ama herkes ona tecritçi Jakob diyordu. Görevli mahkûmlardan biriydi. Mahkûmları sorguya hazır hale getirmekle veya onları infazdan önce soymakla görevliydi. Kamptaki bir söylentiye göre, dünya boks şampiyonu Max Schmeling'in de antrenörüydü o. Fakat Schmeling bunu daha sonra yalanladı. Sahiden de antrenörü olabilecek tipteydi, buna hiç şüphe yoktu. Koskocaman bir adamdı, ayı pençesi gibi elleri vardı;

Polonyaca, Almanca, Yiddiş, Rusça ve İngilizce'den oluşan tuhaf bir karma dil konuşuyordu. Berbat bir görev icra etmesine rağmen sevdiğimiz insanlardan biriydi. Savaştan sonra İsrail'e göç etmişti, orada burada kuvvet gösterileri yaparak hayatını kazanmaya çalışmıştı. Hakkındaki müspet ifadeler yüzünden kendi aleyhine açılan dava düşürülmüştü. İnfaz etmesi gereken dayak cezalarını hem dehşetengiz, hem de yumuşak biçimde yerine getirmekle ünlüydü. Tam olarak kimdi bilmiyorum ama birisi, Jakob'un kendi din kardeşlerine, yani Yahudilere özellikle yardım ettiğini söylemişti. Oysa ötekilerine karşı pek de yüce gönüllü davranmıyordu. Fakat bu söylenti doğru değildi aslında. Mesela, o benim iki kere hayatımı kurtarmıştı. Bir keresinde, Siyasi Birim'in bir yetkilisinin emri üzerine benim üzerimi aramış, göğüs cebimde bulunan ve üzerinde bütün Yahudi mahkûmların numaralarının yazılı olduğu kâğıdı görmezden gelmişti. Kâğıdı SS erine vermiş olsaydı hepimizin canına okurlardı. İkinci seferde, tecrit seçmelerinde beni karanlık bir köşeye koymuştu, böylece Grabner beni görememiş ve başkasını seçmişti. Jakob tam da bu tür yüce gönüllülük meseleleri yüzünden pek çok kere bizzat tecrit hücresine atılmıştı. Sigara, ilaç ve battaniye dağıtırken yakalanmış, içimizdeki casusları ifşa etmiş, ayakta durma cezası alan mahkûmlara yemek götürmüş, işbirlikçilerden gelen istihbaratı bizimle paylaşmıştı. Bütün bu sebeplerden dolayı cezalar alıp hücreye atılmıştı. Pek çok kere cellatlık işini de yapmak zorunda kalmıştı. Dahil olduğu infazlardan birinde adamı astıkları ip kopmuştu. Jakob, Ortaçağ'da adet olduğu üzere, bu durumdaki bir mahkûmun hayatının bağışlanacağını zannetmişti. Fakat öyle olmadı. Adamı apar topar yeniden asmışlardı. Ve bu yüzden Jakob da

cezalandırıldı, çok uzun süre tecritte kaldı, az daha onu da infaz edeceklerdi. Fakat SS'ler bundan vazgeçmişlerdi, o onlar için çok değerliydi çünkü. Bütün depolara rahatlıkla girip çıkabildiği için onun aracılığıyla istedikleri her şeyi temin edebiliyorlardı.

Jakob. Jakob Kozelczuk. Ve Rudi Friemel. Burger, Vesely, iki Polonyalı. Emre itaat etmeyerek onların birbirleriyle durum değerlendirmesi yapabilmelerine imkân tanımış olması bence gayet mümkündür. Böylece, verdikleri ifadeleri uyumlulaştırmış olabilirler. Tecritçi Jakob sayesinde beşinin dışarıyla, sadece mücadele grubuyla da değil, haberleştikleri kanıtlanmıştı. Mektuplarını Viyana'ya götüren bence yine Hölblinger olmuştur. Mesela, Vesely'nin en az bir mektubu annesine, bir başkası da Birkenau'daki kız arkadaşına ulaşmıştı. Arkadaşına yolladığı mektupta, onun gönderdiği ve gizlice tecrit hücresine ulaştırdığı kalın çoraplar ve kazak için teşekkür ediyordu. Jakob olmadan böyle bir şey yapılamazdı.

Kimseye çaktırmadan bakıyorduk tecrit hücrelerine ve içtima meydanına. Darağacını oraya kurmuşlar, sonra yeniden söküp depoya koymuşlardı, çünkü Berlin'den gelen bir talimatla infaz ertelenmiş ve soruşturmalara devam edilmesi emredilmişti. Sonra oraya darağacını yeniden kurmuşlar ve bir kez daha kaldırmışlardı. Ağır çekiçlerin darbelerini görüyor, ama seslerini işitmiyordum. Çevremdeki bu dinginlik, bu sessizlik, bir şeylerin olmasını bekleyip kulak kesmek, sonra hiçbir şeyin olmaması, bu sükûnet, sessizliği yarıp geçen bu sükûnet.

4
YÜZDE DOKSAN

28. X. 44 –Sevgili Marga, korktuğum başıma geldi: Tecrit hücresine atıldım. Bu satırlar eline geçer mi, geçmez mi bilmiyorum ama, yine de sana yazma ihtiyacı hissettim, bu sıkıntılı anlarımda benim için büyük bir rahatlama sağlıyor çünkü sana yazmak. Umarım her şeyin sonu hayırlı olur! Dün bazı arkadaşlar firara kalkıştılar. Ama hepsi de ele geçti, çünkü bir asker onları gammazladı. Onlardan hemen sonra Ludwig ve beni de götürdüler. Korkunç bir sorgudan geçtik. Eğer böyle devam ederlerse kendimi öldürmem gerekecek. Şu ana kadar iki ölü var.

1. XI. – Bugün sorguya devam ettiler, bu sefer o kadar korkunç değildi. Ludwig tehlikeyi atlattı galiba. Bugün onu çok

dövmediler. Bence durum daha olumluya dönmüş gibi, ama bu işten canını kurtarıp kurtaramayacağımı hâlâ bilmiyorum. Ölü sayısı üçe yükseldi. Bugün öğleden sonra bizi bir hücreye tıktılar, beş kişi kaldık –geriye kalanlar bunlar.

5. XI. – Soruşturmanın bittiğini, dosyanın Berlin'e gönderileceğini öğrendik. Sorgular sırasında olumlu bir izlenim bıraktık, sağlam duruşumuz onları çok etkiledi. Hiç kimse diğeri hakkında menfi bir şey söylemedi, herkes suçu kendi üzerine aldı. Buna rağmen durumdan hiç hoşnut değilim. Ben bunu çok iyi biliyorum. Çok ağır bir ceza vereceklerinden eminiz. Kurşuna dizilmek ya da asılmak. Yeni bir şeyler olduğunda sana yazmaya devam edeceğim.

12. XI. – Halen hayattayız. Davanın müspet biçimde sonuçlanacağını söylüyorlar. Kamp komutanı bizim lehimize müdahale edecekmiş. Bu bir teselli bizim için, çünkü kaderimiz artık Berlin'in elinde. Buradaki diğerleri kendileri için idam cezasını bekliyorlar. İki Polonyalı ve üç Viyanalıyız. Ludwig bu işten sıyrılacak ve sana bu satırları gönderecektir. Onu suçlayacak pek bir şey bulamadılar, fakat Ernst ve ben 'iflah olmaz Kızıllar' olarak biliniyoruz işte, ötekiler de Polonyalı zaten.

20. XI. – Benim küçük gariban karım, seninle çok ciddi bir meseleyi konuşmanın vakti geldi artık. Dosyanın Berlin'den geri gelmiş olduğunu söylediler bize. Kısaca dendi ki: "En kötü sonucu beklemek durumundasınız." Bu bizim idam edilmemiz demek.

Son günlerde hayatım hakkında epeyce düşünüp taşındım. Sonu göründüğünde insan kendi geçmişinin uçurumlarına daha bir derinden bakmaya başlıyor. Aşırı bir duygusallığa kapılmaksızın söyleyebilirim ki, karakterimin bütün yanlışlık ve eksiklik-

lerini tek tek sayabilirim. Çok erken yaşta -henüz on altı yaşındayken- kadınlarla tanıştım. Başkaları aşkın ne olduğunu yeni yeni öğrenmeye başlarken, ben onun güzel ve çirkin taraflarıyla ilgili neredeyse her şeyi yaşamıştım. Önüme çıkan her kadınla ilişki kuruyor ve onları hiç de takdir etmiyordum. Hiçbir zaman bir trajedi yaşamadım, ama gerçek aşk dedikleri şeyi de hiç tecrübe etmedim. Yıllar böylece akıp gitti. Ancak hapse düşünce söz konusu gündelik ilişkilere bir son vermeye ve vaktimi tamamıyla işime ve siyasi mücadeleye hasretmeye karar verdim. Ve bu kararı hayata geçirmek benim için hiç de zor olmadı.

Ta ki sen çıkagelene dek. Gönlümü verebileceğim kadındın sen, hayatımda ilk kez aşkın ne olduğunu, onun sadece cinsel arzu olmadığını hissettim. Fakat asla normal bir hayat sürdüremedik. Malum sebeplerin yanı sıra karakterimin menfi yönleri, geride bıraktığım hayatımın birikimleri de işin içine karıştı. Bu yüzden gerçek manada birbirimize hiçbir zaman kavuşamadık. Sen çıtkırıldımdın; ayrıca, hayat mücadelemiz sırasında ruhen ve bedenen çarçabuk tükenmen de aramızdaki içsel mesafeleri artırdı. Zoraki ayrılığımız bizi âdeta sonsuza kadar birbirimizden koparacak gibiydi.

Aradan geçen süre zarfında senin benim için ne kadar önemli olduğunun farkına vardım. Ama bu arada sen de bana gönül vermiştin. Başka erkeklerle yaşadığın tecrübelerden sonra sen de takip ettiğim yoldan gittin: birlikte ortak bir hayat kurmak. Söz konusu tecrübelerin beni derinden yaralamıştı, ama aynı zamanda bana bir aile de bahşetmişti: benim karım ve benim çocuğum. Halihazırda sevgine sahip olmadıysam da, sonsuz bir mutluluk kaplamıştı içimi. Artık çocuğumuz ve onun geleceği hakkında somut planlar yapabilecek duruma gelmiştim; seni gerçek karım olarak tasavvur edebiliyordum artık. Ve sen de aynı neticeye varmıştın, tutuklanmamdan bir gün önce elime geçen mektubun bunu gösteriyor. Viyana'ya yapılan hava saldırı-

larıyla ilgili haberleri korku ve endişeyle takip ediyorum. Fakat seni ve küçük oğlumuzu günün birinde yeniden görme ümidimi asla kaybetmedim.

Hayat burada devam etti, mücadele de öyle. Mücadeleden asla vazgeçemedim, bunu sen anlarsın. Ve şimdi, benden önceki milyonların başına gelen kader beni yakalayıp buldu. Hayatım işte burada ve bu şekilde sona eriyor.

Üzüntülü değilim, sen de öyle olma, Marga. Ben vazifemi yerine getirdim. Başım dik biçimde ve ideallerim uğruna ölüyorum. Fakat bana en çok acı veren şey, insanların ıstıraplarının sonunun geldiğini görebilmek, fakat yeni dünyanın yeniden inşası sırasında görev alamamak, verilen bu kadar büyük kurbanların semeresini sizlerle birlikte tadamamaktır.

Savaş bittiğinde sen İspanya'ya geri döneceksin, her şeyden çok sevdiğim ikinci memleketime. Çocuğumuzla ilgilen, olur mu. Onu öyle bir insan olarak yetiştir ki, öteki insanlar için var olsun. Kendin için öyle bir çözüm bul ki, benim yüzümden yaşadığın zorlukların bu sayede üstesinden gelesin. Başına açtığım dertler yüzünden senden af diliyorum. Ancak beni affedersen buradan huzur içinde ayrılabilirim.

En son ana kadar seni ve Edi'yi düşüneceğim. Seni kucaklıyor ve öpüyorum,

Senin Rudin.

1. XII. – Sevgilim, başımıza nelerin geleceği hakkında şu ana kadar kesin bir şey bilmiyorum. Çok korkunç bir belirsizlik bu. En kötü durumdan sıyrılacağımızı ümit ediyoruz tabii ki. Belki de şansımız yaver gider, her ne kadar ihtimaller çok düşük olsa da. Aslında dikkatlice bakıldığında durum hiç de o kadar kötü değil: savaş belki bu yıl içinde sona erebilir. 'Sona erebilir' diyorum, ama Şubat ya da Mart'a kadar devam etmesi biraz daha kuvvetle muhtemel.

Yakında Noel kutlanacak. Sevgili oğlumla yalnız olacaksın. Önümüzdeki yıl Noel'i kardeşlerinle veya benimle kutlayacaksın, eğer bu iş güzel bir sona varırsa. Bu günlerde sana mektup yazmazsam bana sakın kızma. Beni anlıyorsun değil mi, sinirlerim çok bozuk. Şimdi çelik gibi olmalıyım, duygusal düşünceler beni zayıf düşürüyor. Kalbimin en derininden, bütün sevgimle size en iyi dileklerimi sunuyor, barış ve mutluluklar diliyorum. Özellikle bombalı saldırılardan sağ salim kurtulmanızı diliyorum, ki şu anda benim en büyük derdim bu.

En iyisi bundan böyle sadece normal mektuplar göndermen. Size bu mektubu yarın ya da öbür gün göndermeye çalışacağım, belki daha sonra mektup göndermem mümkün olamayacak. Bana paket gönderme, Noel için bile. Onun yerine bana her hafta bir mektup ya da kartpostal göndermeni senden rica ediyorum, sizden haber alabilmek, durumunuzu öğrenebilmek için.

Babam kamp komutanına yazı yazsın ve hayatta olup olmadığımı hep soruştursun; sen de öyle yap, olur mu? Söz mü?

3. XII. – Sevgili gariban Marga. Dosyamızı, bazı eksiklikler yüzünden aynen iade etmişler. Bu demektir ki, bizi bir kez daha sorgulayacaklar. Kötü bir haber değil bu, aksine, demek ki, şu ana kadar idam cezası taleplerine olumlu cevap vermemişler. Canımız uğruna verdiğimiz mücadele devam ediyor yani. Daha haftalarca devam edecektir bu; bu da zaman demek, yaşamak demek.

Marga, bütün bunları sana yazıyorum diye belki bana kızıyorsun. Ama bunun iki sebebi var: birincisi, her şeyin belli olacağı bu günlerde hayatım ve ıstırabım hakkındaki bütün bilgileri öğrenmeni istemem, güçlü olabilmen için, günün birinde bir taziye mektubu eline geçerse diye. İkincisi, benim için çok büyük bir hafifleme sağlıyor, sana kalbimi açınca. (Bu mektubu yarın sana göndermeye çalışacağım, umarım eline geçer.) Marga. Avuçlarının içinde

ağlamak istiyorum, hissetmeye başladığım bu büyük yılgınlığı üzerimden atabilmek için. Korkmuyorum, buna inanacak kadar iyi tanıyorsun beni. Fakat her şey o kadar uzadı ki. Ve artık seni sonsuza dek kollarımın arasına almak istiyorum. Hayatta kalırsam eğer, sana yeniden kavuşabilmek için elimden geleni ardıma koymayacağım. Şimdi neleri düşünüyorsun acaba, sevgilim?

7. XII. – Durumumuz bugün daha iyice. Bakalım bu iş nasıl sürüp gidecek. Kesin olan tek şey: Noel'de hayatta olacağım, bu yüzden bana söz vermeni istiyorum, başının belası olan beni Noel günü unutma sakın. – Seni sonsuz bir hasretle kucaklıyorum, senin R.

Güzel oğlumu öp benim için.

14. XII. – Sevgili Marga, ayın 8'inde mektubu gönderemedim, fakat yarın gönderebileceğimi düşünüyorum.

İyi haberlerim var. Bizi idam etmeyecekler, eğer araya başka sorunlar girmezse. Yüzde 90 kurtulduk galiba. İdam etmezlerse kıçımıza 25 kamçı darbesi alacağız onun yerine -belki de 50- ve sonra da tecritten salıverileceğiz. Bizi muhtemelen başka bir kampa göndereceklerdir. Ne kadar harika olur, değil mi? İki üç hafta içinde daha fazla bilgi sahibi olacağız. En iyisini ümit etmekten başka bir çaremiz yok!

Ludwig artık tamamen yırttı gibi. En yakın zamanda tecritten salıverilecek. Bunu annesine söyle, olur mu? İnanmazsa üstele, çıkacak çünkü. Annesine çok çok selam söylüyor, Noel için bütün iyi dileklerini gönderiyor. Dertlenmesin, üzülmesin, anasının kuzusunun durumu iyidir, hepizimin durumu iyi.

Ernst'in durumu benimkiyle aynı. Bütün bu olup bitenleri onun kız kardeşine anlatman çok önemli. Fakat ne o, ne de bayan Vesely, gönderdikleri mektuplardan bundan tek kelimeyle bahsetmeliler.

Belki daha sonra bana İspanyolca mektup yazarsın, ne dersin? Öyle yapacaksan mektubunu sana gönderdiğim mektubu teslim aldığın anda onu getirene teslim etmelisin.

Pekâlâ, artık yeniden birbirimize kavuşmamızın rüyasını görebilirim. Ah kızım, o kadar özledim ki seni! Yine benimki olacaksın, değil mi? Beni hatırla, tatlı kadın, unutma beni sakın. Senden haber gelmemesine dayanamıyorum. Şu ana kadar normal mektuplarını da alamadım. Yoksa artık bana yazmıyor musun?

Benim sevgili, sevgili Margam, seni hasretle kucaklıyor ve noel için bütün iyilikleri diliyorum.

Her zaman için,

Senin R.

Benim koca kafalı tatlı oğlum ne yapıyor? Onun hakkında çok çok yaz bana, güzel kızım. İkinizi de kocaman öpüyorum!

5
YARA

İnsanın senin gibi bir babası olması çok zor. Ne diyeyim? Tabii ki kendimi seninle kıyaslamaya çalıştım. Ama ne olursa olsun, hakkında çok az şey biliyorum. Hatta hiçbir şey bile bilmiyorum denebilir. Senin hakkında daha fazla şeyler öğrenmek için ayrı bir çaba da sarf etmedim aslında. Senin hayatın bir kahramanın hayatıydı, fakat bu savaşta bir sürü kahraman vardı ve artık kimse onlar hakkında konuşmuyor. Benim için sen de kahramanlar arasından bir kahramandın, tesadüfen akrabam olan. Seninle boy ölçüşebilmek için elimden ne gelebilirdi ki? En iyisi kendim hakkında konuşmayayım, konuşacaksam da sana saygım yüzünden yapmalıyım bunu: Psikoloji okudum, üniversi-

tede istatistik hocasıyım, evliyim, karım hekim, spor hekimi, iki çocuğumuz var, torun torba sahibi bile olduk. Paris'te bir evimiz, Menorca'da bir yazlığımız var, bir arabamız ve köpeğimiz de bulunuyor. Bankaya borcumuz yok. Karımın adı Françoise. Babası Alman işgali sırasında idam edilmiş. Gestapo, *L'Humanité*'yi ve diğer yasadışı yayınları çıkaran matbaasını basmıştı. Ama bu sayılmaz. İçin rahat etsin diye söyledim şimdi bunu. Fakat yine de doğru. Kızımız Laura otuzlarının başında, iki çocuğu var ve işsiz gençler için kurulmuş olan bir danışma merkezinde çalışıyor. Mutlu bir evliliği var. Oğlumuz halen bekâr, mesleği enerji teknisyenliği, mühendis yani, doktora tezini yazmakla meşgul, boş zamanlarında güç tasarrufu sağlayan bisikletler icat ediyor, biri diğerinden daha tuhaf. Askere gitmek yerine Kamerun'da sivil hizmette bulundu, gelişim yardımı programında. Bu arada, ona senin adını verdik: Rodolphe. Annem mutlu olsun diye koyduk ona bu adı.

"Sor bakalım ona, beni hatırlıyor mu? Herhalde hatırlıyordur beni."

"Aradan çok zaman geçti. Çok küçüktü o zamanlar."

"Ama beni unutması imkânsız."

"Daha üç yaşında bir çocuktu."

"Ama hep bizimleydi. Kucağımda atlamaca yaptırıyordum ona. Hoppidi hoppidi atlatıyordum onu. Gülmekten kırılıyordu. Bir daha, bir daha! Herkes bizi duyabiliyordu."

"Aradan yıllar geçti, onlarca yıl. Baksanıza, saçları bile beyazlamaya başladı."

"Bana bir bakıver. Ben hiç değişmedim. Hiçbir şey kaybolup gitmedi. Beni hatırlaması lazım."

"Trenle yolculuk, diyor."

"Evet, evet, kompartımandaydık. Ve sonra?"

"Bacadan çıkan dumanlar. Söylediğimiz şarkılar. O zamanlar, sonu gelmeyecekmiş gibi hissettiğimiz o yolculuk sırasında."

"Devam! Beni hatırlamak zorunda."

Bundan ne zaman haberdar oldum bilmiyorum. '45'lerin ortalarındaydı galiba. Haberi annem almıştı. Ona muhtemelen dedem söylemişti. O sıralar on üç yaşındaydım. Fakat diğer ayrıntıları artık hatırlayamıyorum. Bir mektup buldum, o da 1945'ten kalmaydı, büyükbabam kamp komutanına yazmıştı mektubu, oğlundan uzun süre haber alamadığı için endişelendiğini söylüyordu. Yavaş yavaş salıvermeler de başlamıştı zaten. Ona söz vermişlerdi, Rusların ilerlemesi devam ederse idamdan vazgeçeceklerdi. O zaman şansı epey yüksek demekti. Bunu güya büyükbabama söylemişlerdi. Daha sonra ayrıntıları öğrendim. Keşke onun gibi daha çok adamımız olsaydı da böylece başımız bir sürü belaya bulaşmasaydı, diye düşündüm. Ben böyle hissettim. Ama kendim böyle tipte biri miyim, ondan çok emin değilim. Oysa öyle angaje olmayı çok isterdim, istiyorum da aslında. Fakat aileme rağmen böyle davranabilir miydim, bilmiyorum. Belki ailem de arkamda dururdu ve ben de ona benzer şeyler yaşardım. Dururlar mıydı acaba? Ama yanlış yaptığını söylemem çok zor. Sergilediği kararlılık yüzünden onu asla eleştiremem. Benim gözümde bir emsal o.

Tren yolculuğunu hatırlayabiliyorum. Ama hatırlayabildiğim ilk şey bu değil. Hatırladığım ilk şey büyükba-

bamla Viyana'da geçiyor: Mutfak sandalyesinde oturuyor ve ağzıma bir parça ekmek atıyorum. Ekmek kuru, bu yüzden sıkıca çiğnemem gerekiyor. Birdenbire büyükbabam karşıma dikeliveriyor, küçük ve zayıf birisi, gömleğinin yakasından gıdığı sarkmış. Kızgın bir suratla bana bakıyor, sarsıyor beni, çünkü ekmeğini yemişim.

Hatırladığım ikinci şey, annemin kocaman açtığı ağzı. Benimle yerde oturuyor ve bana günlerin Almanca adlarını öğretmeye çalışıyor. Yüksek sesle ve tane tane konuşuyor, aşırı yüz ifadelerinde bulunuyor. Bunun üzerine gülmeye başlıyorum.

Üçüncüsü de, çocuk yuvasından kendi başıma eve dönmemle ilgili. Anneme sürpriz yapmak istemiştim. Kapıyı açıyor, kolumu kaldırıyor ve "Heil Hitler!" diye selam veriyorum. İncecik bir kadın olan annemin, sanki onu kamçılıyorlarmış gibi ezilip büzüldüğünü görüyorum.

Dördüncüsü, bir hava saldırısından önce verilen alarm sirenlerinin sesi.

Beşincisi, bütün duyularımı iptal eden şey: korku.

Altıncısı, bir bombardıman timinin çıkardığı motor sesi, uzaklardan gelen patlama sesleri, pencere camlarının parçalanması.

Yedincisi, her zaman olduğu gibi küçük siyah bir çantayla sığınağa iniyorum. Sığınak kapısına varmışım. Aniden bir gümbürtü kopuyor, merdivenler yıkılmaya başlıyor, yoğun bir toz bulutu içinde annem yukarıdan aşağıya benim yanıma düşüyor.

Hatırladığım onuncu veya on birinci şey, hastane yatağında yatmam. Yatak komşum olan başka bir oğlan, annemin getirdiği kurabiyeleri çalıyor benden. Bir keresinde annemi kapıda görüyorum, salonun öteki ucunda, koyu renk saçlarının üzerine kırmızı bir bere giymiş, ona sesleniyo-

rum, bağırıyorum, ağlıyorum, tepiniyorum, o da ağlıyor, fakat yanındaki iki hemşire ona engel oluyor, çünkü geç kalmış, ziyaret saatini kaçırdığı için içeriye almıyorlar onu.

Arada hatırladığım ve zamanını tayin edemediği başka bir şey: Annem pencere kenarına çıkmış ya da dizlerinin üzerinde duruyor, pencereler ardına kadar açık, aşağıya atlamak için uğraşıyor. Birileri ona engel oluyor. Kim veya ne engel oluyor acaba?

Daha sonraya ait bir hatıra: sokaklarda yatan ölüler.

Daha da sonraki bir hatıra: Sovyet askerleri, bir parça çikolata veriyorlar bana.

Tren yolculuğuyla ilgili hatırladıklarımdan önceki son hatırladığım şey: Viyana ormanının kenarındaki Wilhelminenberg şatosu. Şehre hakim bir noktada. Kalın duvarları, yüksek salonları, alçı süslemeleri, sarı kaplamalar. İlaç kokusu. Hasta salonları. Koridorlarda bile yatak var. Şurada bir sürü İspanyol var, gülüyor ve şarkı söylüyorlar. Birisi diyor ki, kolunu kaldır ve yumruğunu sık.

"Ya sonra? Sonra ne dedi?"

"Sonra da uzun tren yolculuğu geliyor, dedi."

"Bu doğru olamaz. Tren daha önceydi. Yoksa Almanya'ya yaptığımız seyahati mi hatırlıyor? Yahut Viyana'ya yaptığımızı mı? Ya da Viyana'dan Auschwitz'e gidişimizi, nikâh törenimiz için."

"Viyana'dan ayrıldığımız yolculuğu hatırlıyor."

"İspanya'ya mı? Demek ki haklıymışım. Marga'nın memleketine geri döneceğinden emindim."

"İspanya'ya değil, Fransa'ya. O adamla, Paco'yla."

"Kardeşi Paco'yla mı? Paco onu almaya mı gelmiş?"

"Paco Ferrer değil. Paco Suárez."

"..."

"Kıskandınız mı?"

"Soruları burada ben sorarım. Hemen cevap versin bana. Şu Suárez'in kim olduğunu bilmek istiyorum."

Margarita'yla Suárez Viyana'da tanışmışlardı. Kız kardeşim savaş sonunda tamamen güçten düşmüş ve çok zayıflamıştı. Bu yüzden bir sanatoryuma yatırıldı. Oraya Mauthausen'den canlı olarak kurtarılabilmiş İspanyol cumhuriyetçilerini de yerleştirmişlerdi. Suárez de onların içindeydi. Bir aşk mı yaşamışlardı acaba? Herhalde hayatta yapayalnız kalmış olma duygusuydu. Margarita hep onu koruyup kollayacak birine ihtiyaç duymuştu. Onları yıllar sonra yeniden gördüm, onları ve yeğenim Edi'yi ve kardeşim Paco'yu. Kardeşim savaştan sonra Fransa'da kalmış, bir rahibe okulunda İspanyolca ve Latince dersleri vermişti. Beş yıl hapiste yattığımı bilmiyorlardı. Bana ancak 1954 yılında pasaport verdiler. Ve Paco'yla Marga beni Paris'e davet ettiler, yol paramı ödediler, tek bir kuruşum bile yoktu, para nasıl kazanacaktım ki zaten? Kızıl olduğum için iş bulamadım, öğretmen olarak zaten hiç iş bulamazdım. Özel ders veriyordum, bedava denebilecek kadar az paraya. Fernando da bankadaki işinden olmuştu tabii. Seyyar satıcı olarak para kazanmaya çalışıyordu, şişe mantarı satıyordu. Parasını zorlukla kazanıyordu. Sonraları sürümü daha iyi olan ürünlere yöneldi; dantel, eşarp, çamaşır, kesici aletler gibi. Bu maksatla İspanya'yı baştan aşağıya dolaşıyordu. Sonunda 1953'te sabit bir işi oldu, çağdaş müzik konusunda yayın yapan, nota varakları falan basan bir yayınevinde muhasebeci olmuştu. On dört sene sonra da Cumhuriyet Harp Malulleri Cemiyeti'ni kurma faaliyetine girişti.

İşte ben de 1954'te Paris'e gittim ve kardeşlerimi yeniden gördüm ve bu süre zarfında başımdan geçenleri an-

lattım onlara. Parti hücresinin siyasi sorumlusunun benimle ilgili olarak onları uyardığını gayet iyi hatırlıyorum: Ona dikkat edin, faşist bölgeden geliyor o! Belki bir casustur. Hayatında hapis hayatı yaşamamış olan birisi söylüyordu bunu tabii. Fakat o sıralar böyle bir iklim hakimdi, korku ve güvensizlik, yani.

Onu ilk gördüğümde Suárez'ten hoşlanmamıştım. Aslında kötü bir insan değildi. Doğrusunu söylemek gerekirse garip bir adamdı, çok konuşmazdı, biraz da tırlak. Gayrimeşru bir çocuktu. Annesi León'luydu. Ama o Madrid'de, Carabanchel'de dünyaya gelmişti. Dayılarından birinin yanında büyümüştü. Ondan çok dayak yemişti. Yaşadığı çocukluk dönemi ve toplama kampında geçirdiği yıllar onu sonsuzca dek etkilemişti sanırım. Almanların onu yakalayıp Mauthausen'e tıktıklarında yaşı daha çok küçüktü. Orada başına nelerin geldiğini bilmek bile istemiyorum. Zaten onlar hakkında hiç konuşmazdı, asla. Muhtemelen beynini yıkamışlardı; travmatikti, kızgındı, ama elbette ki çocuğun ve kız kardeşimin hayatını kâbusa çevirmek için mazeret değildi bütün bunlar. Sabahtan akşama kadar emirler yağdırıyordu. Hayatta en önemli şey düzendir. Sandalyelerin gereksiz bir lüks olduğunu düşündüğü için yıllarca tahta sandıklar üzerinde oturmuşlar, sabah kahvesini teneke kutu içinde içmek zorunda kalmışlardı. Ondan daha uzun süreyle hapiste kalmıştım ama, bu saçma kodes takıntılarıyla hayatımı karartmak aklımın ucundan bile geçmezdi. Salıverildiğim gün hemen gittim, gerçek bir fincanda güzelce bir kahve içtim.

Yani, hapiste yaşıyor gibiydiler. Ve Marga, gıkını çıkarmadan bu hayatı sürdürüyordu. Birkaç kez kendimi zor tuttum ona bir iki tokat çakmamak için, her şeye evet, her lafa hayhay dediği için. Onları seyrederken bile içim kal-

kıyordu. Onların yanında dört gün kaldım, kız kardeşimi çok seviyordum ne de olsa, ama bu dört gün yetti de arttı bile. Yeter dedim, ben ya şu Suárez'in gözlerini oyacağım ya da defolup gideceğim. Belki onun yanında çok mutluydu, bilmiyorum. Zaten o hep öyleydi, her türlü karardan kaçmanın yollarını arardı. Bir sürü konuda kendi fikri olmasına rağmen, ona meydanı boş bırakıyordu, rahatlıktan mıdır nedir, kim bilir. Yeğenime çok acıdım. O zamanlar on üç yaşındaydı. Ona nasıl emir yağdırdıklarını gördükçe içim burkuluyordu. Şunu yap Edi, şunu yapma Edi, saat tam yedide evde olacaksın Edi! Dayanılır gibi değildi.

Viyana-Paris, hatırladığım buydu. Çok uzun bir yolculuktu, iki ya da üç gün sürmüştü, belki de daha fazla. Tren habire duruyordu, yolun ortasında bekliyordu. Başlarda bu yolculuk bana büyük bir macera gibi gelmişti. Kompartman çok kalabalıktı, sadece İspanyollar vardı, neşeli insanlardı, türküler, devrim şarkıları, iç savaştan kalan şarkılar söylüyorlardı. Bir süre sonra heyecanımın yerini yorgunluk aldı. Asla varamayacağımızı düşünmeye başlamıştım. Yüzlerimiz kapkara olmuştu, lokomotifin çıkardığı dumanın isinden.

Sonbahardı, 1945 sonbaharı.

Fransız makamları bizi Montrouge'da bir yere yerleştirdiler, şehrin güneyinde bulunan bir banliyöye. Eski, dökün-tü bir binaydı. Üçümüz küçücük bir odada kalıyorduk. Ortada büyük bir ebeveyn yatağı duruyordu. İkinci bir yatak daha olması lazımdı, benim için, fakat sadece küçük odadaki büyük yatağı hatırlıyorum. Mutfak da vardı, hem de birkaç mutfak. Erkeklerin iş aramaya çıktıklarını hatırlıyorum. Zamanla hepsi de iş bulmuştu. Kadınların hep birlikte patates soyduklarını hatırlıyorum. Çocukları da hatırlıyorum,

neredeyse hepsi benden büyüktü. Üvey babam Paco, onlarla anlaşamadığımı söylemişti, çünkü ben sadece Almanca konuşuyordum. Bir gün hüngür hüngür ağladığımı anlatmıştı. Ağlamak sözcüğünü bilmediği için bana, neden gülüyorsun, diye sormuş. Her soruşunda da ben daha çok kızmış ve daha çok ağlamışım. Ama ben bunları hatırlamıyorum. Hatırladığım tek şey Montrouge'da çok çabuk İspanyolca öğrenmiş olmamdı. Ve o sıralarda geceleri yatağımı ıslatmaya başladığımı da hatırlıyorum. Paco'nun beni bu yüzden cezalandırdığını da. Kollarım havada olacak şekilde bana saatlerce süren ayakta bekleme cezası verirdi. Kollarımı indirmeye cesaret edemezdim, Paco odada olmadığı zamanlarda bile. Bunu da hatırlıyorum.

Birkaç hafta sonra, Montrouge yakınlarındaki Cachan'a taşındık. Berbat bir pansiyondu. Sahibi bizim için giriş katında iki oda vermek zorunda kalmıştı. Bina; kocaman eski ağaçların, ıhlamur ve kestane ağaçlarının, leylak ve güllerin bulunduğu bakımsız bir parkın içinde yer alıyordu. Ellili yılların ortalarına kadar Cachan'da yaşadık.

Paco metal işçisiydi. Çalıştığı fabrika Paris'in kuzeyindeydi. Bir başka deyişle, işe giderken epey uzun bir yolculuk yapıyordu, şehri baştan başa kattetmesi gerekiyordu, birkaç sefer aktarma yapması lazımdı, bu da yaklaşık iki saatlik yol demekti. Akşam saat sekizden önce eve geldiğini hiç görmedim. Annem de çalışıyordu, ömrü boyunca hep çalıştı o zaten. Varak işlemesi yapıyordu, altın tozuyla, zehirli boyalarla. Sonraları bir kürkçüde ve boyahanede çalıştı. Flaminaire şirketinde çakmaklara gaz doldurma işi de yapmıştı. En son temizlikçi olarak para kazanmaya çalışmıştı.

Çoğu akşam zaten evde olmazlardı. Parti toplantılarına, eğitimlere veya sunuşlara katılırlardı. Bu yüzden ben evde tek başına kalırdım. Cachan'da hep sıçan olurdu. Sı-

çandan çok korkardım. Korkudan uykuya dalamaz, bu yüzden kendi kendime ninniler söylerdim, annemden hatırladığım ninnileri. Onları daha çok seviyordum, Paco'nun bir deftere titizlikle kaydettiği iç savaştan kalan mücadele şarkılarını değil.

Beş yaşındayken beni *maternelle*'e [ana okuluna] kaydettiler. Artık Fransızca öğrenmeye mecbur kalmıştım. Bir yıl sonra bile halen aksanlı konuşuyordum veya en azından ara sıra Almanca bir kelime kullanıyordum herhalde, çünkü beni okulda birkaç kez dövmüşlerdi, nedeni bu olsa gerek. *Boche* [salak Alman], diyorlardu diğerleri bana. *Sale boche.*

Cachan fukara bir semtti. Buna rağmen sınıftaki her öğrencinin birkaç renkli kalemi ve gerçek birer dolmakalemi vardı, bense tek bir kurşunkalemle idare etmek durumundaydım. Bir keresinde kurşunkalemimi kaybetmiştim. Annem hemen yenisini alamadığı için okula kalemsiz gitmek zorunda kalmıştım. Bu yüzden de öğretmenim bana köşede durma cezası vermişti. Fakat bunun dışında sınıf arkadaşlarımla aramda genel olarak pek bir fark hissetmiyordum.

Paris'in göbeğindeki seçkin Lycée Louis Le Grand lisesine gitmeye başladığımdaysa vaziyet birdenbire değişti. Bu okula genellikle burjuva çocukları devam ediyordu çünkü. Orada kendimi hep yabancı hissettim. Anne babam bu okulu seçmişti, çünkü ilkokul öğretmenim çok çalışkan ve yetenekli olduğumu söylerek orada şansımı denememi önermişti. Giriş sınavını başarıyla vermiştim. O yıllarda bu okul epey ünlüydü.

Yani, ilk kez on bir yaşımdayken insanların eşit olmadığını idrak etmiştim. Birincisi, sınıf arkadaşlarım benden çok daha iyi giyiniyorlardı. İkincisi, kendi aralarında öyle konulardan konuşuyorlardı ki, benim bunlardan habe-

rim bile yoktu: vapur seyahatleri, havuzlar, hizmetçiler. Üçüncüsü, rahatlıkla okul kitaplarını, dosyaları, dolmakalemleri, pergelleri alabiliyorlardı. Mesela, benim hiçbir zaman Latince sözlüğüm olmamıştı. O kadar pahalıydı ki, bu yüzden hep sınıf arkadaşlarımınkini kullanıyordum. Aslında mümkün olduğunca az kitap satın almaya çalışıyordum. Dosya kâğıtlarını da tasarruflu kullanıyordum. Bu alışkanlığım bugün bile sürüyor; örneğin, düz beyaz kâğıt kullanmayı hâlâ sevmiyorum. Elim hep üzeri yazılı kâğıtlara gidiyor. Yoksulluğumuzun beni küçük düşürdüğünü asla düşünmedim, aksine, duruşumu kuvvetlendiren bir şeydi bu.

Fakat on yedi, on sekiz yaşımdaydım ve işte o sıralar bir memleketimin olmayışı beni rahatsız etmeye başlamıştı. Kendimi hiçbir zaman bir İspanyol olarak görmedim, çünkü gürültücü, patırtıcı değildim, neşeli, eğlenceli de değildim. Bütün bunlar için fazla tutuk, fazla içine kapalı biriydim. Ve Fransız olan her şeye karşı da büyük bir tiksinti duyuyordum. Çünkü burada insanın yabancılara karşı ne kadar aşağılık davrandığını yakından görmüştüm. İspanyollara karşı da öyleydiler, en azından ilk yıllarda. Tembelliklerinden dilimizi bile öğrenemiyorlar, diyorlardı. Aradan on yıl geçmiş olmasına rağmen, köşedeki fırından baget ekmek almaya giden anneme bile kötü muamele yapıyorlardı. Satıcı kadın anlamamış rolünü oynuyordu. Annemi anlamıyorlarmış gibi yapıyorlardı. Toplumla kaynaşamamıştık. Tek bir Fransız arkadaşımız bile yoktu. Defolun gidin artık lafını o kadar çok işittim ki. Bize yük olmaktan başka ne işe yararsınız ki. Sömürgelerden gelen insanlara nasıl davrandıklarını da gördüm. Bu yüzden bir Fransız olmaktan asla gurur duymadım. Dedim ki kendi kendime, pekâlâ o zaman bir memleketim ol-

masın, ne yapalım artık, sadece tek bir anavatanın olsun: Avusturya. On sekiz yaşındayken kalktım konsolosluğa gittim, sonunda bir pasaportumun olmasını istiyordum. Olmaz, dediler bana orada. Bunun üzerine yaklaşık yirmi tane evrak koydum önlerine ve böylece ister istemez Avusturya vatandaşlığını vermek durumunda kaldılar. Yirmi bir yaşıma geldiğimde yine de Fransız vatandaşı oldum. Burada on yıldan fazla ikamet ettiğimi belgeleyebilmiştim. Mutlu muydum peki? Hayır.

İspanyolların genellikle başkalarıyla görüşmeyip kendi aralarında yaşadıkları bir gerçekti gerçi. Ama bunun sebebi her an geri döneceklermiş gibi yaşamalarıydı. Franco'nun fazla dayanamayacağından ve yakında memleketlerine geri dönebileceklerinden o kadar emindiler ki. Yılbaşlarında hep aynı dilek tutulurdu: Seneye İspanya'dayız! Ellili yılların ortalarına kadar ümitlerini yitirmemişlerdi. Fakat daha sonra bu dileklerinden yavaş yavaş vazgeçtiler.

Onu bir kez daha görmek yine de güzeldi. Birlikte çok güldük, Marga'yla ben, oysa hayatımızda başımızdan geçen üzücü olaylardan bahsediyorduk. Bana Rudi hakkında neredeyse hiçbir şey söylemedi. Çünkü diğeri hep yanımızdaydı. Paco, Paco Suárez. Sadece bir kere aramızda yoktu, Parti'nin akşam toplantısına katılmıştı. O akşamdı, bir yerlerden bir dosya bulup çıkarmıştı, içinde fotoğraflar ve Rudi'nin mektupları vardı. Nihayet onları okuyabilecektim. Alışverişe çıktığımızda da bana Rudi'den bahsetti Margarita, fakat çok az, çok çok az, çünkü neredeyse hiç baş başa kalamıyorduk. Ya oğlan bizimle birlikteydi ya da tam bir ev kuşu olan Suárez başımızdan ayrılmıyor, ama ağzını açıp tek bir kelime de etmiyordu doğrusu.

Annem, babamla ilgili şeyleri ilk kez anlattığında dokuz yaşındaydım. Evimizdeydik, üvey babam da bizimleydi. O konuşmayla ilgili olarak çok fazla bir şey hatırlamıyorum –Rudi'nin Uluslararası Tugaylar'da siyasi komiser olduğunu, sonra Auschwitz'e nakledildiğini, oradaki kamp yönetimine karşı direnişe katıldığını falan. Annem bana onu büyük bir şahsiyet, müthiş faziletlere sahip bir insan olarak tasvir etmişti. Çok sempatik biri olduğunu, her zaman güleryüzlü davrandığını, en sıkıntılı durumlarda bile mizah duygusunu kaybetmediğini anlatmıştı. Çok sağlam bir karaktere sahip, demişti annem. Benim ona benzediğimi iddia etmişti. Sanki hık demiş burnundan düşmüşüm. Onun benim için yazdığı şiiri de okumuştu bana. Annemi el üstünde taşımalı, onu üzmemeli, adam gibi adam olmalı, izlediği yolu takip etmeli, ilerici mücadeleyi sürdürmeliymişim. Bütün bu talimatların ne anlamı olabilirdi? Hiç kimse bana, bir kahramanın nasıl takip edileceğini öğretmemişti ki.

Ve sonra!

"Ona ıstırap veriyorsunuz."

"Ona ıstırap veren ben değilim. O kendi kendine ıstırap veriyor."

"Ondan başka ne öğrenmek istiyorsunuz? Neredeyse her şeyi öğrendiniz."

"Hiçbir şey bilmiyorum. Her şeyi anlatsın bana."

"Niçin? Her şey bitti çoktan."

"Hiçbir şey bitmedi. Bana yardım etmek için konuşmaya devam etsin. Marga'nın beni unutup unutmadığını öğrenmek istiyorum."

"Size büyük bir aşkla bağlıymış, diyor. Tam da bu yüzden hakkınızda bu kadar az konuşuyormuş. Ondan daha

fazla şeyler anlatmasını istemekten utanıyormuş. Onun acısını artırmak istemiyormuş."

"Diğeri yüzünden, değil mi? Onunla mutlu değildi, değil mi?"

"Evet, Suárez yüzünden."

Marga'yla Suárez birbirlerine hiç uymuyorlardı. Onunla niçin birlikte olduğunu bile sordum kendi kendime. Hayatta yalnız başına kalırsa başarısız olacağından o kadar emindi ki. Kendimi ve çocuğumu bu hayatta nasıl tek başına bırakabilirim? Çok kolay, şimdiye kadar ne yaptıysan bundan sonra da onu yapacaksın. Çalışacaksın. Zaten günde sekiz-dokuz saat çalışmıyor musun? Ee, o zaman? Çalışmaya devam edecek ve çocukla ilgileneceksin. Kimse sana tek laf söyleyemez. Kimse seni idare edemez. Sen bağımsızsın. Göreceksin, gayet iyi idare edeceksin hayatını. Fakat öyle anlaşılıyor ki, yanında hep bir erkek bulunsun istiyordu. Bu açıdan bakıldığında annemizin kopyası gibiydi, evde erkeği olmadığı zaman hayatı kararıyordu. Oysa benim açımdan bu hiç sorun olmamıştı. Fakat o öyle değildi: Çocuğun bir babaya ihtiyacı var. Olacakları hissetmiştim.

Sonunda birbirleriyle nikâhlanmışlardı, biraz da benim yüzümden. Çünkü ben buna karşıydım. Fakat illa ki birlikte olacaklarsa, o zaman her şey düzgün yürümeliydi. Onun da bunu canı gönülden arzuladığını anlayınca, bu konuda Suárez'in başının etini yemeye başladım. Ona dedim ki, sana tam iki yıl veriyorum. Eğer bu süre zarfında onunla evlenmezsen geri gelirim. Ondan sonra da seni tuttuğum gibi kapı dışarı ederim ve eğer kendi rızanla gitmezsen yanıma erkek kardeşimi de alıp gelirim. İki gün sonra yanlarından ayrıldım. Akabinde onunla evleniver-

mişti. Annem ilk adımı atmaya asla cesaret edemezdi. Daha sonra bana nikâh fotoğrafını gönderdi. Bana kalsa o adamı kapı dışarı ederdim. Fakat annemin fikri sabitti, bu eve bir erkek lazım, otorite sağlar. Dul bir kadın hayatta başarılı olamaz. Ne kadar saçma! Annemi kullanmaktan başka bir şey yapmadı. Ben onu bu konuda hiçbir zaman anlayamadım.

Daha sonraları, annem hastalandığında, onunla çok ilgilendi, ona çok iyi baktı. Doğruya doğru demek lazım. Ona kendini feda edercesine baktı. Bu işe çok yaramıştı. Ama başka da bir işe yaramamıştı.

Annem karakter bakımından tipik bir İspanyoldu: çok duygusal, çok dramatik, çok trajik. Sık sık ağlardı. Bana hep suçluluk duygusu aşılayıp dururdu. Ellili yılların başındaydı, hamile bir kadının gösterdiği neredeyse bütün tepkileri göstermeye başlamıştı; gerçi hamile değildi, ama midesi bulanıyor, kilo alıyor, aşeriyordu, salatalık turşusuna ya da katı pişmiş yumurtaya. Oysa Paco'dan çocuk sahibi olması imkânsızdı, çünkü üvey babamın çocuğu olmuyordu. Paco'nun günlerce baş ağrısı tutardı, ağır depresyonlar geçirirdi, muhtemelen Mauthausen yüzünden. İş arkadaşları onu çok seviyorlardı, başkalarıyla birlikte olunca çok sevecen ve cana yakın olabiliyordu. Fakat evde olduğunda değişiyordu, bazen bizlerle bir hafta konuşmadığı bile oluyordu. Bir keresinde bana öyle bir tokat atmıştı ki, yanağımın kızarıklığı bir hafta geçmemişti. Yetişkin yaşa geldiğimde annem, Paco'dan boşansam mı acaba, diye sormuştu bana. Yapma, dedim ona. İşte bu bir hataydı. Ama Paco'ya da acımıştım. Çünkü onun hep gözünü korkutan babasının başına gelenlerdi; karısını ve çocuklarını terk etmiş, Fransa'ya göçmüş, yaşlanınca fukaralaşmış ve

berbat bir bodrum dairesinde yapayalnız ölüp gitmişti. Onun başına da benzer bir felaketin gelmesinden korkmuştu daima. İşte bu yüzden annemin ondan ayrılmasına karşı çıkmıştım. Ayrıca kız kardeşinden, Marina'dan da gözüm korkmuştu. Bize misafirliğe gelmişti. Çılgın gibiydi, her şeyin en iyisini o biliyordu, bütün erkeklerle âşık atmaya çalışıyordu. Onun yanında Paco ehveni şer kalıyordu.

Oğlana tokat attığını hiç görmedim. Bu açıdan Suárez sütten çıkmış ak kaşık gibiydi. Ama belki de bir çocuk için en iyisi ara sıra da olsa küçük bir tokat yemek, sonra barışıp kucağa alınmak ve doyasıya öpülmektir. Sürekli olarak doğru olanı yapmak ne kadar doğru, bilmiyorum. Doğru dürüst davranmak, ama sevgisiz, derinliksiz. Suárez söz konusu oldu mu hürriyeti unutmak lazımdı. Gündelik iş akışı sabitti onda, asla bir oynamaya tahammülü yoktu. Mesela, Cullera'da bir yazlıkları olmuştu. Orada tam saat beşte yürüyüşe çıkılıyordu, Ağustos ayında, Akdeniz sahilinde, allahın sıcağında. Saat tam yedide eve dönülmüş olunuyordu. Tam sekiz buçukta akşam yemeği yeniyor, saat tam onda da herkes yatağına girmiş oluyordu. Bir başka örnek: Bir keresinde hep birlikte tatile gitmiştik, Bask bölgesindeki Hendaye'de kamping yapıyorduk. Bir gün kız kardeşim ve ben sınırı geçip San Sebastián'a gitmiştik. Limanda biraz karides yemiştik. Vay efendim, ona sormadan nasıl gidermişiz! Deliye dönmüştü, ama kendi usulünce: küsmüştü, bir daha bizimle uzun bir süre konuşmadı. Yüzümüze bile bakmadı. Tam bir ay boyunca kız kardeşime böyle eziyet etti işte. Benimle evli olmadığı için dua etsin. Ben ona misliyle mukabele ederdim. Derdim ki ona, senin yaptığını ben de yaparım. Ben de onunla konuşmazdım. Sonra kendi ellerimle yatağını

alır, merdiven altına koyar ve ona, işte burası sana uygun bir yatma yeri, derdim.

Ben on dört yaşındayken verem hastalığı geçirdim. Doktorlar ne yapacaklarını şaşırmışlardı; neden verem olduğumu bir türlü anlayamamışlardı. Bugün düşününce anlıyorum ki, bu bir kopuş hastalığıydı, anne babamın beni hapseden dünyasına karşı isyandı. Fakat ben hiçbir zaman bile isteye onlara karşı gelmedim. Onların siyasi idealleri benim de ideallerim haline gelmişti. Ben de mücadelenin hep sürdürülmesi gerektiğine inanmıştım, sonunda tek başına kalsan ve elde avuçta hiçbir şey kalmasa bile.

Belki daha önce ciğerlerimde bir sorun vardı, bilmiyorum. Çünkü sekiz yaşındayken yazın Norveç'e tatile göndermişlerdi beni. Seksen kişiydik, İspanyol mülteci çocuklarına yardım programı tarafından düzenlenmişti. Yanlarında kaldığım Land ailesi, bir çiftlikte yaşıyordu, orman kenarıydı, en yakın komşunun evi çok uzaklardaydı. Süt ve tereyağ ve et çok boldu. İnekleri otlaklara sürmeme ve bir gölde yüzmeme izin veriyorlardı. Yakınlarda bir atlama yeri vardı. Ve ormanın orta yerinde küçük bir kulübeleri vardı, orada bayan Land iplik eğirirdi. Birkaç cümle Norveççe konuşmayı bile öğrenmiştim. Bisiklete binmeyi de öğrenmiştim, o kocaman ağır bisikletlerin üzerinde. Bir gün çok korkmuşlardı, çünkü akşam yemeği vakti geldiğinde hâlâ eve dönmemiştim. At arabasıyla beni aramaya çıkmışlardı. Masal diyarındaymışım gibiydi, müthiş ve sımsıcak bir yaz geçirmiştim orada. Landların çocukları artık büyümüş adam olmuşlardı, beni o kadar çok sevmişlerdi ki evlatlık olarak üzerlerine almayı bile düşünmüşlerdi. Belki iki yıl boyunca bize hep mektup göndermişlerdi. Annem babam onlara sade-

ce bir kere cevap yazmışlardı galiba ve bu yüzden temasımız zamanla kesilmişti.

Zannediyorum ki, üvey babam yüzündendi. Paco, insanlarla hızla ilişki kurabilen, ama aynı süratle ilişkilerini bitirebilen biriydi. Hatırlıyorum da, zamanla tek başına kalmıştı, çünkü yıllar içinde bütün tanıdıklarıyla kavga edip görüşmez olmuştu. Bu konu annemi çok rahatsız ediyordu, Paris'teki dostlarımızla görüşmesini bile yasaklamıştı. İadeyi ziyaret yasak, mektuplara cevap yazmak yasak, hayat alametleri göstermek yasak. Ne yazık ki, ben de öyle biri olup çıkmıştım.

Büyükbabama ait kutuda bir tomar mektup buldum, suretleriyle birlikte. Viyana ile Paris arasındaki yazışmalardı bunlar. En eskilerinin üzerinde müttefiklerin sansür damgası bile vardı. Öyle anlaşılıyor ki, üvey kardeşimin velayetini üzerine almak istemişti. Fakat gelini, buna gerek olmadığını belirtmişti. Başlarda imla yanlışlarıyla dolu bir Almanca kullanıyordu. Eduard da çirkin bir el yazısıyla birkaç şey eklemişti. Ondan sonra birkaç yıl için bağlantıları kopmuştu sanki, çünkü bir keresinde büyükbabam, iki ayda bir size yazıyorum ama sizden hiç cevap gelmiyor, diye serzenişte bulunmuştu.

Paris'ten yollanan daha sonraki mektuplar İspanyolca'ydı; babamın ikinci karısı ve üvey kardeşim yazmıştı onları. Büyükbabamın bir arkadaşı vardı, İspanyol bir kadınla evliydi, mektupları ona tercüme ettiriyordu. Üvey kardeşimin Zakopane'deki istirahatıyla ilgiliydi, büyükbabamın toplama kampı yönetiminden bu yönde bir talebi olmuştu. Daha sonra söz konusu kafa izni gerçekleşmiş miydi, bilmiyorum. İlkine başvurmakta geç kalınmıştı, ertesi yıl karısı belirlenen tarihlerde izin alamamıştı, üçün-

cüsünde Eduard'ın lise bitirme sınavları için çalışması gerekiyordu. Bu kadar mektup, bu kadar emek, bu kadar heba olmuş ilgi. Bir keresinde, babamın ikinci karısı üzgün bir şekilde, Edi artık Almanca konuşmak istemiyor, diye yazmıştı, çünkü Fransız çocuklar onunla bu yüzden Nazi diye alay ediyorlarmış. Bir başka mektupta, gururla onun okuldaki başarısından bahsediyor, bir başka sefer utana sıkıla aşırı kilo aldığını yazıyor, yine başka bir mektupta yeniden evlenip evlenmemeyi ciddi ciddi düşündüğünü fısıldıyordu bize. Büyükbabam buna karşı çıkmıyor, aksine, ona bu konuda destek bile oluyordu. İki taraf arasındaki haberleşme çok samimi ve içtendi. Sonra zamanla temasları kopmuştu.

On yedi ya da on sekiz yaşındayken Viyana'ya gittim. O sıralar Avrupa'yı baştan sona dolaşıyordum. Bunu fırsat bilip büyükbabamı ziyaret ettim. Hasta olduğunu, yakında öleceğini, beni son bir kez görmek istediğini yazmıştı. Viyana bana pek bir burjuva geldi, bir sürü anıt vardı, zarif bina cephelerinin ardına gizlenmiş. Biraz Cenevre'ye benziyordu. Burayı daha güzel, daha canlı hayal etmiştim. Bir parkı hatırlıyorum, bir orkestra orada müzik çalıyordu, durup biraz dinlemiştim onları. Restoranlar çok pahalı değildi, dışarıda yemek yemeye param yetiyordu, fakat her yerde hep aynı şey vardı: şnitzel.

Savaş bittikten hemen sonra büyükbabam bize bir fotoğrafını yollamıştı. Resimde epey şişman duruyordu. Oysa onu Viyana'da ziyaret ettiğimde kendisini oldukça zayıf gördüm, yine hatıramdaki haline geri dönmüştü. Gençliğinde giydiği bir elbisesini giymişti. Almanca'yı çoktan unutmuş olduğumdan birbirimizle neredeyse hiç anlaşamadık. Öyle zannediyorum ki belediyede yöneticiydi, belediye meclisinde mi neydi. Karısı benim için is-

kambil falı açmıştı. Falımda iki kadın gördüğünü söylemişti: biri esmer, diğeri sarışın.

Babamın erkek kardeşini hiç görmedim. Zaten ailede de hiç kimse onu görmemişti. Çok da fazla ilgilenmemiştim onunla doğrusu, çünkü annem, zamanında Rudi'nin akrabalarının ona çok kötü davrandıklarını anlatmıştı. Büyükbabamda yatıya kalmamıştım galiba. Belki de Viyana'da sadece tek bir gün kalmıştım, hatırlamıyorum.

Annem, babamın ikinci karısıyla hiç tanışmadı. Ben tanıştım, bir kere büyükbabamda karşılaştık, kısacık bir süre, savaştan sonra. Üvey kardeşimle de karşılaştım. Ne zaman olduğunu hatırlamıyorum. Onun hangi tarihte doğduğunu bile bilmiyorum. Hiçbir hatırası yok onun bende. Galiba annesinin yüzünde bir sürü çil vardı, ama çok da emin değilim. Öyle zannediyorum. Ama bilmiyorum.

Ellili yılların sonlarında ilk kez İspanya'ya gittim, annemle birlikte. Kaçıştan sonraki ilk İspanya ziyareti diye düşünmüştüm. Fakat sonra cenaze töreninde öğrenecektim ki, daha öncesinde sınırdan yasadaşı yollardan geçmiş, çantasında da Franco rejimi aleyhtarı propaganda malzemeleri varmış. Demek ki, göründüğü kadar çıtkırıldım biri değilmiş annem.

Madrid'deki günlerimi sonu gelmeyen kocaman bir şölen olarak hatırlıyorum. Akrabalarımla tanışmıştım. Hepsi de neşeli insanlardı, açık yürekliydiler, dertsiz tasasızdılar, evinin dört bir yanında insanlar vardı, oturuyor ya da ayakta duruyorlar, birbirleriyle sohbet ediyorlardı. Teyzemin o yıllar oturduğu Lavapiés semti de capcanlı bir yerdi, ta gecenin körüne kadar sokaklar insanlarla dolup ta-

şardı, bağrış çağrış, kahkahalar, şarkılar, alkışlar, sıkış tepiş. Konuşmak için yolun ortasında duruverirlerdi. Çok şaşırmıştım: İspanyollar hem konuşup hem yürüyemiyorlardı, konuşmak için durmaları lazımdı. Horozların öterken gözlerini kapamaları gibi.

Benim oğlumla Margarita'nın oğlu on sekiz yaşına gelince hep birlikte Menorca'ya gittik. Sevilla'daki bir kuzenim bizi uyarmıştı, akrabalarınız sizi Mahón'da gördükleri anda kapıyı yüzünüze kapayacaklardır, diye. Çok paraları vardı, ama kuruş koklatmazlardı. Cimriydiler. Eczacılık yapan büyükbabamız çoktan vefat etmişti. Adanın önde gelenlerindendi, ölümünden sonra ona değerli bir madalya layık görmüşlerdi, 'Alfonso X El Sabio' madalyasını. Belki hak etmişti onu. Fakat bir insan olarak tam bir felaketti. Küstah, huysuz ve kontrolsüz. Çocuklarını kamçıyla döverdi. Hatırlıyorum da, kuzenlerimden birini, daha üç yaşındaki küçük bir çocuğu, sinirinden kaldırıp bir ağaca fırlatmıştı. O zaman on dört yaşındayım. Hayvan! diye bağırmıştım ona. O günden sonra bir daha onunla asla konuşmadım. Diğer akrabalarım umurumda değildi. Zamanında Julián'la birlikte onların yanına sığındığımızda, İspanya'ya döndükten sonra yani, beni kabul ederek büyüklük göstermişlerdi ama, yıkadıkları çamaşırları ve yemek harcamalarımı tek tek not etmişler ve büyükbabamdan kalan otuz bin pesetalık mirastan aynen mahsup etmişlerdi. Ve tabii parayı bana değil, Fernando'ya havale etmişlerdi, çünkü onların gözünde kadının hiçbir değeri yoktu.

Marga, geçmiş geçmiştir, demişti, çocukların suçu ne? İşte böyle biriydi benim canım kardeşim. Her zaman ara bulmaya çalışırdı. Julián, o çok tatlı biri, hep güler yüzlü, demişti. Ben de tatlı biriydim. Fakat oldum olası bir femi-

nisttim, mesela takı takmak asla içimden gelmezdi. On iki yaşımdayken, annemin bütün takılarını -yüzüklerini, bileziklerini, kolyelerini- masasının üzerinden elimin tersiyle itmiş ve demiştim ki, ben inek miyim yahu, süslenip püslenip hayvan pazarına açık artırmaya mı çıkacağım?

Menorca'da bizi çok içten karşıladılar. Bu adayı görür görmez ona âşık oldum. Annemden kalan mirasla onlarca yıl sonra küçük bir arsa aldık kendimize, seksenlerin başında da üzerine bir ev yaptırdık. Ondan sonra buradaki akrabalarımızı her yıl düzenli olarak ziyaret ettim. Oldukça içine kapalı, az konuşan insanlar onlar. Bütün Menorcalılar böyle mi bilmem ama, galiba genelde bu adanın sakinleri pek konuşkan değil. Huzurlu fakat içe kapanıklar. Amca ve halalarımın kesinlikle hiçbir suçu yok, onların anne babalarının benim annemi sıkıntı içinde bırakmasında. Bu yüzden de bu konuyu hiç açmıyorum onların yanında.

Büyükbabam altımışlı yılların başında ölmüştü. Savaştan sonra birkaç ay Favoriten'in komünist bölge sorumlusuydu. Ondan sonra Feichtenbach'ta çalışmıştı, Viyana belediyesinin çocuk dinlenme kampının müdürlüğünü yapmıştı orada. 1950 yılında bu görevini başkasına devretmişti. Ölene dek herhangi bir emekli maaşı almamıştı.

Bazen onu ve karısını ziyaret ederdim. Yakında görüşelim yine, derlerdi ben ayrılırken. Fakat nadiren giderdim ziyaretlerine. Çünkü ziyaretlerimin annemi üzdüğünü hissetmiştim. Oysa annem gitme demezdi hiç, aksine, derdi ki: İstiyorsan git gör onları tabii. Annemin bir ya da iki âşığı vardı galiba, ama hiçbiri ciddi değildi, en azından anneme göre. Galiba benim yüzümden evlenmek istemi-

yor gibi bir hisse kapılmıştım. Çünkü hep yanımda hazır bulunurdu, ta ki ölene kadar, 1986'da. En büyük aşkı babam mıydı acaba? Öyle zannediyorum. Fakat en büyük hüsranı da babamdı, o kesin.

Mayıs 68'de, de Gaulle'ün cumhurbaşkanlığı sırasında Paris için için kaynıyordu. İnsanlar ilk kez sokak ortasında durup toplanıyor, kendi aralarında münakaşalar yapıyor, fikirlerini açıkça ve üstüne basa basa ifade ediyor, yine bu tartışmalar sırasında fikirlerini değiştirebiliyorlardı da. Kitle eylemleri başgöstermeye başlamıştı, iktidardakiler kendilerini tehdit altında hisseder olmuştu. Öte yandan, bu isyan hareketinin aslında bir oyun olduğunu da çok geçmeden anlamıştım. Çünkü; Mayıs'ın 10'u muydu, 8'i mi tam bilmiyorum, bir gece insanlar sokaklarda büyük barikatlar kurmaya başlamışlardı, beş ya da altı adam yüksekliğinde barikatlardı bunlar, ama polis onlara hiç müdahale etmedi, öylece durup seyretti. Hayatımda pek çok eyleme katılmıştım, mesela Cezayir savaşı aleyhine düzenlenen yürüyüşe, tek bir eylem gününde on üç kişi ölmüştü; yani biliyordum ki, polis işi ciddiye aldığında şehrin her meydanını, her sokağını saniyede temizleyebiliyordu. Polis ekiplerine taş atılırken onların niçin hiçbir tepki vermediklerini, neden sadece göz yaşartıcı gaz ve basınçlı su kullandıklarını, neden bu kadar uzun süre durakladıklarını, niçin bu kadar ılımlı olduklarını bir türlü anlayamamıştım. Kendimce daha sonra cevabı bulmuştum: Devrimci öğrenciler burjuva çocuklarıydı, polis onları coplamak istemezdi ve zaten coplamadı da. Ama yine de çok güzel bir piyes sergilenmişti.

Ben de katıldım bu piyese. Komünistler bu yüzden beni eleştirmişlerdi, bölücüsün ve aşırı sol bir maceracısın

sen, demişlerdi bana. Onların suçlamalarına karşı kendimi savunmuştum, bir komünist, demiştim, kitlelerin yanında yer almalıdır her zaman.

Yaşanan kültürel dönüşüm çok ilginçti, düşünce yapısındaki değişim özellikle. Üniversitelerde profesörler bir miktar iktidarlarını kaybetmişlerdi. Eskiden Sorbonne'da profesör anfiye girdiğinde bütün öğrenciler ayağa kalkardı, bazıları hocayı alkışlardı bile ve sadece profesör izin verdiğinde yerimize oturabilirdik. Pat diye soru sormaya, hatta onlarla konuşmaya bile müsaade yoktu. Hatırlıyorum da, bir keresinde tuvalette pisuarı kullanıyordum, birden bir profesör çıkageldi. Yanımdaki pisuarda işini hallederken, onunla konuşma gafletinde bulunmuştum. Ne kadar büyük bir suçtu bu. Hoca çılgına dönmüştü. Bu ne küstahlıktı böyle! Siz kim olduğunuzu zannediyorsunuz böyle! Tuvalette profesörle konuşulmaz ki canım.

Sokaklardaki eylemlerden sonra okuldaki hoca-öğrenci ilişkisinde gözle görülür değişiklikler oldu, bu bir ilerlemeydi. Gelişen feminizm de müspet yöndeydi. Fakat görünürde devrim mevrim yoktu. Her şey pek bir romantikti, on dokuzuncu yüzyılda görülen toplumsal isyanların yeniden yaşanmasına benziyordu, kaldırım taşlarıyla ve kızıl bayraklarla ve Enternasyonal'in bütün yedi kıtasıyla birlikte. Fakat bu iş aynı zamanda tehlikeliydi de. Zannediyorum ki, eğer Komünist Parti kendini geri çekmemiş ve harekete dahil olmuş, hatta başa geçmiş olsaydı ortalık kana bulanırdı.

Annem için 1968, büyük hüsranların yılı olmuştu. Radikal bir dönüşümün yaşanacağından o kadar emindi ki. Eniştem de öyle düşünüyordu, Fransa'daki Parti'nin neden çekingenlik gösterdiğini bir türlü anlayamıyorlardı. Oysa vaziyet o kadar müsaitti. Bu yaklaşım İspanyollar

arasında oldukça yaygındı. Paris'e iltica etmiş bir İspanyol yoldaş bize lanetler okumuştu, Mayıs isyanı sırasında önderlik yapmadığımız için. Bana göre o bir Troçkistti.

Komünistlerle asla işim olmazdı. Gerçi savaş sonrasında kısa bir süreliğine Freie Österreichische Jugend [Hür Avusturyalı Gençlik] örgütündeydim ama, buraya katılmamın asıl sebebi oradaki kızlardı. Annem dolayısıyla daha ziyade sosyal demokrat biriydim. Halen de öyleyim. Dikkatli biçimde ifade edecek olursam, zaten tarih göstermemiş midir -özellikle doğu Avrupa ülkelerinde- komünizmin doğru yol olmadığını?

Babamı unutmuş gibiyim. Eskiye nazaran daha az düşünüyorum onu, yaşlanmanın getirdiği bir şey herhalde. Yaşanan büyük siyasi hadiselerde, mesela Macaristan krizinde, Prag Baharı'nda veya Sovyetler Birliği'nin dağılmasında aklıma geldi babam hep: Acaba bu konulara ne derdi? Nasıl davranırdı? İçinde acı duygular uyanır mıydı?

Franco'nun ölümünden sonra İspanya'ya geri dönebilen annemle babam artık çok mutluydular. Üniversite öğrenimimin başında, çoğu mülteci ailesinin çocukları gibi ileride anavatanıma döneceğimi ümit etmişlerdi. Fakat ben bir Fransız kızla evlenip Paris'e tam anlamıyla yerleşince, onlara da İspanya'ya kesin dönüş yapma fikrinden vazgeçmişlerdi artık. Evet, onlar için tatilde gidilecek tek yer İspanya'ydı. Yeterince paraları olunca, Valencia yakınlarındaki bir tatil kasabası olan Cullera'da kendilerine bir yazlık aldılar. Yerel Parti örgütünün faaliyetlerine bile katılıyorlardı, birim toplantılarına gidiyor ve Parti gazetesi

satışına yardım ediyorlardı. Fakat bütün bu faaliyetler neticede hiçbir işe yaramadı. Annemin hayatının sonuna doğru bütün ümitlerini yitirmesi, İspanyolların kazandıkları özgürlüklerine sahip çıktıkları halde siyasetten buz gibi soğumuş olduklarını idrak etmesini görmek beni çok üzüyordu. Ama en acı vereni, ümitlerini kaybettikçe hatıralarının da yavaş yavaş silinmesiydi.

Creutzfeldt-Jakob hastalığına karşı halen bir çare bulunamadı. Eskiden bu hastalığın bir virüs tarafından bulaştırıldığı düşünülüyordu, artık biliyoruz ki, sebep prion'lar. Söz konusu protein partikülleri beyinde ve kaslarda zayıflamaya neden oluyor. Hastalık uyku ve hafıza sorunlarıyla başlıyor, daha sonra hastanın kişiliğinde değişmeler meydana geliyor. Hastalığın ortaya çıkış zamanını önceden kestirmek imkânsız. Hekimlerin söylediğine göre, hastalık iki milyonda bir görülüyor. Annem onlardan biriydi.

Ağustos 1987'de Cullera'dayken durumu birdenbire o kadar ağırlaşmıştı ki, onu uçakla geri getirmek zorunda kalmıştık. Söylenenleri anlamıyor, dikkatini toplayamıyor, gözleriyle âdeta boşluğa bakıyordu. Üvey babam ne yapacağını bilemez olmuştu. Annemin hiçbir şeye tepki vermemesine dayanamıyordu.

Margarita'nın hastalığını ilk kez burada Madrid'deyken fark ettim. Gözümden katarakt ameliyatı olmuştum, o da Paris'ten kalkıp gelmişti, hem ziyaret, hem de ev işlerinde bana yardımcı olmak için. Ondaki tuhaflığı hemen anlamıştım ama, gözlüksüz pek iyi göremiyordum. Geldiği ilk gün Fernando'yla alışverişe çıkmıştı. Döndüklerinde hemen istirahate çekilmişti. Çok ama çok yorulmuştu çünkü. Mesela bir balığı kızartmak için üç saat harcamıştı, üç saat, normalde balık on dakikada kızarır. Çatal bıçağın yerini

karıştırıyor, çorbayı çatalla yemeğe kalkışıyordu. Her zaman kendini bitkin hissediyordu. Bir yere oturur oturmaz uyuklamaya başlıyordu. Hiç kavga etmezdik. Ama geri döneceği gün, bana söylediklerini asla unutmayacağım, annemin ölümünden benim onu mesul tuttuğumu yani.

Marga'nın mezarı Créteil kabristanında. Mezar taşında şunlar yazıyor:

Margarita Ferrer
1916-1987

Mezarın üzeri büyük bir mermer kalıpla örtülü. Mermer kalıbın üzerine taştan bir kitap konmuş. Kitabın sayfaları açık. Sol sayfaya bir gül ve beş harf işlenmiş: MARGA. Sağ sayfadaysa şunlar yazıyor:

Jamás
Te olvidaré
Paco

"Seni asla unutmayacağım." Paco yaklaşık beş yıl daha yaşadı.

Sonra! Her şeyi bilmek istiyorum.
"Hepsi bu kadar."
"Benim hakkımda başka bir şey söylemedi mi?"
"Kimse hakkında bir şey söylemedi."
"Yani, beni sahiden de unuttu, öyle mi?"
"Dediğine göre, hayatı boyunca kendini suçlu hissetmiş. Size karşı. Duymak istediğiniz buydu, değil mi?"

"Neden suçlu hissetmiş ki?"

"Çünkü siz, iç savaşın sonlarına doğru Meksika'ya göç etme şansı bulmuşsunuz. Oysa o bu fikre karşı çıkmış, çünkü annesini geride bırakmak istememiş. Bu yüzden siz de gitmemişsiniz. Dediğine göre, her şeyin böyle olmasının sebebi buymuş. Ve bir şey daha. Edi'nin söylediği kadarıyla, Suárez kendisini evlat edinmek için çok üstelemiş. Fakat o buna hep karşı çıkmış."

"Benim yüzümden mi?"

"Evet. Sonsuza dek Edi'nin sizin soyadınızı taşıması onun en büyük arzusuymuş."

Ben genç yaşta evlendim, yirmi yaşında. Evlendiğimde karım hamileydi, oğlumuz olacaktı. Ona Rudolf adını verdik, babamın adını. Sebebini açıklamak çok zor. İçten gelen bir güdüydü bu. Ne o, ne de üvey oğlum, yani ikinci karımın çocuğu, büyükbabalarının dünyasına ilgi gösterdi. Belki de benim ihmalimdi. Onları belirli bir istikamete sokmak istemiyordum çünkü. Hayatta neyin önemli olduğunu çocuklar anlayacaklardır herhalde, diye vehmetmişim meğer.

Birkaç yıl önce bir psikoloji kongresine katılmıştım. Katılımcılar listesinde benden başka bir Friemel daha görünüyordu. Aynı günlerde Menorca'ya giden feribotun biletlerini sipariş etmiştim. Seyahat acentası bana biletleri farklı bir adla kesmişti. Kongredeki öteki Friemel'in adına. Galiba benim yaşlarımda bir erkekti. Onun kim olduğunu görmek istemedim, onunla tanışmak istemedim, onunla konuşmak da istemedim.

Aile geçmişimi inkâr ettiğimi söylemek istemiyorum. Ailemle pek fazla ilgilenmedim, çünkü annemin bütün bu konulardan rahatsız olduğunu düşünüp durdum, gerçi annem bu yönde açık açık hiçbir şey söylememişti. İlgilenmedim işte. Ve büyükbabam ölünce zaten bütün bağlantılar kendiliğinden kopmuş oldu. Şimdilerde işin içine lisan sorunları da girecektir elbette. Üvey kardeşimle nasıl anlaşabilirim ki? Yine de onunla tanışmak isterdim. Kalbim çınlardı onu görünce.

Neden Rudi hakkında, onun Viyana'daki gençlik yılları hakkında, Avusturya'daki akrabalarım hakkında, Mauthausen'deki İspanyollar hakkında, anne babamın Paris'teki arkadaşları hakkında meraklanmadığımı kendime hep sormuşumdur. Onların hiçbirisiyle temas kurmadım. Belki de kendimi korumak için yapıyorumdur bunu. Yaramın kabuğu asla sökülmemeli çünkü.

6
GÖMLEK

Himmler'in telgrafı kamp komutanına 30 Aralık 1944 sabahı ulaştı. Buna göre, komutanlığın teklifine olumlu cevap veriliyordu. Öğleden önce söz konusu beş darağacı yeniden inşa edildi; bu üçüncü seferdi.

Saat on altıda kampa geri dönülürdü. İçtima için barakaların önüne toplanılır, mahkûmlar beşli sıralar halinde dizilir ve sayılırdı. Sonra mahkûmlara dağılın emri verilir, yemeğe gidilirdi. Oysa o akşam üzeri içtimadan sonra dağılın emri verilmedi. Erkekler kampında beş bin kişiydik, hepimiz orada öylece bekledik.

Her zamanki gibi idam mahkûmları bir hekim tarafından muayene edildi, sağlık durumlarının başlarına gele-

cek hadise açısından elverişli olup olmadığını öğrenmek için –her zamanki gibi muayenenin sonucu müspet çıktı.

SS'ler de gelmişlerdi, bu tür gösterileri hiç kaçırmazlardı onlar.

Daha sonra o beş adam Blok 11'den çıkarıldı. Üstlerinde gömlekle pantolon vardı sadece. Hava soğuk olduğu halde ayakları çıplaktı.

Başları dik, yüzleri bembeyaz halde bu kader kurbanları, ışıklandırılmış içtima meydanına yürüdüler.

Yürüdükleri yol boyunca siyasi sloganlar attılar. Bu yüzden de sürekli dövüldüler, ama slogan atmayı asla kesmediler.

Her biri teker teker darağacının önünde durdu. Darağacının çaprazında arka tarafta noel ağacı duruyordu, kocaman bir ladin ağacıydı, boyuyla kamptaki her şeyi geçmişti. Elektrikli mumlar ışıl ışıldı. Kamp komutanı Berlin'in onayladığı idam emrini yüksek sesle okudu. Buna göre Polonya uyruklu Piotr Piàty ve Bernard Âwierczyna ile İmparatorluk Almanyası uyruklu Ernst Burger, Rudolf Friemel ve Ludwig Vesely isimli mahkûmlar, firara teşebbüs, yıkıcı faaliyet ve partizanlarla temas suçlarından dolayı darağacında asılmak suretiyle idama mahkûm edilmişlerdi. İnfazın acilen yerine getirilmesi emredilmişti.

Kamp komutanı infaz için gerekli işareti vermeden hemen önce Piàty ve Âwierczyna iyice dikeldiler ve bütün meydandan duyulabilecek yüksek bir sesle, herkesin işitebileceği şekilde şöyle bağırdılar: *Niech ´yje Polska! Niech ´yje Polska!* [Polonya çok yaşa!]. Nazi domuzları hemen onların üzerine atıldılar, darağacına astılar ve o anda bile onları yumruklamaktan ve dipçikle dövmekten geri durmadılar.

Üç adım falan uzakta duruyordum. SS erlerinin nasıl çılgına döndüklerini gördüm. Darağacına çekilmiş olanlara vuran Boger ile Kaduk'tu. Adamları tokatlıyor, tekmeliyor ve ayaklarından aşağıya doğru çekiyorlardı.

Ben daha arkalarda duruyordum. Yaşananları pek iyi duyamadım. Ama galiba onlardan biri önündeki SS erinin suratına tekme atmıştı, ilmiği boynuna geçirmiş ve kendini boşluğa bırakıvermişti.

Tam o anda Ernst Burger şöyle bağırdı: Kahrolsun faşizm! Yaşasın hür ve bağımsız Avusturya! Ve Rudi Friemel, bağlı olan ellerini başının üzerinde tuttu ve bağırdı: Kahrolsun katil kahverengi [Nazi] vebası! Yaşasın – . Sözlerini tamamlayamadan boğazından bir hırıldama yükseldi, SS eri ilmiği boğazına geçirmişti çünkü. Ondan sonra sıra genç Vesely'ye geldi. Onun son sözleri de şunlardı: Bugün bize, yarın size.

Zannediyorum Rudi şöyle bağırmıştı: Bugün bize, yarın size! Diğer dördü yaşasın Polonya, Avusturya veya Kızıl Ordu diye bağırmışlardı. Bölük komutanı sinirden kıpkırmızı kesilmiş, kamçısıyla onlara vurup durmuştu.

Tam bir aşağılanma, utanç ve kudretsizlik duygusu hakimdi: Yapacak hiçbir şey yoktu. Gözlerimizin ta içlerine baktıklarını hissettim. Hemen yakınımda duran Rudi'nin gözleriminin içine baktığı izlenimini edinmiştim. Ardından ayaklarının altındaki sandığı tekmelediler, ip birden gerginleşti, birkaç saniye bedenleri titredi, dillerini gördüm, upuzun olmuştu, gözleri kocaman ve açıktı, ondan sonra hiçbir şey ayırt edemez oldum.

İçtima meydanına toplanan bütün mahkûmlar infazdan sonra şapkalarını çıkarıp ellerine aldılar.

Bir şeyi söylemeyi unuttum: Eski püskü gömlek ve pantolonları vardı, bir tek Rudi'ninki öyle değildi. Kampın en yaşlısı olan Heinz Dürmayer, Rudi'nin nikâh töreni sırasında giydiği gömleği tecrit hücresine getirtebilmişti. Rudi'nin son arzusu bu muydu, bilmiyorum. Bildiğim tek şey onun, güllerle işlenmiş nikâh gömleğiyle asıldığıdır. Onun İspanyol karısı bundan hiç haberdar olmadı.

7
ÖNCESİ VE SONRASI

Firar girişimini gerçeğe dönüştüremeden Ağustos 1944'te Neuengamme kampına nakledilen öteki mahkûm, Mayıs '45'te kamptan kurtarılmış, Rudi'nin ölümünden o zaman haberdar olmuş, bu haber karşısında çok üzülmüş, ama olayı kendi deyimiyle, Auschwitz tarzıyla yorumlamıştı: Olan olmuş, ahlayıp vahlamak işe yaramaz. Daha sonra Viyana'ya dönünce Auschwitz üzerine bir konferans vermişti, bütün dünyanın bütün hakikati öğrenebilmesi için, ve saire ve saire.

Konferanstan sonra ona genç bir kadın yaklaşmış, Auschwitz'te Rudi Friemel diye birini tanıyıp tanımadığını sormuştu.

Kamptan kurtarılan adam, evet dercesine başını salladı.

Kadın sordu: Rudi'ye ne olduğunu biliyor musun?

Adam cevap verdi: Friemel geçen sene Aralık ayında içtima meydanında asıldı.

Genç kadın (adamı daha önce hiç görmemişti ve bir daha da görmeyecekti), ağlama krizi geçirerek yere yığılmıştı.

Kamptan kurtarılan adamın kardeşi, kadına yardımcı olmuş, onun ayağa kalkmasını sağlamış, oradan uzaklaştırmış ve yakınlarına teslim etmişti. Ondan sonra da kurtarılan adamı suçlayarak, kadına neden bu kadar ters cevap verdiğini sordu: Hiç mi kalbin, vicdanın yok senin, be adam!

Ve kurtarılan adam yeniden ve son kez şöyle cevap verdi:

Auschwitz'ten kurtulan birinin kalbi sonsuza dek nasır tutar.

YAZARIN NOTU

Franz Danimann, Marina Ferrer Rey, Édouard Friemel, Norbert Friemel, Kurt Hacker, Ferdinand Hackl, Hans Landauer, Hermann Langbein, Josef Meisel, Dagmar Ostermann, Alois Peter, Erich Wolf. Hatıralarını bana emanet edenlerin isimleri bunlar. Geçtiğimiz süre içinde içlerinden dördü öldü. Bana bu hikâyeyi anlatan Leopold Spira da öldü. Bana ilk yardımcı olan Francisco Comellas ile Marina'nın yanındaki sevimli ketum adam Fernando Escribano Checa da öldü.

Auschwitz Müzesi ile Avusturya Direnişi Dokumantasyon Arşivi, eski mahkûmlar Jan Dziopka, Stanislaw Klod-

zijski, Viktor Lederer, Erwin Olszówka, Ludwig Soswinski ve Alfred Woycicki'nin soruşturma dosyalarını benim için temin etti. Öte yandan Hans Landauer'in oluşturduğu Avusturyalı İspanya Savaşçıları Arşivi'ndeki dokümanlar, Julián Escribano Ferrer'in anlattıkları ile Hermann Langbein, Danuta Czech ve Lore Shelley'in ciddi çalışmaları bana çok yardımcı oldu. Tadeusz Borowski'nin anlatı kitabı *Bei uns in Auschwitz* (Bizim Auschwitz'te), Vera Cerny'nin çevirisiyle Piper Verlag tarafından, Jenny Spritzer'in raporu *Ich war Nr. 10291. Als Sekretärin in Auschwitz* (Sicil Numaram 10291'di. Auschwitz'te Sekreter Olmak) ise Rothenhäusler Verlag tarafından yayımlandı.

O kitaptaki bir resmin altında şöyle bir açıklama yer alıyor: "Yapılan hesaplara göre, 2010 yılına gelindiğinde Auschwitz'ten kurtulanların hiçbiri hayatta kalmamış olacak." Bu öngörüye inanmak istemiyorum, yanlış hesaplanan tarih yüzünden de değil sadece.

İspanya'da General Franco'ya karşı savaşan Viyanalı komünist Rudi Friemel, burada İspanyol Marga Ferrer'le tanışır. İlerleyen olaylar sonunda Auschwitz'teki toplama kampına düşen Friemel, burada 18 Mart 1944'te Marga'yla nikâhlanır. Ve Friemel aynı yıl burada idam edilir.

Birkaç cümleyle özetlenebilecek olan bu belgesel romanda, Avusturyalı yazar Erich Hackl, son derece farklı bir üslûp ve kurgulamayla Rudi ile Marga'nın hikâyesini anlatır. Bunun için Hackl, roman kahramanlarına, onların tanıdıklarına, dönemin tanıklarına ve resmi belgelere başvurarak hikâyeyi serimler. Erich Hackl'ın doğrusal anlatım tekniğine başvurmaksızın kaleme aldığı bu belgesel roman, karakterlerin sık aralıklarla söz almaları sayesinde hızla akıp giden bir tempo yakalar. Ve başlangıçtaki söz karmaşası yavaş yavaş resmin bütününü ortaya koyar.

Diğer eserlerinde olduğu gibi Erich Hackl burada da yaşanmış bir hikâyeden hareket ederek olguyla kurguyu birbirinin içine katar ve aslında her olayın çok daha karmaşık bir bütünün ufak bir parçası olduğunu okura doğrudan hissettirir. İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasındaki siyasal ve sosyal ortamı çarpıcı biçimde tahlil etmekte üstün bir başarı gösteren Hackl'ın bu belgesel romanı, hem bir edebi eser, hem de bu dönemle ilgili bir hesaplaşma niteliğini taşıyor.

agora kitaplığı • 181
ISBN 978-605-006-002-7
9 786050 060027
çağdaş dünya edebiyatı •
www.agorakitapligi.c

KİTAP
5 00

Ernst Reuter Girişimi
Ernst Reuter Initiative
adımlar
schritte
KİTAPLAR
ALMANYA
AVUSTURYA
İSVİÇRE